

EESTI MAAÜLIKOOL
Põllumajandus- ja keskkonnainstituut

Liis Kivila

**EESTI PALVERÄNNUTEETEE POTENTSIAAL
KULTUURIPÄRANDI HOIDJANA NING
PÄRANDITURISMI EDENDAJANA**

**THE POTENTIAL OF ESTONIAN PILGRIMAGE AS A
CULTURAL HERITAGE HOLDER AND AS A PROPONENT
OF CULTURAL HERITAGE TOURISM**

Magistritöö
Loodusturismi õppekava

Juhendaja: PhD Marju Kõivupuu
Kaasjuhendaja: dotsent Argo Moor, PhD

Tartu 2018

Eesti Maaülikool Kreutzwaldi 1, Tartu 51006		Magistritöö lühikokkuvõte	
Autor: Liis Kivila		Õppekava: loodusturism	
Pealkiri: Eesti palverännutee potentsiaal kultuuripärandi hoidjana ning päranditurismi edendajana			
Lehekülgi: 87	Jooniseid: 16	Tabeleid: 2	Lisasid: 11
Osakond / Õppetool: Põllumajandus- ja keskkonnainstituut ETIS-e teadusvaldkond ja CERC S-i kood: S230 Sotsiaalne geograafia Juhendajad: Marju Kõivupuu ja Argo Moor Kaitsmiskoht ja -aasta: Tartu 2018			
<p>Palverännak on pika ajalooga religioosne ja kultuuriline fenomen. Tänapäeval toimub palverännak ka ilmalikel eesmärkidel ning loodud on ilmalikud palverännuteed potentsiaaliga edendada päranditurismi. Investeeringud kultuuripärandile kasvavad, kuna järjest enam pööratakse tähelepanu mineviku väärtustele. Magistritöö teema on Eesti palverännutee potentsiaal kultuuripärandi hoidjana ja päranditurismi edendajana. Märkimisväärne roll päranditurismi edendamisel on kohalikel kogukondadel, kelle kaasamisel kasvab kultuuripärandi säilitamine ning tutvustamine. 2012. aastal loodud palverännutee Pirita kloostri ja Vastseliina piiskopilinnuse vahel annab läbilõike Eesti kultuurist ja ajaloost, pakkudes kohalikele kogukondadele võimaluse päranditurismi edendamiseks saadava tuluga toetada kohaliku piirkonna majanduslikku arengut. Magistritöö eesmärk on hinnata Eesti palverännuteede hetkeolukord kultuuripärandi kontekstis ning võimalusi päranditurismi edendamiseks. Kuna Eesti palverännutee tuntus kasvab nii ilmalike kui ka religioossete palverändurite arvelt, on magistritöös tõstatatud probleemi lahendamiseks oluline määratleda kohalike kogukondade roll ja võimalused päranditurismi edendamiseks kultuuriajaloolistel palverännuteedel. Magistritöö uuringutes kasutab autor kombineeritud meetodit, milleks on intervjuud, küsitlused ning osalusvaatlus. Uuringute analüüs toimus temaatilise analüüsina, kuna tegemist on kvalitatiivsete uuringutega. Kuigi palverännakuid on uuritud traditsiooniliste palverännakute seisukohast, on ilmalikku palverännakut turismi seisukohast siiski vähe uuritud. Käesolevat magistritööd saab kasutada Eesti palverännutee arendamisel ning võtta eeskujuks teiste Euroopa palverännuteede arendamisele.</p>			
Märksõnad: kultuurilooline palverännutee, ilmalik palverännak, kogukonna kaasamine, piirkonna turismiareng			

Estonian University of Life Sciences Kreutzwaldi 1, Tartu 51006		Abstract of Master's Thesis	
Author: Liis Kivila		Curriculum: nature tourism	
Title: The potential of Estonian pilgrimage as a cultural heritage holder and as a proponent of cultural heritage tourism			
Pages: 87	Figures: 16	Tables: 2	Appendixes: 11
Department / Chair : Institute of agricultural and environmental sciences Field of research and (CERC S) code: S230 Social geography Supervisors: Marju Kõivupuu and Argo Moor Place and date: Tartu 2018			
<p>The pilgrimage is a religious and cultural phenomenon with a long history. Today's pilgrimage is also for secular purposes, and secular pilgrimage routes have been created with the potential to promote cultural heritage tourism. Investments in the cultural heritage are increasing as more and more attention is paid to the values of the past. The theme of the Master's thesis is the potential of Estonia's pilgrimage route as cultural heritage holder and as a proponent of cultural heritage tourism. A significant role in the promotion of cultural heritage tourism is in local communities, whose involvement is growing in the preservation and promotion of cultural heritage. In the context of Estonia, the cultural and historical journey is becoming more important. The pilgrimage route, created 2012 between Bridgettine convent and Vastseliina Episcopal Castle, gives an overview of Estonian culture and history, offering local communities the opportunity to benefit from the promotion of cultural heritage tourism to support the economic development of the local area. The aim of the Master's thesis is to evaluate the current situation of Estonian pilgrimage route in the context of cultural heritage and the possibilities to promote cultural heritage tourism. The results showed that local communities have a will and enterprise in collecting and storing their cultural heritage. On this basis, to inform local people about how they can support pilgrims on their journey. Although pilgrimages as social movements have been investigated from the standpoints of traditional pilgrimages, the secular pilgrimage from a tourist point of view has been poorly studied. Usability for the development of the Estonian pilgrimage route and an example to other European pilgrimage routes.</p>			
Keywords: cultural pilgrimage route, secular pilgrimage, involvement of local community, tourism development			

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. PALVERÄNNAKU MÕISTE JA TÄHENDUS NING PALVERÄNNUTEEDE SEOTUS PÄRANDITURISMIGA	7
1.1. Palverännaku tähendus ning muutus ajas	7
1.1.1. Palverännaku ajalooline taust	7
1.1.2. Ilmaliku palverännaku motivatsioonitegurid	11
1.2. Kultuuripärandi roll päranditurismi arendamisel kohalikes kogukondades	15
1.2.1. Kultuuripärandi erinevad liigid	15
1.2.2. Päranditurismi tähendus kohalike kogukondade seas	19
2. EESTI PALVERÄNNUTE UURINGU METOODIKA NING ANALÜÜS	26
2.1. Eesti palverännute uuringu meetodikad	26
2.2. Eesti palverännute uuringute analüüs	29
2.2.1. Osalusvaatlus	29
2.2.2. Eesti palverännute uuring eestvedajatega	32
2.2.3. Eesti palverännute potentsiaalsed palverändurid	35
2.2.4. Kohalike kogukondade roll pärandturismi edendamisel	43
3. ARUTELU EESTI PALVERÄNNUTE POTENTIAALI HINDAMISEKS PÄRANDITURISMI KONTEKSTIS	51
3.1. Uuringute järelused ja ettepanekud	51
3.2. Arutelu	55
KOKKUVÕTE	60
KASUTATUD KIRJANDUS	62
SUMMARY	67
LISAD	69
Lisa 1. Eestlaste nägemus erinevatest palverännakutest	70
Lisa 2. Osalusvaatluse ajagraafik palverännute läbimiseks	71
Lisa 3. Osalusvaatluse tulemused	72
Lisa 4. Teemaintervjuu teemad	75
Lisa 5. Struktureeritud küsitlus potentsiaalsete palverändurite hulgas	76
Lisa 6. Struktureeritud küsitlus kohalikes kogukondades	79
Lisa 7. Eelnevalt läbitud palverännakute eesmärk	82
Lisa 8. Palverännute võimalus toetada kohalike kogukondade arengut	83
Lisa 9. Mõiste palverännak tähendus erinevatele sihtgruppidele	84
Lisa 10. Kohalike kogukondade liikmete soovitusel objektide külastamiseks nende piirkondades	86
Lisa 11. Lihtlitsents lõputöö salvestamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ning juhendajate kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta	87

SISSEJUHATUS

Religioosel eesmärgil palverännak on üks vanim inimeste liikumisvorm. Palverännak on religioosne ja kultuuriline fenomen ning üks olulisemaid nähtusi suuremates religioonides: budismis, hinduismis, islamis, judaismis ja kristluses (Collins-Kreiner 2010a: 153). Palverännakul osaleja eesmärgiks on järgida ajaloolist teekonda läbi kultuuripärandiliste objektide külastuse. Turismi ja religioosse palverännaku ühendamine on tõusuteel, pakkudes mitmeid võimalusi turismi arendamiseks maapiirkondades (Carbone *et al.* 2016: 154). Investeeringud kultuuripärandile kasvavad, kuna järjest enam pööratakse huvi mineviku väärtustele.

Magistritöö teema on Eesti palverännutee potentsiaal kultuuripärandi hoidjana ja päranditurismi edendajana. Märkimisväärne roll päranditurismi edendamisel on kohalikel kogukondadel, kelle kaasamisel kasvab kultuuripärandi säilitamine ning tutvustamine. 2012. aastal tekkinud palverännutee Pirita kloostri ja Vastseliina piiskopilinnuse vahel annab läbilõike Eesti kultuurist ja ajaloost, pakkudes kohalikele kogukondadele võimaluse päranditurismi edendamisest saadava tuluga toetada kohaliku piirkonna majanduslikku arengut.

Magistritöö eesmärk on hinnata Eesti palverännutee hetkeolukorda kultuuripärandi kontekstis ning võimalusi päranditurismi edendamiseks. Et Eesti palverännutee tuntus kasvab nii ilmalike kui ka religioosete palverändurite seas, on magistritöös tõstatatud probleemi lahendamiseks oluline määratleda kohalike kogukondade roll ja võimalused päranditurismi edendamiseks kultuuriajaloolistel palverännuteedel. Selle täitmiseks seatakse järgnevad uurimisküsimused:

- missugune on Eesti palverännutee võimalus kultuuripärandi kaudu edendada päranditurismi Eestis?
- missugune on palverännuteele jäävate kohalike kogukondade roll päranditurismi edendamisel?

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised ülesanded:

- defineerida palverännutee tähendus ning tuua välja palverännutee muutus ajas;
- anda teoreetiline ülevaade kultuuripärandist ning selle seotusest päranditurismiga;

- anda ülevaade kohalike kogukondade rollist päranditurismi edendamisel;
- läbi viia intervjuud Eesti palverännutee eestvedajate seas;
- läbi viia veebipõhine küsitlus kohalike kogukondade seas;
- läbi viia veebipõhine küsitlus potentsiaalsete palverändurite seas;
- läbi viia osalusvaatlus teekonna määratlemiseks läbi praktilise kogemuse;
- kirjeldada seosed Eesti palverännutee ja kultuuripärandi vahel päranditurismi kontekstis;
- esitada ettepanekud eestvedajatele ning kohalikele kogukondadele tõhusamaks päranditurismi võrgustiku arendamiseks Eestis.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimene teoreetiline peatükk käsitleb palverännaku mõistet, analüüsib palverännutee arenemist ajalooliselt ning selle rolli nii ilmalike kui ka religioossete inimeste elus, samuti kultuuripärandi mõistet ja võimalusi päranditurismi edendamiseks kohalikes kogukondades. Teises peatükis ehk empiirilises osas kajastatakse palverännutee hetkeolukorda kohalike kogukondade seas ning kultuuriloolise palverännutee arendamisega võimalust edendada päranditurismi. Viimases ehk kolmandas peatükis toimub teooria ja empiirilise osa vaheline süntees, millega kaasneb tulemuste analüüs ning ettepanekute tegemine erinevatele sihtgruppidele.

Magistritöö uuringutes kasutab autor kombineeritud meetodit, milleks on intervjuud, küsitlused ning osalusvaatlus. Autor viis teemaintervjuud läbi Eesti kultuuriloolise palverännutee eestvedajatega, mõistmaks nende eesmäärke ning tuleviku arengusuundi. Kohalike kogukondadega viis autor läbi struktureeritud veebiküsitluse kaardistamaks nende võimalusi ja soovi päranditurismi arendamiseks maapiirkondades. Samuti toimus struktureeritud veebiküsitlus inimeste teadlikkuse kohta palverännuteest ka potentsiaalsete palverändurite seas. Uuringute analüüs toimus temaatilise analüüsina, kuna tegemist on kvalitatiivsete uuringutega.

Kuigi palverännakuid kui sotsiaalseid liikumisviise on uuritud traditsiooniliste palverännakute seisukohast, on sekulaarset palverännakut turismi seisukohast siiski vähe uuritud. Magistritöö käigus kogutud info on mõeldud palverännutee eestvedajatele, kohalikele kogukondadele ning Eesti palverännakutest huvitatutele.

Töö autor tänab juhendajaid Marju Kõivupuud, kes toetas sisulise poole pealt ja Argo Moori, kes abistas empiirilise osa ettevalmistamisel.

1. PALVERÄNNAKU MÕISTE JA TÄHENDUS NING PALVERÄNNUTEEDE SEOTUS PÄRANDITURISMIGA

1.1. Palverännaku tähendus ning muutus ajas

1.1.1. Palverännaku ajalooline taust

Palverännak (*Pilgrimage*) on laiatähendusliku kultuurilise kontekstiga tegevus, koondades ühiskonna erinevaid sotsiaalseid, majanduslikke, kultuurilisi ja ajaloolisi aspekte. Palverännak on religiooni vanim väljendusviis, kus palverändur palub lunastust või taotleb religioosset kirkastumist vaimsete vajaduste rahuldamise ning religioossete väärtuste aktiveerimisega. Palverännak, mis kujunes ajalooliselt lääne kultuuriruumis Rooma kiriku toel, on läbi aegade puudutanud pea kõiki ühiskonnakihte ja seisusi. (Bideci, Albayrak 2016: 10; Vunk 2005: 5) Palverännaku sihtkohaks on pühapaik, kus on toimunud jumalikkuse manifest või kus pühak on korda saatnud imesid, millega on kaasnenud religioossed rituaalid. (Barber 1993 ref Collins-Kreiner 2010b: 440; Coleman 2018; Gladstone 2005: 170-171)

Traditsiooniliselt võtab palverändur ette religioossete pühakohtade lühiajalisi külastusi või pikki teekondi puhastumise, lunastuse, täiuslikkuse ja paranemise eesmärgil, mille vormiks on religioossed rituaalid. (Vukonic 1996: 117-118) Palverännakul on omavahel tihedalt seotud kaks elementi: väline teekond pühasse kohta ning sisemine teekond kui muutus spirituaalse kogemuse kaudu. Religiooselt motiveeritud palverännaku eesmärk oli liikuda apostlite elu või pühakute jälgedes, külastada kohti, kus nad elasid ja töötasid. Palverändur võttis ette varasemad rasked, pikad ja piinavad spirituaalsed teekonnad selleks, et välja teenida oma lunastusega patukahetsus. (Timothy 2011: 385-400)

Eestimaal said palverännakud alguse Liivimaa pühendamisega Jumalaemale Lateraani IV kirikukogul 1215. aastal. Liivimaale rändajale anti välja indulgentse 1170. aastate algusest ja need olid võrdsed Püha Maa külastajatele pakutud indulgentside religioosse väärtusega. Kindlamad teated Eesti aladele jõudnud palveränduritest pärinevad 13. sajandist. (Vunk 2005: 230-241) Vastseliina linnuse kabel on vanim ristiusu palvepaik Eestis ja seal toimus

ime, kui valges rüüs inimese kuju risti seinalt altarile aetas. Seejärel särasid risti kõrval üleloomulikult kirkas valges kaks vahaküünalt. Sellest tulenevalt sai Vastseliina piiskopilinnus püha valge risti ning seda risti kandva kabeli külastus andis 40-päevase indulgentsi ehk ajaliku patukaristuse amnestia, mille esmakordselt kinnitas paavst Innocentius VI 1354. aastal ning mida paavst Eugenius IV 1432. aastal taas uuendas. Palverännakud jätkusid Vastseliina ka 15. ja 16. sajandil, kuid Liivi sõja puhkedes suleti salakuulajate kartuses palveränduritele lossivärad. (Kõivupuu 2011: 156-157) Seetõttu oli Vastseliina linnusekabel keskaegses Eestis kohaliku, aga ka üle Euroopa tuntud palverännaku sihtkohaks (Meiel 2005).

Samuti oli palverännakute seisukohast olulise tähtsusega Pirita klooster. Pirita kloostri asutamise mõte pärineb Tallinna kaupmeestelt umbes aastast 1400. Birgitiinide ordu esimene ehk emaklooster pühitseti sisse 1384. aastal Kesk-Rootsis Vadstenas, kust 1407. aastal saabusid Eestisse kaks siinsete pühapaikade rajajaid nõustavat kloostrivenda. Pirita kloostri kirik pühitseti sisse 1436. aastal, kui ehitustegevus jätkus nii õdede- kui ka vendade kloostri alal kuni 16. sajandi alguskümnendini. Pirita kloostrist kujunes rahvusvaheline palverännupaik ning see tegutses umbes 175 aastat. Kloostri hävingu peapõhjus oli Liivi sõda. 2001. aastal õnnistati Pirita kloostri uus pühapaik sisse. (Kloostri ajalugu...2018; Kõivupuu 2011: 198-199)

Siiski ei ole järjest enam palverännak mõeldud vaid religioosetele inimestele. Tänapäevasel palveränduril puudub sageli kindel religioosne kuuluvus või ei soovi ta teostada palverännakul toimuvaid spetsiifilisi rituaale, kuigi ta osaleb traditsioonilistel palverännakutel ja külastab palverändurite keskuseid. (Bideci, Albayrak 2016: 10) Viimase kahekümne aasta jooksul on traditsiooniline religioosne palveränd muutunud rohkem ilmalikumaks reisimisviisiks. Ilmalikul palverännakul (*Sacred Pilgrimage*) on spirituaalne individuaalne aspekt, kuid puuduvad traditsioonilise religioosse palverännaku (*religious pilgrimage*) tunnusjooned. (Collins-Kreiner 2010b: 441; Digance 2003: 154-155) Ilmalikku palverändurit (*sacred pilgrim*) nimetatakse post-modernseks turistiks, kes otsib palverännakutele vastavate väärtuste kaudu oma spirituaalset täiuslikkust. Seetõttu hajuvad piirid ka tänapäevase turisti ja palveränduri vahel. Samuti väheneb palverännaku seos religiooniga. (Collins-Kreiner 2010a: 162; Collins-Kreiner 2010b: 440)

Ka tänapäeval on palverännak turismi üks haru kultuuri- või religiooniturismina, mille sisuks on pühasse paika rändamine traditsioonilisel religioosel eesmärgil või ilmalikul

eesmärgil. Mõlemat tüüpi palverännakud eeldavad ruumilist liikumist ja kaasavad emotsionaalset ihalust ja indiviidi soovi külastada sihtkohta, mis on temale tähendusrikas.

Turismi ja palverännaku ühised jooned on (Gladstone 2005: 172):

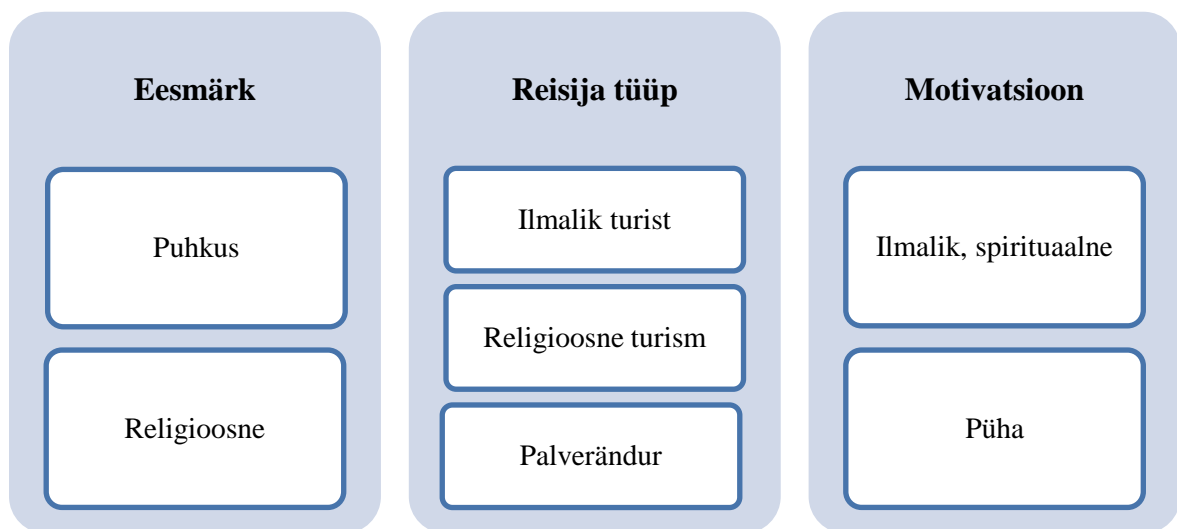
- ajutine reisimine ühest kohast teise;
- vaatamisväärsuste külastamine;
- vabaaja tegevus, mis ei ole seotud tööga;
- nad on tegevused kui staatuse märgid;
- sotsiaalselt ja kultuurselt heaks kiidetud;
- erinevate teenuste, näiteks majutus-, toitlustus- ja giiditeenuse kasutamine.

Turismi ja palverännaku peamine erinevus on, et palverännakul turist külastab religioosset kohta, et saada osa kultuuripärandist; palverändur külastab religioosset kohta mitte turismiobjektina, vaid proovib taastada pühaku loodud koha religioosset olemust. (Dancák 2005 ref Štefko *et al.* 2013: 281) Palverändur rändab koos teistega grupis, et kogeda sotsiaalselt ühesuguseid mälestusi, raskusi ning õnnestumisi. Aga on ka neid palverändureid, kes naudivad üksindust ja rändavad sihtkohtade poole iseendaga. Mõne ränduri eelarve on piiramatult, samas mõni rändab rahatult, lootes vaid Jumala hoolitsusele. Palverändur ei matka metsas telgiga, ta kasutab tavateid ja infrastruktuuri, suhtleb kohalikega, võtab vastu pakutud toidu ja öömaja, olgu see tasuta või tasuline. (Kauküla 2016)

Üks kõige värskemaid uuringuid tõestas, et palverändureid motiveerivad palverännakut ette võtma enamasti spirituaalsed aspektid, soov omandada uusi kogemusi, võimalus viibida looduses ning tegeleda aktiivse liikumisega. Kõige vähem olulised on religioosne motivatsioon ja vooruse saavutamine. (Amaro *et al.* 2018: 271) Samas külastavad pühendunud palverändurid ja ilmalikud turistid samu puutumatu pühaskohti samal ajal ka siis, isegi kui neil on erinev kogemus või nad samastuvad sihtkohaga erinevalt oma religioosse ja kultuurilise tausta tõttu. (Rinschede 1992 ref Nyaupane *et al.* 2015: 345) Sõnasid „turist“ ja „palverändur“ on vaid usul baseerudes raske üksteisest eristada, kuna pühakohti külastavad turistid klassifitseerivad ennast kas turisti või turisti ja palverändurina. (Nyaupane *et al.* 2015: 352)

Pühakohtade külastamiseks on turistidel neli motiveerivat tegurit: spirituaalne, rekreatiivne, sisemisest arengust lähtuv ja sotsiaalne. Palverändur, kes külastab kohta, mis on seotud tema enda usuga, on rohkem motiveeritud spirituaalselt ja laiemate ühiskondlike

põhjuste poolt; palverändurit, kes külastab enda usust erinevat pühakoda, mõjutavad rohkem ilmalikud ja sisemised põhjused koos rekreatsiooniliste vaatamisväärsustega. (Nyaupane *et al.* 2015: 352) Seetõttu on ka Collins-Kreiner (2010a: 160) oma uuringus väitnud, et kuna sihtkohas tegutsevad mõlemad vastavalt oma palverännaku eesmärgile, on tegelikult väga keeruline luua selgepiirilist erinevust palveränduri ja turisti vahel (vt joonis 1). Samuti on mitmekülgne külastajate motivatsioon, küündides uudishimust tähenduse leidmiseni. Oluline on külastuse efekt külastajale endale – see määrab, kas tegemist on palverännaku või turismiga. (Collins-Kreiner 2010b: 451)

Joonis 1. Palveränduri ja tänapäevase ilmaliku turisti liigitus (Ambrosio: 143, autori koostatud).

Palveränduri määratlus sellest, mis on püha või muul moel talle väärtuslik, põhineb tavaliselt enne tema palverännakut põhinevatel väärtushinnangutel ja arusaamadel ning palverännutee kohta kättesaadaval infol. Tänapäevases ühiskonnas luuakse potentsiaalse palveränduri kuvand kirjanduse, sotsiaalmeedia ja vahetute kontaktide kaudu. Selleks, et teekonnast saaks palverännak, luuakse väärtuspõhised arusaamad palveränduri ja ka turisti alateadvusesse, mis loovad omakorda eeldused selleks, et turist võtab ette enda jaoks olulise eesmärgiga palverännaku. (Liutikas 2013: 46)

Ajaloolise religioosse olemusega palverännak toimus patukahetsusena pühakohtadesse. Ka Eesti on olnud religioossete palverännakute seisukohast oluline sihtkoht, näiteks Vastseliina piiskopilinnus ning Pirita klooster. Nüüdisajal on erinevused turisti ja palveränduri vahel kohati hajunud ning palveränduri kuvandi loomisel on oluline roll meedial. Määraval kohal nii turisti kui ka palveränduri jaoks on sisemine eesmärk, mis on kas religioosne, spirituaalne või siis mõlemat. Siinkohal ei ole enam märkimisväärselt oluline, et kas pühakohta külastab turist ilmalikul eesmärgil või palverändur ilmalike sisemiste eesmärkide ning väliste religioossete eesmärkide pärast.

1.1.2. Ilmaliku palverännaku motivatsioonitegurid

Nüüdisajal on palverännakud järjest populaarsemad ilmalike rändajate seas. Palveränduri ja turisti vahel on keeruline teha vahet nende enda määratluse järgi, kuid neid on võimalik eristada neile avalduva palverännu mõju järgi. (Collins-Kreiner 2010a: 161). Nagu Jaapanis Nakahechis, nii külastavad ka igal pool mujal palverännu radasid need, kes ei ole ilmtingimata motiveeritud religioossete põhjuste poolt, vaid otsivad rohkem näiteks positiivset keskkonna efekti – rahulikkust, ilu, puhtust, hingelist ja füüsilist heaolu, samuti ka saavutustunnet, et on midagi lõpetatud pärast teatud vahemaa kõndimist jala. Sellistel radadel kõndijad soovivad kohalikku keskkonda, kogukonda ja kultuuri mõjutada minimaalselt. See mõjutab turismiteenuste pakkumist ja samuti majandusarengut piirkonnas. (Kato, Prozano 2017: 243)

Palverännakuga sarnaseid liikumisi, millega kaasnevad sisemised emotsioonid, nimetatakse ilmalikus kontekstis ja erinevatel eesmärkidel laiemalt palverännakuks. (Kato, Prozano 2017: 245). Ka on palverännaku idee laienenud erinevatele teekondadele spirituaalsetesse kohtadesse, festivalidele, pühakohtadele, spordisündmustele ja kõikjale, mis hõlmavad pühakogemust. (Blackwell 2010: 25). Eesti näitel on kümme inimest rääkinud oma erinevatest palverännakutest raadio saatesarjas Palveränduri päevaraamat (vt lisa 1): Peeter Vähi meditatiivsed palverännakud, Marju Kõivupuu kultuuripalverännakud, Andrus Mõttus ja Arne Hiob religioossed palverännakud, Polina Tšerkassova sufismi palverännakud, Mai-Liis Toivar sikhismi palverännakud, Liisa Berežkin Jaapani palverännakud, Tiina Meer kunstipalverännakud, Ülari Kirsipuu popmuusika

palverännakud ja Aivo Averin jalgpalli palverännakud. Kõigi nende põhjal võib väita, et palverännaku tähendus sõltub palverännakul osaleja eesmärkidest. Oluline on enese taasavastamine ning sisemine tugev tahe kogeda erilist teekonda. Tegemist on väga individuaalse lähenemisega. (Kalda 2015)

Peeter Vähi: *tõeline palverändur on see, kes suudab meditatiivsesse seisundisse minna, laseb lahti ja vabaneb tavamaailmast ning ületab teekonnal raskusi.* (Kalda 2015)

Andrus Möttus: *Looduslikud pühapaigad on täis väge ning aitavad inimestel oma mured ja probleemid lahendada. Palverännakud on religioossed Jumala kogemise rännakud.* (Kalda 2015)

Arne Hiob: *Palverännak on Jeesus Kristuse jälgedes kõndimine ning algupärase juurde jõudmine.* (Kalda 2015)

Mai-Liis Toivar: *Palverännaku eesmärk on üles äratada energeetiline osa, hinge, meele ja keha tasakaalustamine, kuna kaduma on läinud tegelik mina olemus.* (Kalda 2015)

Tiina Meer: *Kunstipalverännaku korral suhtumine peab olema õige kunsti vastu. Tuleb mõista, et miks minna teele, mis annab õnnejoovastuse ja sisemise pingeseisundis olemise.* (Kalda 2015)

Väärtusel põhinev teekond on teekond sihtkohta, mis moodustatakse kultuurilisest vaatepunktist ja mis määratleb ennast inimese identiteedis. Asukoht, mida külastatakse, peegeldab inimese enda elu, nii väärtusi kui ka identiteeti. Leedu religioosete palverännakute sihtkohaks on oluliste geograafiliste asukohtadega pühakohad. Tänapäevane ilmalik Leedu palverändur külastab näiteks kultuuri-, või spordiüritusi, mis on rahvuslikust seisukohast olulise tähtsusega, aga ka sihtkohti, mis on Leedus seotud rahvusliku identiteedi ja kuulsate inimeste surmaga, muuseumite ning kunstitöödega. Seega on palverännakud olulised sotsiaalsele ja personaalsele identiteedile. Palverännakute olulisust näitab ka see, et religioossetesse palverännakohtadesse reisivad umbes 200 000 leedulast, mis moodustab 6% Leedu elanikkonnast. (Liutikas 2013: 57)

Esimese väärtusena otsivad palverändurid tänapäeval autentsust, sõltumata nende esmasest motivatsioonist näiteks religioossus, spirituaalsus, aga ka kultuuriline ja intellektuaalne, puhkuse eesmärgil ja isegi aktiivne liikumine. Santiago de Compostelas läbi viidud uuringust selgus, et palverändurite jaoks loodud infrastruktuuril on oluline roll autentsuse

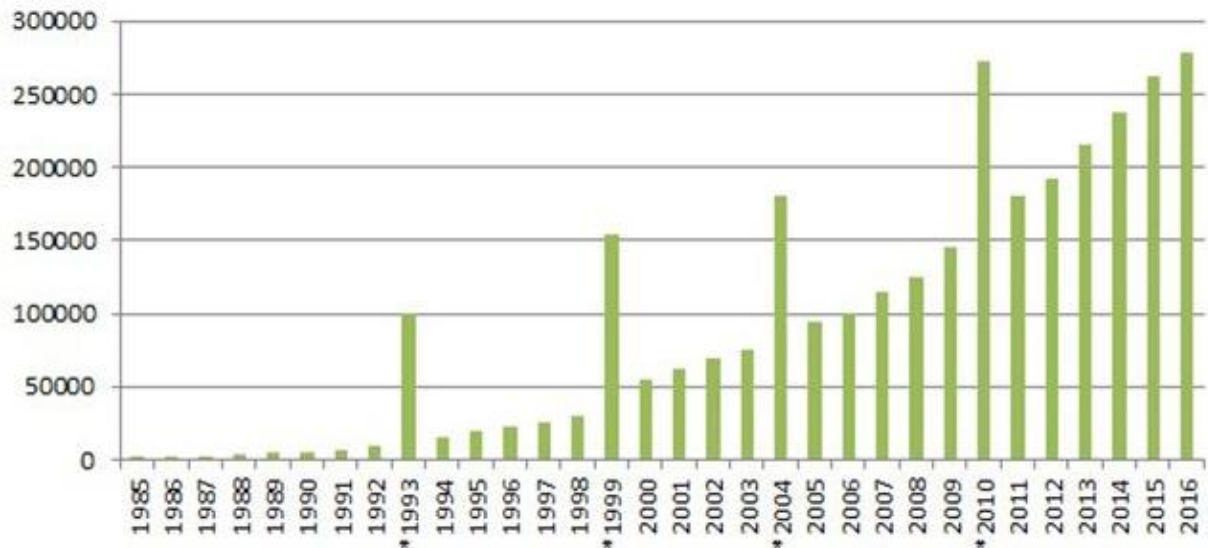
tajumisel. Sellest nähtub, et kuigi kindlasti on oluline arendada ja rakendada arendusplaane, et edendada infrastruktuuri, koormustaluvuse juhtimist, turvalisust ja tehnoloogilist innovatsiooni, kuid samas peaksid võimalused olema alati tasakaalus traditsioonilise palverännaku olemusega. Just nii pakub autentsus rahuldava kogemuse palveränduritele ja samal ajal esindab vajalikku elementi, säilitamaks sotsiaalmajanduslik jätkusuutlikkus võõrustavale kogukonnale. (Carbone *et al.* 2016: 162)

Üheks maailma tuntumaks palverännuteeks on nii religioossele palverändurile kui ka rohkem ilmalikule palverändurile Santiago de Compostela Hispaanias. Tegemist on püha kohaga just katoliiklikes kogukondades, sest sinna on maetud apostel Jaakobuse säilmed. Tuntus kasvas, kui Santiago de Compostelast sai 1985.aastal osa UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) maailmapärandist. Samuti külastas kohta paavst Johannes Paulus II 1989. aastal, mis tähendas sellele piirkonnale püha koha staatust. Palverännakud ainult ei esinda seda, mis on püha, vaid mängivad Santiago de Compostelas olulist rolli turunduses ja reklaamis kohaliku piirkonna turismiatraktsioonina. On tõstatatud teema, et kas tõeline palverändur võib olla ka n-ö atraktsiooniks ilmalikule turistile, kes reisib Santiago de Compostelasse rohkem ilmalike põhjuste pärast. (Nilsson, Tesfahuney 2016: 22-25) Ilmalikud palverändurid võtavad Santiago de Compostela tee ette, et olla värskes õhus ja eemal igapäevapingetest, samal ajal annab võimaluse enda peas nii mõndagi selgeks mõelda. (Merisalu 2015)

Santiago de Compostelas peavad palverändurid kinnitama oma rännakut palveränduri passidega, millesse lüüakse igas sihtkohas sisse ka tempel. Palverännaku lõpus annab kohalik kirik Compostelas ka raja läbimise kohta sertifikaadi, mille väljastamine on aja jooksul märkimisväärselt kasvanud. (Nilsson, Tesfahuney 2016: 22)

Santiago de Compostela on seotud Püha Jaakobus Vanemaga (*St James*), kes oli palverändurite kaitsja ja üks Jeesuse kaheteistkümnest jüngrist. 7. sajandil tekkis legend Jaakobus Vanema jutlustamisest Hispaanias ja sellest, kuidas tema säilmed sattusid ime läbi Loode-Hispaaniasse Compostelasse. Santiago de Compostela muutus keskajal Jeruusalemma ja Rooma järel üheks kõige populaarsemaks palverännakute sihtpaigaks. (Niitenberg 2018) Palverändurite arv Santiago de Compostelas on järjepidevalt kasvanud (vt joonis 2). Eriti rohke palverändurite periood on püha aasta (*Holy Year*). Aastatel 2015-2016 oli palverändurite arv vahemikus 250 000-300 000, mis näitab, et 2018. aastaks võib külastajate arv tõusta juba üle 300 000 aastas. (Statistics...2018) Püha aastaks (*Holy Year*)

nimetatakse aastat kui Jaakobus Vanema nimepäev, milleks on 25. juuli, satub pühapäevale ja Santiago de Compostela katedraal tähistab juubeliaastat. Pühal aastal antakse välja ka patukahetsuskirju. (Holy Years...2018)

Joonis 2. Palverändurite arv Santiagos alates aastast 1985 kuni 2016 (Statistics...2018).

Palverännakute toimumise ohuallikaks on massiline elanikkonna liikumine. Palverändude jooksul vahendatakse elanikkonna liikumist, mis toob kaasa kultuuride vahendamise ja poliitilise integratsiooni, kuid ka negatiivseid ilminguid nagu haigused ja epideemiad. Palverännul on suur poliitiline, majanduslik, sotsiaalne ja kultuuriline mõju, mis võib mõjutada globaalset turgu ning tervishoidu. (Collins-Kreiner 2010b: 441)

Järjest enam esineb ilmalikult loodud radasid, mida samuti nimetatakse palverännuteedeks, mille kaudu luuakse eeldused, et tänapäevased ilmalikud palverändurid on hajutatud religioossetest radadest kõrvale ja ei häiri religioossetel palverännuteedel esinevaid rituaale. (Digance 2003: 147) Palverändurist turist, kes läbib erinevaid maapiirkondi, edendab nii keskkondlikke kui ka sotsiaalmajanduslikke aspekte. (Carbone *et al.* 2016: 155)

Palverännakute olemuse muutus on viinud selleni, et teekonnal hindavad inimesed individuaalsust, autentsust ja palverännutee väärtust enda jaoks. Seega tuleb vaadelda iga palverändajat eraldi, sõltuvana eesmärkidest, motivatsioonidest ja valitud palverännaku piirkonnast.

1.2. Kultuuripärandi roll päranditurismi arendamisel kohalikes kogukondades

1.2.1. Kultuuripärandi erinevad liigid

Mõiste „kultuuripärand“ (*Cultural Heritage*) on kooslus paljudest materiaalistest ja immateriaalistest väärtustest, millel on ajalooline, kunstiline, teaduslik ja kultuuriline väärtus, mis koondavad endas inimeste identiteeti läbi põlvkondade ning on seetõttu väärt säilitamist. Kultuuripärandi valdkonda kuuluv pärand on väga laia tähendusega, esinedes ka mittefüüsilisel kujul. (Harvey ref Bedate *et al.* 2004: 101)

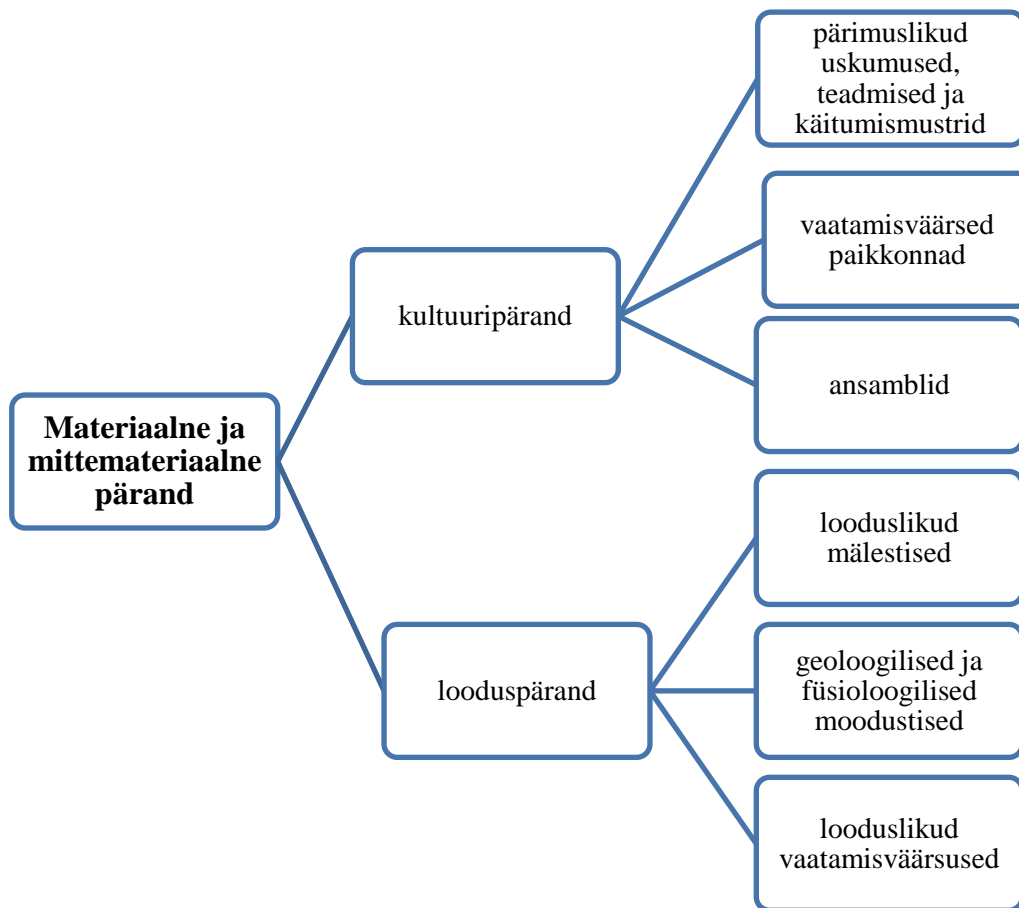
Kultuuripärand koondab endas lisaks monumentide ja objektide nimekirjale ka traditsioone, eluviise, mis on ajendatud meie esivanematest, mis on tänapäeva edasi kantud. Nende hulka kuuluvad traditsiooniline vaimne looming, kujutav kunst, sotsiaalsed tavad, rituaalid, üritused, teadmised ja praktikad seoses looduse ning universumiga, aga ka teadmised ja oskused valmistada traditsioonilist käsitööd. Vaimne kultuuripärand (*Intangible Cultural Heritage*) on traditsiooniline ja kaasajal põhinev eluviis, mis ei esinda vaid minevikust pärit traditsioone, vaid ka oleviku maa ja linna eluviise; kus mitmekülgsed kultuurigrupid osalevad, toimub sotsiaalne segunemine ning teekond minevikust olevikku ja tulevikku läbi erinevate põlvkondade, sõltumata kohast, kuna tegemist on rohkem sotsiaalse grupiga. Kultuuripärandi olemus on muutunud viimastel aastakümnetel, osaliselt UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and cultural Organization*) väljatöötatud kultuuripärandi hoidmise ja säilitamise reeglistiku tõttu. (Harvey ref Bedate *et al.* 2004: 101; What is intangible...2018)

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni, Hariduse, teaduse ja Kultuuri Organisatsiooni (UNESCO) eestvõttel liitus Eesti ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsiooniga (ÜKLKK) 1972. aastal. Konventsiooni kohaselt tähendab kultuuri- ja looduspärandi mis tahes objektide kahjustumine või hävitamine maailma rahvaste ühisvara hukutavat vaesestumist. (Ülemaailmse kultuuri-ja looduspärandi...2018; Valk, Kaasik 2007: 32)

Üks esimesi kultuuripärandi tüüpide süstematiseerimisi Eestis oli järgnev (Kaljuvee 2007: 16-17):

- kultuurmaastiku kujunemisega seonduv ning maa ja rahva ajalugu valgustav pärandkultuur;
- kogukonna ajaloo seonduv pärandkultuur;
- talupidamisega seotud pärandkultuur;
- töötleva tootmisega seotud pärandkultuur;
- metsanduslik pärandkultuur.

Nüüdseks on kultuuripärandi mõiste veel enam laienenud ning pärand jaguneb kultuuripärandiks ja looduspärandiks. (vt joonis 3) Looduspärand hõlmab looduslike mälestisi, geoloogilisi ja füsioloogilisi moodustisi ning looduslike vaatamisväärsusi, mis on tekkinud looduslikult. Looduspärandi hulka võib lugeda näiteks kanjonid, vihmametsad, järved, jõed, liustikud, mäed, kõrbed ja rannajooned. Kultuuripärand teisest aspektist on inimese loodu minevikus ja selle erinevad vormid, mis on pärimuslikud uskumused, teadmised ja käitumismustrid, mälestised, ansamblid ning vaatamisväärsed paikkonnad. Kultuuripärandiks võib lugeda näiteks ehitisi, külasid, linnu, kunstikolleksioone, muuseume, ajaloolisi aedaid, käsitööd, aga ka mittemateriaalseid elemente kultuurist nagu muusika, tants, uskumused, tseremooniad, rituaalid ja folkloor. (Dallen 2011: 3, Maailmapärand...2018) Samas ei ole ajalooline ülestähendus täielik ja ühiskond ei väärtusta kõiki pärandväärtusi võrdselt, vaid filtreerib pärandit läbi väärtussüsteemi, mis muutub ajas ja kohas ning erinevate põlvkondade vahel. Pärand peaks olema edasi antav praegustele ja tulevastele põlvedele kultuuriliste traditsioonide ja füüsiliste kehade kaudu. (Timothy, Boyd 2003: 2)

Joonis 3. Materiaalse ja mittemateriaalse pärandi jaotis (Dallen 2011: 3; Maailmapärand...2018; autori koostatud).

Kultuuripärand aitab luua ja sidustada kohalikku kogukonda. Oma kodukoha kultuuripärandi tundmine ja tunnistamine ühise kultuurimäluna aitab tugevdada uus- ja põliselanike vahelisi sidemeid ning luua jagatud kogukondlikku identiteeti. Kultuuripärandi abil saab ennast väljaspool kodukohta tutvustada ja äratada huvi näiteks turistides, kes kohapealseid tooteid ja teenuseid tarbiks ning nõnda piirkonda raha sisse tooksid. See on kohalikule inimesele kasulik ka seepärast, et aitab alal hoida kohalikke töökohti. (Rattus 2013)

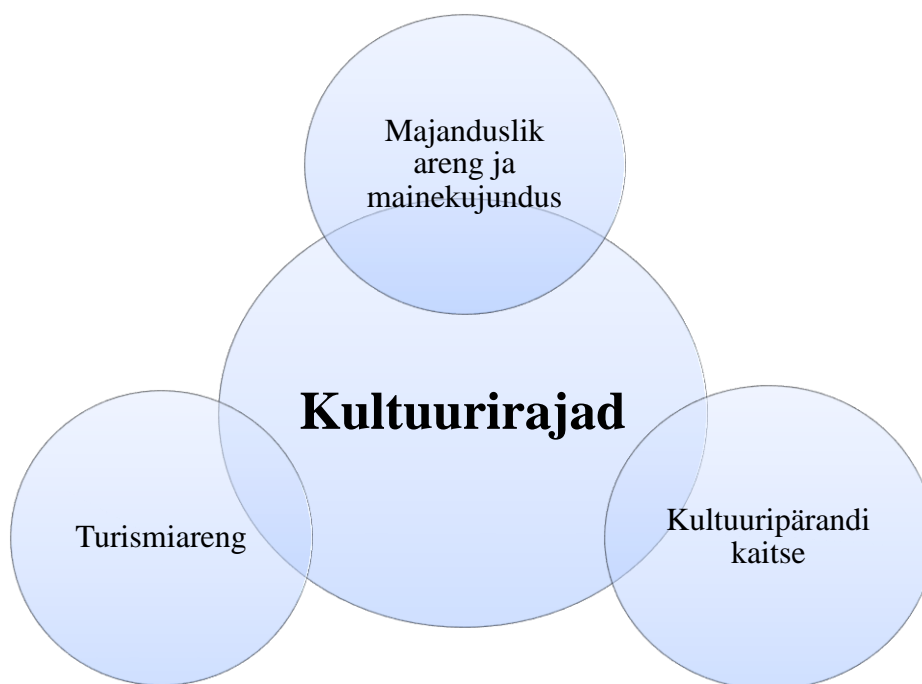
Kiiresti on kasvanud kaardistatud kultuuripärandi objektide hulk. Nüüdisaegne ühiskond muutub järjest modernsemaks ning inimesed nostalgilisemaks teatud minevikust pärit mälestiste järgi. (Timothy 2011: 25) Näiteks kultuuripärandis saab rääkida ka mälestistest, mida on Eestis läbi viidud uuringute järgi statistiliselt 26 639 objekti (vt tabel 1). Kõige rohkem on kunstimälestiste valdkonda kuuluvaid objekte 13 375, arheoloogiamälestiste objekte 6656 ja ehitismälestiste objekte 5273. Ajaloomälestisi on registreeritud 1269

objekti. Siinkohal on koondatud kaardistatud objektid, mis näitavad seda, et kultuurimälestisi on jaotatud liigiti ning nende kogumaht on üsna suur.

Tabel 1. Eesti kultuurimälestiste statistika (Mälestised...2018).

Kultuurimälestised	Kogusumma
ajaloomälestis	1269
arheoloogiamälestis	6656
ehitismälestis	5273
kunstimälestis	13375
muinsuskaitseala	12
tehnikamälestis	50
UNESCO maailmapärandi objekt	4
KOKKU	26639

Kultuuripärandi rajad (*Cultural heritage roads*) on olulised, kuna ühendavad üksikuid, teatud teemade valdkonda moodustavaid paikasid (vt joonis 4). Ehk kui individuaalsetel atraktsioonidel ei pruugi olla piisavalt võimalust köita külastajaid kaugemalt, on see ühendatud teise vaatamisväärsusega teekonna või raja kaudu, toetades üksteist ja moodustades tähenduslikuma toote. (Timothy 2011: 70) Reisimustrite kujunemisel mängivad olulist rolli juba ajalooliselt kasutatud rajad, mis on väga populaarsed. Need pakuvad uusi ja teistsuguseid kogemusi, mistõttu on massiturism liikunud individualistlikumatele teekondadele, millel on oluline osa kogemus selles osalejal. Riikidel, kus on rikas ja väärtuslik kultuur ning looduslik pärand, on märkimisväärne eelis turistidele autentsete uute kogemuste pakkumisel. Selle tulemusel kasvab majandus ja turismiettevõtlus nii kohalikus piirkonnas kui ka riigis tervikuna. Seega võib koostööl erinevate kohalike kogukondade ja regioonidevahel ning isegi piiriüleselt olla oluline roll nende piirkondade arengus. (Božić, Tomić 2015: 26-27)

Joonis 4. Kultuuriradade seosed turismi jt mõjutavate faktoritega (Božić, Tomić 2015: 34; autori koostatud)

Materiaalne ja mitte materiaalne pärand jaguneb kultuuripärandiks ning looduspärandiks. Kultuuripärandi tundmine ja tunnistamine tugevdab kohalike vahelisi sidemeid ning aitab luua igale piirkonnale eripärast identiteeti. Eestis on kokku kogutud info mälestiste kohta, mida on juba üsna palju erinevates kategooriates. Kuna kultuuripärandi mõiste on ka ajas muutuv ning objektide nimekiri järjest täieneb, siis nende koondamiseks on hea võimalus arendada kultuuriradasid.

1.2.2. Päranditurismi tähendus kohalike kogukondade seas

20. sajandit kirjeldatakse pärimusliku liikumisena, kus inimesed aktiivselt otsivad oma iidseid juuri. (Nuryanti 1996 ref Timothy, Olsen 2006: 4) Enamik inimesi ei reisi mitte ainult pühadesse paikadesse religioossetel või spirituaalsetel eesmärkidel ainult traditsioonilisel teel püha kogemuse saamiseks, aga ka sellepärast, et soovivad kogeda pärimuslikke tegevusi. Nad võivad külastada neid kohti, sest nad soovivad õppida rohkem ajaloo kohta või mõistma enam mõnda kindlat religioosset usku, selle koha kultuuri ja uskumusi. Religioossete vaadetega inimesed võivad külastada teatud religioosseid kohti ka

nostalgilistel eesmärkidel või harida oma perekondi religioosete uskumustega. (Timothy, Olsen 2006: 5)

Päranditurism (*Cultural Heritage Tourism*) pakub unikaalset ja hariduslikku kogemust küllastajatele autentsetes kohtades, mistõttu pärandturismi turistid otsivad laialdast kogemust. Tegemist on turismiharuga, mis on suunatud kultuuripärandile. Päranditurismi eesmärk on laiendada inimese teadmisi ning mõistmist kultuuri- ja looduspärandi kohta. Päranditurism paneb mõistma ja hindama minevikku, mis omakorda taaskasutab kultuurilist identiteeti, taastab ühenduvust minevikuga, lihtsustab harmooniat ja mõistmist inimeste seas. (Surebankar, Hadli 2010: 116-117; Chaudhary, Aggarwal 2012: 47-48) Päranditurism pakub personaalset lähenemist traditsioonidele, ajaloole ja kultuurile, mis baseerub sellel, et igal kogukonnal on rääkida oma lugu. Päranditurism pakub küllastajatele ja kohalikele peamiselt hariduslikku aspekti, milles on kogukondade motivatsioon ning kaasamine selleks, et kaitsta ja edendada kohalikku pärandit. (Ramires *et al.* 2016: 2)

Üks esimesi päranditurismi vorme oli palverännak, kus inimesed, kes otsisid spirituaalset kogemust või küllastasid kohti, mis olid olulised religioossetel põhjustel (Timothy 2011: 2). Uue ajastu palverännuteed täidavad ühiskonna nõudmist: kultuuriturism, mis on seotud iidsete ajalooliste aspektidega, mis vastavad uue ajastu ühiskonna nõudmistele järjest enam kombineeritud füüsilise vajaduste ja personaalse hingega rahulolu järgi. Lisaks pakuvad tänapäevased palverännuteed, läbides erinevaid kohti, võimalust tutvuda erinevat kultuuridega, sotsialiseerida kohalike kogukondadega ning luua usaldusväärseid suhteid vastuvõtvas kogukonnas. (Carbone *et al.* 2016: 155)

Palverännutee arendamisel on võimalus kaasata palverännu teele jäävaid kogudusi ja kirikuid. Palverändurite majutamise ning nende eest hoolitsemisega saavad kogudused üles näidata külalislahkust ja ligimese teenimist, mis omakorda elavdab koguduse igapäevaelu. Samuti tuleb kaasata kohalikke omavalitsusi, kes on huvitatud oma valla propageerimisest potentsiaalsete rändurite seas nii Eestis kui ka väljaspool. Kohalikul tasandil saavad kogudus ja vald teha palverändurite teenindamisel koostööd – teele jäävad kogudused ja omavalitsused saavad liituda rahvusvahelise palverännu teede võrgustikuga. Mõõda palverännu rada liiguvad lisaks jalgsi liikuvatele palveränduritele ka turistid bussidega, suuremate gruppidega, kes samuti toovad kohalikele tulu. (Sokk 2012: 41-42)

Horvaatias läbi viidud uuringust (Durkin *et al.* 2017) selgus, et ei saa eeldada, et kultuuriturism tooks kiire ja olulise majanduslikku tulu piirkonda, kuid koostöö erinevate kohalike kogukondade liikmete vahel tõstab piirkonna tuntust ning aitab luua rohkem koostöö pakkumisi. Seetõttu on hea kui piirkondades luuakse kohalike kogukondade vahel koostöövõrgustik, mis ühendab endas entusiaste, kes hea meelega tutvustavad piirkonna kultuuri.

Seoses religioosete palverännakute, siis religioosne turism (*religious tourism*) võib olla võimas instrument kasvatamaks teadlikkust pärandi kaitse tähtsusest ja säilitamiseks olulisi sihtkohti tulevastele põlvedele. Reisi paljude motivatsioonitegurite seas on kultuurilise tähtsusega või religioossed kohad, külastajate seas kõrgelt hinnatud. Religioosse turismi vastu kasvav huvi, ei ole mitte ainult kasulik turismisektorile, vaid ka oluline loomaks koostööd ja üksmeelt erinevate kultuuride vahel. Religioosne turism võib olla võimas instrument selleks, et pöörata tähelepanu pärandi kaitsele ja inimlikkusele ning aidata kaasa säilitada olulise tähtsusega kohti tulevastele põlvedele. Religioosne turism esindab atraktiivset turgu, kuna ta on üks kiiremini kasvavaid turismiliike. (Timothy 2011: 392) Religioosne turism on seotud kultuuripärandiga nelja aspekti kaudu (Timothy 2011: 392):

- religioossed ehitised on ajaloolised asukohad elanikkonnale;
- pühad paigad on pärandikultuurikohad religioossetele järgijatele;
- rituaalid, tseremooniad ja pühad kogemused on hingeline pärand pühendunuile;
- ja traditsioonilised palverännuteed on tekkinud oluliseks kultuuriväärtusega teekondadeks palveränduritele ja teistele pärandituristidele.

Palverännutee arendajatel tuleb silmas pidada, et palverändurid rändavad erinevatel eesmärkidel ning motivatsiooniga. See on oluline selleks, et palveränduri spirituaalsed kui ka ilmalikud vajadused oleksid kooskõlas. Seega seab tõsine turundus pühadesse paikadesse mitmeid väljakutseid. (Blackwell 2010: 35) Ajalooliste palverännakute tarbeks loodud taristuga sai võimalikuks süstemaatiline palverändamine ja kohalikele kogukondadele muutus palverändurite teenindamine kasulikuks (Meiel 2005). Siinkohal on oluline ka kohalikele kogukondadele selgitada, mis palverännak on ja kes on palverändur oma vajaduste ja ootustega. Palverändurid loovad võimalusi uute turismiteenuste pakkumiseks sihtkohas, kuna nende poolne surve pühakohtade külastamiseks on järjest kasvav trend. Nii on võimalus sihtkoha kohalikel kogukondadel teenida tulu religiooniturismiga kaasnevate atraktsioonide pakkumisega. (Blackwell 2010: 33)

Kultuuripärandi säilitamisel ja edasi kandmisel on oluline roll kohalikul kogukonnal (*local community*) ja selle ühisel tunnetusel. Vaimne kultuuripärand seob kogukondi, mis ongi nende võimalus ühisel palverännuteekonnal jagada oma pärandit palveränduritega, kes selliseid erilisi kogemusi otsivadki. Selleks, et tunda ennast osana kogukonnast, peab kohalik elanik hindama, väärtustama oma kodukohta ning olema lojaalne. Seega mängib kogukonna kaasatuses olulist rolli kohaliku suhtumine muutustesse või arengusse oma kogukonnas. (Nicholas *et al.* 2009: 395)

Kogukonna turism (*community based tourism*) on oluline turismiliik vastutustundliku turismi osana, mis toetab kohalikku kogukonda, lubades samal ajal piirkonnal edendada turismi, mis on osa nende kogukonnast. See on eriti sobilik kultuuriturismi vormi puhul kui kohalikud on motiveeritud selleks, et nad oleksid kaasatud oma kultuuri hoidmisele ja selle pakkumisele külastajatele. (Durkin *et al.* 2017: 155)

Kultuuriajalooline palverännutee Leedus on Camino Lituano, mis on modernne palverännutee läbi riigi. (About Camino...2018) See algab Leedu-Läti piiri äärest ja lõpeb Leedu-Poola piiril, kus palverändurid saavad jätkata Poola palverännuteel Camino Polacole. Tee on jaotatud osadeks, millest iga osa on umbes 25 kilomeetrit pikk. Selle iga osa lõpus on võimalus majutuda, süüa ja puhata. Tegemist on 2017. aastal avatud rajaga, mis esindab traditsioonilist ideed Poola St. James'i teest. Tee avamise eesmärk on näidata Leedu kultuuripärandit, propageerida aktiivset elustiili, ligi tõmmata palverändureid teistest riikidest ja piirkondadest ning tutvustada modernset tänapäevast palverändu. (What is intangible...2018) 2003. aastal arendati edasi St. James'i teed Poolas Ogronnikist (Poola ja Leedu piiriääres) läbi Olsztyn'i, Torun'i Gniezno ja Poznani Poola ja Saksamaa piirini Slubice'is. (Mróz 2017)

Kreeka õigeusu kohad Meteora ja Mount Athos on mõlemad olulised Kreeka õigeusus. Nendes kohtades on ühine spirituaalne traditsioon ja nad on UNESCO maailmapärandi nimekirjas. Samas on nende areng erinev Mount Athos jätkuvalt traditsioonilise olemusega, rangelt reguleeritud. Piirkonda lubatakse kuni 120 õigeusu kristlast päevas erilise loa alusel. Samas Meteora on avatud massiturismile ning kergesti ligipääsetav ja selle külastajate arv võib küündida isegi kuni tuhande külastajani päevas. Kuna piirkond ei suuda nii palju külastajaid vastu võtta, pakuvad majutusteenuseid lähikondsed külad. Seega on pühakoja läheduses asuvad külad mõjutatud turismist. Pühakotta lubatakse külastajaid

määratud aegadel, mitte-kreeklastest külastajad maksavad sümboolset tasu. (della Dora 2012: 959-960)

Eesti kultuurilooliste vahepeatustega palverännutee idee tekkis 2012. aastal ning Pirita kloostris sõprade eestvedamisel on seda arendatud. Teekond kulgeb läbi Eestimaa Pirita kloostrist Vana-Vastseliina kabelini läbides kultuuri- ja ajaloolisi kohti. (Saateks...2017) Rajale jäävad mitmed kohalikud kogukonnad oma eripärase kultuuriga.

Eesti palverännutee kaardile (vt joonis 5) on märgitud ka erinevatest piirkondadest kultuuri ja ajaloo seisukohast olulised objektid. Harjumaal on Rootsi-Kallavere küla, mis tekkis juba 1219. aastal, kui Taani preestrid saabusid rahvast ristima. Rootsi-Kallavere küla nimega mainitakse seda 1522. aastal, mil tegemist oli rootslaste külaga. Samuti viib teekond Saha Püha Nikolause kabelini, mida mainiti Taani hindamisraamatus juba 1241. aastal, kuid eeldatavasti rajati kabel eestlaste muistse pühapaiga kohale. Tegemist oli ühe esimese ristiusu kohaga Eestimaal. Ka läbib teekond Simisalut, mis on Anton Hansen Tammsaare romaani „Tõe ja õiguse“ kaudu tuntuks saanud koht. 1958. aastal avati seal A. H. Tammsaare majamuuseum, mis avati 1958. aastal. Järva maakonnas läbib teekond Päinurme koduloomuuseumit, mille eestvedaja Ründo Mülts alustas vanavara kogumist juba koolipoisina. Teekonnale jääb ka Meleski klaasivabrik, millest on tehtud Meleski klaasimuuseum-erakogu. Tartumaal Nõos asub Nõu kirik, mis on mandri-Eesti vanimaid maakirikuid. Samuti on teekonnal Põlva Talurahvamuuseumis võimalus tutvuda kohaliku Lõuna-Eesti kultuuripärandiga. (Teekond...2018)

Joonis 5. Eesti palverännutee Pirita kloostrist Vastseliina ordulinnuseni (Kaart...2018; autori täiendatud)

Kultuuripärandile pööratakse järjest enam tähelepanu ka laiemalt, mistõttu oli 2018. aasta nimetatud Euroopa kultuuripärandi aastaks ning selle eesmärk oli pöörata tähelepanu mitmekülgsel kultuuripärandile üle Euroopa nii rahvuslikul, regionaalsel kui ka kohalikul tasemel, julgustada inimesi avastama ja osa võtma Euroopa kultuuripärandist ning panna neid mõistma ühist Euroopa ruumi kultuuripärandi kontekstis. (The European Year...2018) Kuna ka Euroopa Liidu tasemel on mõistetud seost palverännuteede ja loodus- ning

kultuuripärandi vahel, on algatatud projekt „Roheline palverännak“ (*Green Pilgrimage*). (Green Pilgrimage...2018)

Seega on Eesti palverännutee potentsiaal võimalik nii spirituaalsetele palveränduritele kui ka uudishimulikele kultuurituristidele. Kuna tegemist ei ole veel massi turismiga, siis piirkondade hävimise kartust ei ole ja kohalike tuluallikas võib kasvada. Seda toetavad ka palverännutee n-ö passid, palveränduritele majutust ja kohati ka toitlustust pakkuvad kohalikud kogukonnad. Väärtusel põhinev teekond tähendab seda, et ka palverännak võib olla elu muutva aspektiga. Üks ja seesama palverännu tee loob erinevat väärtust erinevatele palveränduritele, kelle teekonnataju ei ole ühene.

2. EESTI PALVERÄNNUTEE UURINGU METOODIKA NING ANALÜÜS

2.1. Eesti palverännutee uuringu meetodikad

Antud peatükis analüüsib autor Eesti kultuuri- ja ajaloolise palverännutee olemasolu teadlikkust kohalikes kogukondades ning ühiskonnas, kirjeldab andmete kogumise viise, kogutud andmete analüüsimeetodeid ja nende eesmärgi. Esmalt toimusid teemaintervjuud Eesti kultuuriloolise palverännutee eestvedajatega ning seejärel veebiküsitlused kohalike kogukondade liikmete ning võimalike palverändurite seas. Autor teostas samuti osalusvaatluse palverännakuna kultuuriloolisel teel, et kaardistada palveränduri kogemus teekonnal. (vt tabel 2)

Tabel 2. Andmete kogumise viisid ja nende eesmärk (autori koostatud).

Meetod	Aeg	Valim	Eesmärk
Osalusvaatlus	04.04.2017- 11.03.2018	Eesti palverännutee marsruut	Kaardistada Eesti palverännutee olemus palverändurina, reaalselt rada läbides
Struktureeritud veebiküsitlus I	September 2017- jaanuar 2018	Lumepallimeetodil palverännutee potentsiaalne sihtgrupp, juba selle läbinud palverändurid	Eesti palverännutee potentsiaal ja selle osa kultuuripärandi edendamises
Struktureeritud veebiküsitlus II	Detsember 2017- jaanuar 2018	Kohalikud kogukonnad, keda palverännutee läbib, leida kontakte igast piirkonnast	Uurida kohalike kogukondade teadlikkust palverännuteest ning nende motivatsiooni pakkuda erinevaid teenuseid palveränduritele
Teemaintervjuud	12.01 (90 min) 17.01 (60 min)	<ul style="list-style-type: none"> • Lagle Parek, Tiiu Allikvee, Daila Aas • Ivar Traagel 	Selgitada välja Eesti palverännutee eestvedajate ja arendajate seisukoht

Autor teostas ise osalusvaatluse vahemikus aprillis 2017-märts 2018 (vt lisa 2). Teekond põhines Eesti kultuuriloolisel palverännuteel Pirita kloostrist Vastseliina piiskopilinnuseni, mis on leitav järgnevalt koduleheküljelt: <http://www.palverand.ee/kaart/>. Teekond algas 4. aprill 2017 Pirita kloostri juurest, kui Lagle Parek, üks selle palverännutee eestvedajatest saatis osalusvaatlejast palveränduri tee. Osalusvaatlusest koostati kokkuvõtlik vaatlustabel tulemustest (vt lisa 3).

Teemaintervjuud viis läbi autor Eesti palverännutee eestvedajatega (vt lisa 4), kelleks on Pirita kloostri sõprade seltsist Lagle Parek, Daila Aas ja Tiiu Allikvee eesmärgiga tutvustada Eesti ajalugu ning kultuuri. Teine teemaintervjuu toimus Vastseliina Piiskopilinnuse isanda Ivar Traageliga, kelle eesmärk oli palverändurite temaatika elamuslik tutvustamine ning samas ka ärilise kasumi teenimine. Teemaintervjuu vorm sai valitud põhjusel, et tegemist on paindliku formaadiga, milles võib varieerida käsitletavate teemade järjekorda; samuti on vastuste tõlgendamiseks valitud metoodika alusel enam võimalusi (Hirsijärvi *et al.* 2010: 192-195). Teemaintervjuus olid vastajatele alateemad teada, ent küsimused ei olnud täpselt sõnastatud.

Pirita kloostri sõprade selts on seltskond, kes on koondunud Pirita kloostri ümber, et toetada kloostrit töödes ja tegemistes. Viimastel aastatel on nad tegelenud palverännutee loomisega Eesti põhjarannikult kuni lõunapiirini. Eesmärk on kultuuri- ja ajaloolise teekonna arendamine, et harida nii ennast kui ka teisi. Kuigi palverännutee on esitletud kingitusena Eesti Vabariigi 100. aastapäevaks ning selle loomist toetab rahaliselt Siseministerium ja Kodanikuühiskonna Sihtkapital, on tegemist siiski vabatahtliku tööga. (Meist...2018)

Vastseliina Piiskopilinnuse SA tegutseb Vana-Liivimaa kunagise võimsaima kindlustusehitise varemetes ning sihtasutuse eesmärk on kunagine pühakoht ja linnus kõikide külastajate rõõmuks korda teha. Elamuskeskuse alal asub väike teeliste kabel, palverännumaja, kus interaktiivne ekspositsioon kajastab palverännakute ajalugu ja palverändurite eluolu. Seega on tegemist ärilisel eesmärgil loodud elamuskeskusega. (Vastseliina piiskopilinnus...2018)

Struktureeritud küsitlust (vt lisa 5) rakendati, et välja selgitada, kui tuntud on palverännutee Eestis erinevates palverännuteed külastavates gruppides. Palverännutee planeerimisel tuleks mõelda erinevate palverändurite eesmärkidele, et vastata nende

ootustele. Kuna mõnikord võivad need külastajate grupid olla kontrastsed, tuleks huvide konflikti vältimiseks mõelda varakult erinevatele tegevustele ja lähenemisele ka turunduslikult. (Collins-Kreiner 2010a: 161) Seetõttu kasutas autor sihipärast valimit, millesse olid kaasatud kõige tüüpilisemad palverännakutest huvitujad. Küsitlus liikus erinevates gruppides lumepallimeetodil. Vastajate leidmiseks kasutas autor Eesti matkafoorumit, Eesti Jaakobitee palverändurite seltsi, Pirita kloostri sõprade gruppi, *Facebook*’i. Respondentide arv oli lõpuks 65 vastajat. Küsitlus oli suunatud kitsamale vastajate hulgale, kuna teema on üsna spetsiifiline. Eesmärk oli leida vastused järgnevatele küsimustele:

1. kuidas tõlgendavad need potentsiaalsed palverändurid palverännaku olemust ja rolli kultuuripärandis?
2. missugusena näevad küsitluses osalejad Eesti palverännutee olukorda ja tulevikku?

Struktureeritud küsitlused viis töö autor läbi ka kohalike kogukondade seltsides, kuna nendes osalevad juba aktiivsed inimesed, kes on nõus panustama kohaliku kogukonna ellu ning arengusse (vt lisa 6). Töö autor valis küsitletavad tingimused, et oleks esindatud iga piirkonna kohaliku kogukonna liikmeid, kellel on kokkupuute võimalus palveränduritega. Eesmärk oli määratleda kohalike kogukondade nägemused ja arusaamad Eesti palverännuteest ning ettevõtlikemate kogukonnaliikmete perspektiiv päranditurismi arendamiseks.

Esialgul oli autori plaan küsitleda kohalikke osalusvaatluse ajal, kes sattusid teekonnale. Tegelikult kujunes see lähenemine läbikukkunuks ressursi puuduse tõttu. Kuna kohalikega oli keeruline otsest kontakti saada, oli vaja valida lähenemine, mille korral sai saata küsimused e-posti aadressile. Selleks kasutas autor suunatud veebipõhist küsitlust ja saatis küsimused kohalikele kogukondade esindajatele, külaseltside eestvedajatele ning palverännutee äärsetele turismiteenuseid pakkuvatele ettevõtjatele. Respondentide arv oli 33, kattes geograafiliselt kogu Eesti.

Kohalike kogukondade küsitluse eesmärk oli kaardistada võimalused päranditurismi edendamiseks. Esmalt oli autoril oluline ka teada saada, kas nad üldse teavad midagi Eesti palverännuteest ning mida see nende jaoks tähendab. Autor viis läbi veebipõhise 21 küsimust sisaldava ankeetküsitluse, millele sai vastata kahe kuu jooksul detsembrist 2017 kuni jaanuarini 2018. Respondentideni jõudmiseks tuli kasutada osaliselt

lumepallimeetodit ja osaliselt otseküsitlust. Eesmärk oli leida vastused järgnevatele küsimustele:

1. missugune on palverännuteele jäävate kohalike kogukondade roll pärandturismi edendamiseks?
2. kas kohalikud kogukonnad teavad, et kultuurilooline Eesti palverännutee läheb läbi nende piirkonnast ning kuidas kohapeal seda teadmist kasutatakse või hakatakse kasutama?

Uuringute analüüsi meetodiks valis autor temaatilise analüüsi, kuna ilmaliku kultuuriloolise palverännutee temaatikat on Eesti kontekstis seni vähe uuritud ning sisu mõttes on oluline mõista, kuidas näevad erinevad pooled Eesti palverännuteed Eesti ja maailma kontekstis. Vastuste grupeerimine ja kodeerimine toimus induktiivselt deduktiivsele, mis tähendab, et vastajate avatud küsimuste vastuste kaudu lõi autor esialgsed teemakoodid, millele otsis tekstist vastavaid lauseid ning märkis statistiliselt, kui palju mingeid koode tõlgendati.

2.2. Eesti palverännutee uuringute analüüs

2.2.1. Osalusvaatlus

Autori osalusvaatlus Eesti kultuuriloolisel palverännuteel toimus viiel ajajärgul ja kahel erineval viisil (vt lisa 2): jalgsirännakuna (250 kilomeetrit) ja motoriseeritud rännakuna (150 kilomeetrit). Kokku oli osalusvaatlus rännakuna 400 kilomeetrit pikk ning kestis ajaliselt 12 päeva (vt lisa 3, veerud 1 ja 2). Teekonna eesmärk ei olnud religioosne, vaid kultuuri- ja ajalooline. Samas koges autor teekonna jooksul religioossete institutsioonide abivalmidust, toetust ja positiivset suhtumist. Osalusvaatlejana palverändur sai palveränduri passi Pirita kloostri, millel oli autori jaoks rohkem sümbolne tähendus (vt lisa 3, veerg 4).

Palverännuteele jäävate kohalike ettevõtete teenusteks olid majutus, kaubandus ja ka kohalike endi rajatud koduloomuuseumite külastused näiteks Rootsi - Kallavere külamuuseum. Kohalikega kohtumine teekonnal oli minimaalne, kuid palverännutee eestvedajatega koostööd juba alustanud kohalikud vastasid kiiresti autori päringutele

seoses majutusteenustega. Palverändur saadeti teele palvega (Palverännutee alguspunkt...2018):

Siit saab alguse palverännutee Maarjamaa ühest otsast teise – Pirita kloostri Vana-Vastseliina kabelini. Mõlemad pühakojad, Pirita klooster ja Vastseliina linnusekabel oma imet-tegeva ristiga, olid palverännakute sihtpunktiks juba keskajal. Usku, andestust ja iseenese järelekatsumist otsime ja vajame nõndasamuti tänapäevalgi. Armas palverändur, olgu su jalgades jaksu ja leidku su hing kosutust, kui sammud sel teel.

Rändur palub:

Issand, näita mulle teed, millel käia saan.

Issand vastab:

Mu sõber, ma näitan sulle teed, mida võib kirjeldada kolmel moel.

Kuid eesmärk on üks, kui vaid järgid teed.

Algul on tee kivine, lõpu poole ent lausa tasane.

Algul on tee pime, käies ent läheb üha valgemaks.

Mõndaega on tee kibe, lõpuks ent väga mahe.

Rändur vastab:

Näita mulle ainult kätte tee, siis järgin seda.

Näen, et on ohtlik viivitada ja hukutav minna vale teed.

Aga tasu on suur, kui järgin seda teed.

Täida mu soov ja näita mulle tõelist teed.

Eesti kultuurilooline palverännutee oli kergemapoolne ja nõudis baastasemel treenitust. Enamikes kohtades oli võimalus kõndida turvaliselt ja samas oli võimalik läbida ka teatud osa motoriseeritult, kuna teekond kulges mööda suuremaid teid. Palverännutee tähistamiseks puudus kindel viidasüsteem, teejuhiseid oli võimalik leida eelnevalt Internetist ja küsida palverännutee eestvedajatelt. Teekonna kolmanda päeva, 6. aprilli väljavõte autori blogist teekonna kohta (Kivila 2017):

Saha kabel paistis juba kaugusest, nii et nüüdsel ajal, veel enne põldude harimist, oli võimalik meil liikuda ka üle põldude, kabel orientiiriks. Seekord oli meil valida otsem tee, mis möödus kõrgpingeliinide järgi. Algas oli paljutootav, orienteerusime kaardi ja kompassi järgi ning lõpuks jõudsime nii kaugemale, et kagu suuna liikumise asemel liikusime itta. Teekonda ajas segadusse kõrgpingeliinide ja elektriliinide võrgustik, mida oli ühes kohas eriti palju. Egas midagi, läksime siis teed mööda ja jõudsime taas kõrgpingeliinide alla ning saime mõnikümmend meetrit edasi minna, kui selgus, et üsna märg, jääne,

läbimatu tee. Seljas olid meil veel seljakotid ning arvestasime, et ajaliselt ei jõua õigeks ajaks. Seega pidime tagasi minema.

Seega oli teekond küll kaardile kantud ning ka teejuht jagas soovitusi, kuid loodustingimuste tõttu ei olnud võimalik valida otseteed. Nii mõnigi kord oli tee läbimatu või Simisalu matkaradadel lõppes tee keset metsa ära. (vt lisa 3, veerg 11) Marsruudil oli enam-vähem iga päev võimalik majutada kogudustes, külade seltsimajades ja kodumajutustes. Siiski peaks majutuskohtade võimalusi olema tihedamalt, vähemalt 10 kilomeetri tagant, kuna palveränduri võimekus ja eelistused on erinevad. (vt lisa 3, veerg 8) Kirjeldatud osalusvaatluse jooksul oli eesmärk toime tulla iseseisvalt nii palju kui võimalik. Näiteks ei olnud toitlustusteenuste kasutamine vajalik, sest söök oli kaasas, sellegi poolest leidis õhtuid, mil külaseltsides või siis kogudustes, näiteks Jõelähtme kirikuõpetaja Margus Kirja juures pakuti õhtusööki. Palverändurile oli oluline värske joogivesi - palverännaku jooksul Kaunissaare külast küsis töö autor mitmest majapidamisest vett ning keegi ei tahtnud anda. (vt lisa 3, veerg 9)

Palverännutee on ühtlasi ka läbilõige Eesti loodusest ning külaelust koos kultuuri- ja ajalooliste lugudega (vt lisa 3, veerud 5-7). Teekond kulges Põhja-Eestist kuni Lõuna-Eestini ning pinnamood oli madalikest kuni kõrgustikeni. Läbida tuli nii metsi, soid kui ka põldusid. Igal piirkonnal oli oma eripärane kultuur ja ajalugu, mida tutvustati teekonnal piisavalt ja hea meelega. Kohalikud kogukonnad nautisid palveränduriga suhtlemist. Mõnes kohalikus kogukonnas oli turismiteenuseid juba üsna piisavalt arendatud näiteks Vastseliina piiskopilinnus, Vana-Tartu maantee ehk Eesti postitee, Päinurme muuseum. Kultuuripärandilistest kohtades läbi autor: Rootsi-Kallavere küla, Pikva küla ning Kaaruka küla.

Autori tegi mitmeid tähelepanekuid teekonnast (vt lisa 3, veerg 11-12), millest kõige olulisem on, et palverännutee tähistamiseks puudub kindel viidasüsteem. Teejuhiseid oli võimalik leida eelnevalt Internetist palverännutee koduleheküljelt ja küsida nõu palverännutee eestvedajatelt. Autoril endal kaardirakendus ei töötanud I rännaku ajal, teistel rännakutel oli võimalik kasutada. Kahjuks puudus kogukondade tegevustesse kaasamine, kun puudus info, et kus ja kuidas saaks olla kaasatud näiteks kogukonna toidukultuuriga tutvumiseks.

2.2.2. Eesti palverännutee uuring eestvedajatega

Intervjuud palverännutee arendajatega annavad aimu nende endi perspektiividest, eesmärkidest ja arengusuundadest. Eesti kultuuriloolise palverännutee põhimarsruut umbes 577 kilomeetrit, on Pirita kloostrist Vastseliina piiskopilinnuseni ning asukohtade valikul, mida teekond läbib, järgitakse pigem väiksemaid ja rahulikumaid kohti (vt joonis 5). Teekonna planeerimisel on üks peamine eesmärk, et teekond ei oleks suure tee ääres. Osa teest on ka palverännutee arendajatel läbi käimata, mistõttu on oluline palverändurite tagasiside. Kuna eesmärgiks oli leida üles unustatud ajaloolised kohad, on planeerimise protsessis välja tulnud palju mälestisi ja objekte, mida ka kohalikud ise ei teadnud. Kohalikes kogukondades esineb mõnikord umbuslikkust, mis teeb teekonna planeerimise keerulisemaks - seetõttu vajab kohendamist näiteks Kolga-Jaani ja Põltsamaa piirkonda läbiv marsruut.

Eesti palverännuteeloomise põhjust võib näha Eestis seni puudu olnud kultuuriloolisest teekonnast, mistõttu tekkiski eestvedajatel - Pirita kloostri sõprade klubil - mõte teha Eesti kahe pühakoja, Pirita kloostri ja Vastseliina piiskopilinnuse vahele palverännutee, eesmärgiga näidata valitud objektidega meie kultuurilugu. Esialgu ei olnud võimalik hoomata teekonna olulisust ja pikkust. Kuna Eesti ühiskonnas on palverännuteede areng olnud väga lühike ja suunatud vaid teatud sihtgruppidele, võtab aega, kuni inimesed seda mitte ainult religioosset, vaid ka kultuuriloolist teekonda tõsisemalt võtavad ja mõistavad. Turismiteenuste arendamisel on peamiseks eesmärgiks majutuskohtade võimalus iga 10 kilomeetri tagant.

Lagle Parek: See mis hakkas närvidele käima, et kõik käivad Compostelas. Eesti rahva kadumise pärast on mure täiesti tõsi. Mida paremaks elu läheb, seda tõsisem see on. Rohkem anda inimestele teadmisi, et kuidas Eesti rahvast on saanud nii haritud rahvas, see kes ta on. Palverännutee on selle arengu avamise võimalusi. Mida rohkem sa praegu loed, seda rohkem saad aru kui reaalne mure. Täna mõtlesin, et ühel väikesel rahval nagu meie, ei saa olla väljapoole elatav kultuuri osa väga suur. Väikesel rahval on kultuuri tähtsus nii palju suurem kui suurel kultuuril.

Palverännakutel nad ise ei ole käinud, kuid nende nägemuse järgi võiks see olla mitte niivõrd religioosne, vaid pigem iseenda leidmise ja loomise tee. Antud palverännuteel osalejad tõmbavad paralleeli käimisega, millel ei ole eesmärk kilomeetreid koguda.

Seetõttu on ka kultuuriloolise teekonna oluline osa lood ja jutustused nendest sihtpunktidest, kuhu peaks palverändur jõudma. Palverännutee eestvedajate selgitusel tekkis nimetus „Eesti kultuurilooline palverännutee“, kuna eraldada kultuuri ja kirikut on Eestis väga raske. Nende nägemuse järgi on rohkem tegemist ikkagi palverännuteega, mille eesmärk on panna Eestlasi rohkem teada saama oma kultuuriloost.

Daila Aas: hästi paljud, kes on palverännakutel käinud, ütlevad, et see on iseenda leidmise tee. Iseenda loomise tee.

Potentsiaalselt on Eestis palju palverändureid. Eestvedajad ootavad, et vähem võiks rajale sattuda matkajaid, kes ei matka tervet teed. Palverändurite seas on neid palju, kes ootavad organiseeritud palverännakut ja neid palverändureid, kes käivad hea meelega üksinda. Teekonna olemus sõltub täiesti inimtüübist. Asjaosalised ise teevad seda tööd entusiastmist.

Palverännuteele on üles pandud ka kümme palvepink, millele tulevad ka teemad (näiteks vaikusepink, pink saja-aastasele Eestile, palvepink rabasse jne). Eestvedajate sõnul on enamik inimesi jäänud läbitud palverännakuga rahule. Kuigi enamasti saavad palverändurid oma teekonnal abi ja toetust, esineb ka kohalike ebasõbralikkust palverändurite suhtes. Eestvedajatel on peamine suhelda kohalike kogukondadega külaseltside kaudu. Sel teel on võimalik luua kontakte ning kaasata kohalikke kogukondi. Palveränduri elu ei peagi kerge olema, mistõttu ei ole vaja ka kõiki mugavusi kaasata teekonnale. Eestvedajad ei taha sellest teest luua Santiago de Compostela sarnast. Matkamine muutub tervikuna populaarsemaks, mistõttu Eesti rada võib tuua juurde ka palverändureid. Samuti võiksid sellest teest olla huvitatud haridusasutused. Eesti palverännutee arendamise üks osa on leida üles unustatud kohad, mille äratav ellu teekonnal liikuv palverändur.

Lagle Parek: Meie teene on Puutli kiriku remont. Mitte keegi ei tundnud Puutli vastu huvi. Taastamistöõde tähtsus on see, et ei laguneks edasi. Meie tõmbame tähelepanu sellele kohale ja kohalikud hakkavad asja ajama.

Koostöö külaseltsides, kus seni on kontakte loodud, on kõik sujunud hästi. Enamasti on kohalikud rõõmsad ja positiivsed, samas on nende kõigiga suhtlemine aeganõudev protsess. Esineb ka juhtumeid, kui kohalikud ei võta võõraid vastu ja saadavad ära. Teekonna arendamisel on ohuks ümbritseva füüsilise keskkonna muutus, kuna näiteks on maha raiutud teekonda ja maastikku kujundavaid metsatukkasid.

Daila Aas: *Muidu inimestest on küll, et talu peremees, ajaloo huviline, hoiab korras. Seega on veel, kellel huvi ja tegemist. Need võivad ajas muutuda. Vana peremees sureb ära. Mis siis saab.*

Intervjueeritavad leiavad, et Eesti palverännutee esindab eestlaste pärandit: Vargamäe, külade vahelised teed, külade ajalugu, vanad rehielamud; rajal tutvustatakse küla saatust ja külade lugusid. Külustusraamatud on teatud kohtades, kuid ei ole kedagi, kes pidevalt jälgiks ja nõuaks registreerimist – süstemaatilist palverändurite registreerimist ei toimu. Koostöö Vastseliina linnuse ja Pirita kloostri vahel on minimaalne, kuid vajalik. Mõlemal poolel on erinev suund, kuid ühine on palverändurite temaatika arendamine.

Daila Aas: *Vastseliina piiskopilinnus tahab sellest äri ja teenimisvõimaluse teha. Turismiatraksioon. Meie ei taha meelelahutust teha. See on hea. et nad tahavad selle teemaga kursis olla.*

Palverändurite teekond on kultuuri- ja ajalooline, mistõttu tuleb võtta aega rännakuks ning kultuuripärandiga tutvumiseks. Teekonnal ei tohiks olla sunduslik, vaid tuleb võtta aega vaatamiseks ja tutvumiseks. Iga 10 kilomeetri tagant võiks olla võimalus palveränduril puhata ning siinkohal on oluline roll kohalike kogukondade koostööl – arenguvõimaluseks on pakkuda ka nendele vähestele palveränduritele sümboolse summa eest toitu ja peavarju. Aja jooksul võivad ka kohalikud sõbralikumaks muutuda.

Daila Aas: *Meie endi jaoks see ongi kõige huvitavam, et on selliseid kohti, millest aimugi ei olnud ja kuhu ei oleks sattunud. Sellepärast loodame, et pakub huvi ja käiakse. See ongi olnud ka meie eesmärk.*

Teise intervjuu teostas autor Ivar Traageliga, kes on eestvedaja Vastseliina piiskopilinnuse SA juures ning avas 2018. aasta aprillis palverändurite maja, et arendada ja tutvustada palverändurite teemat. Palverändurite majas on erinevad eksponaadid, näiteks keskaja saun, massaažid, dušširuumid, mida on võimalus külalistele välja rentida. On veel köök koos ahjuga, patukahetsusruum ja kabel. Seega on tegemist tänapäevase elamuskeskusega.

Külastajatest on eristatud katoliiklastest kogukondi, kõige kaugemad külastajad Uus-Meremaalt ja Argentiinast. Kuigi püütakse küsida külastaja kodukohta ja eesmärki, ei ole eraldi palverändureid siiski märgitud. Vastseliina piiskopilinnuse puhul on sihtgrupp

Võrumaale tulev külastaja. Käivad ka välismaalased, keda huvitavad erinevad legendid. Vastseliina linnuses soovivad tegevuse suunata ka koolidele, pakkudes ka erinevaid programme, mis tooks inimestele lähemale palverändurite temaatika. Seega jagunevad ka külastajad gruppideks, kellest osa loeb ja vaatab infot - eksponaadid tutvustavad palverännu elustiili, ajaloolist tausta, pakkudes samas võimaluse ka ise käia ringi, puudutada, kogeda.

Hetkel on lisaks palverändurite majale veel muud ümberkorraldused linnuse alal. Ehitatakse välja linnusekabel, altar ja pingid ning mujale jäävad kohad koos keskaja muusikaga. Palverändurile jäetakse võimalus külastada pühakoda. Vastseliina linnus koondab kogu ala kokku ühtseks tervikuks – sellele rõhudes loodetakse veel rohkem külastajaid tuua – ning külastajal tuleb soetada kogu komplekspilet. Kohaliku kogukonna abivalmidus ja toetus avaldub selles, et vähe on neid inimesi, kes tulevad ja abistavad ja palju on neid inimesi, kes ei tee. Kahjuks ei tule oma inimene peaaegu üldse ühelegi üritusele kaasa aitama.

Ivar Traagel: *Mulle piisab siin kohapeal olekust. Sa pead uskuma, mida sa räägid. Alati tunned grupist ära, mis tüüpi ekskursioon, seoses palverännakuga. Kõige parem reklaam, kui inimene jääb rahule ja jagab seda sõpradega. Kui palju üldse palverännu teema peale läheb. Emotsioon on reklaam. Vastseliina linnuse eesmärk on pakkuda emotsiooni, mitte müüa vaid pileteid.*

Vastseliina piiskopilinnuse ja palverändurite maja eesmärk on külastajatele elamuse pakkumine. Tuleviku perspektiivis toimub pidev areng ning traditsioonide juurutamine, näiteks ka 2018 aasta septembri teisel nädalavahetusel toimub seal palverändurite päev.

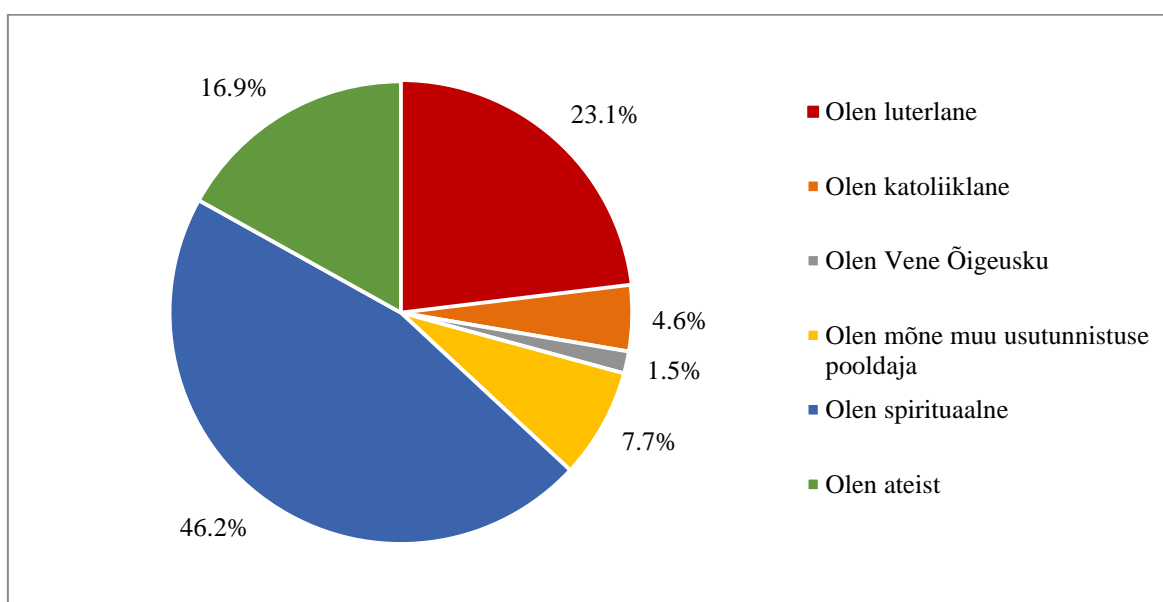
2.2.3. Eesti palverännutee potentsiaalsed palverändurid

Järgnevalt analüüsib autor palverändurite ja potentsiaalsete palverändurite veebipõhise küsitluse tulemusi seoses Eesti kultuuriloolise teekonna potentsiaaliga. Antud küsitluse eesmärk oli välja selgitada Eesti palverännutee roll ühiskonnas ja inimeste teadvuses. Kõige esimene eesmärk oli teada, et kui palju küsimustiku 65-st vastajast üldse on eelnevalt kuulnud Eesti palverännuteest Pirita kloostrist Vastseliina piiskopilinnuseni.

Vastajatest enamik, 51 inimest (78,5 %) oli kuulnud ning 14 vastajat (21,5 %) ei olnud mitte midagi kuulnud. Küsitlusest selgus ka, et Eesti palverännutee on kas täielikult või osaliselt läbinud üheksa vastajat.

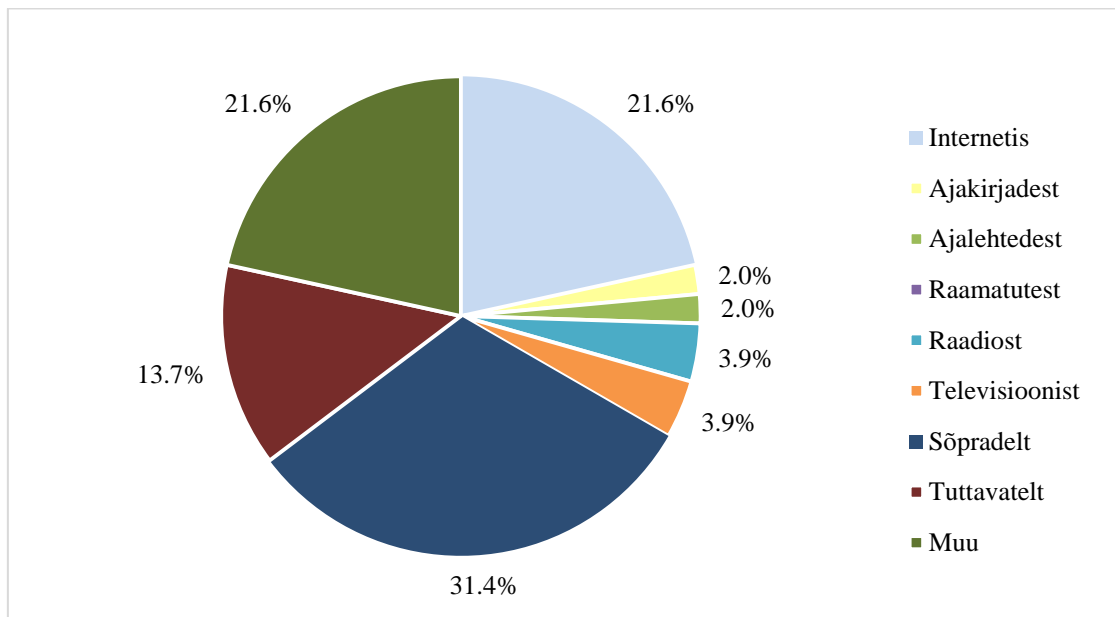
Küsitluses osaleja profiil on järgnev: 50 vastajatest (76,95%) on naised ja 15 (23,1%) mehed. Vastajatest ei olnud ühtegi alla 20 aastast, 21-35 aastaseid oli 22 (33,8%), 36-50 aastaseid 23 (35,4%) ja üle 51 aastaseid 20 (30,8%). Vastajatest oli keskharidusega 4 (6,2%), kutseharidusega 5 (7,7%), kõrgharidusega 53 (81,5%), doktorikraadiga 2 (3,1%) ning vastama vastuseid 1 (1,5%). Küsimusele „Kas peate ennast religioosseks inimeseks?“ vastati järgnevalt „jah, kindlasti“ 12-nel (18,5%) korral, „pigem jah“ kümnel (15,4%) korral, „nii ja naa“ üheksal (13,8%) korral, „pigem ei“ 24-l (36,9%) korral ning „ei, kindlasti mitte“ kümnel (15,4%) korral. Paljud määratlesid end kui „ametlike religioonide välised spirituaalsed inimesed“ – 30-nel (46,2%) korral.

Määratlusele „Mis iseloomustab vastajaid kõige paremini?“ vastas, et olen luterlane 15 (23,1%), katoliiklane 3 (4,6%), vene õigeusku 1 (1,5%), mõne muu usutunnistuse pooldaja 5 (7,7%) ja enamik üheselt, et ei kuulu ühtegi ametlikku religiooni, kuid peavad end spirituaalseks inimeseks 30 (46,2%). Määratlusele, et on ateist vastas 11 (16,9%) inimest. (vt joonis 6)

Joonis 6. Vastaja religioosne või, mitte religioosne määratlus (autori koostatud).

Eesti palverännutee kohta leidsid vastajat infot (vt joonis 7) Internetist 11 (21,6%) juhul, ühel juhul ajakirjadest (2%) ja ajalehtedest (2%), raamatutest mitte ühtelgi juhul, raadiost (3,9%), televisioonist (3,9%) kahel juhul, sõpradelt 16 (31,4%) ja tuttavatelt 7 (13,7%) juhul. Valikule „Muu“ selgitasid küsitluses osalejad, et info pärineb otsekontaktist eestvedajatelt, kohtumistelt Lagle Parekiga ning Vastseliina linnusest kuulnud infost.

Joonis 7. Infokanalid, mille kaudu oli levinud info Eesti palverännutee kohta (autori koostatud).

Kuna Eesti palverännuteel on oluline roll teekonnal, siis peaaegu pooleks oli arv vastajatest, kes teavad teekonda täielikult - 13 vastajat (20%) - , osaliselt - 25 vastajat (38,5%) - ja kes ei tea - 27 vastajat (41,5%). Seda kinnitab ka asjaolu, et nendeks lõikudeks, mida teatakse, on Põhja-Eestis olev marsruut (Piritalt Saha kabelini, Pirita kloostri Jõelähtme kirikuni), Kesk-Eestis Pilstvere, Põltsamaa piirkond ning Lõuna-Eestist Ihasalu-Vastseliina ordulinnus. Kolm vastajat kirjutasid, et on läbinud terve tee jalgsi Pirita kloostri Vastseliina piiskopilinnuseni, kellest üks vastaja täpsustas, et läbis 577 kilomeetrise põhitee 17 päevaga. Vastajatest neli täpsustasid, et on kogu marsruuti uurinud veebis leiduvalt kaardilt, mis on leitav Eesti palverännutee koduleheküljelt <http://www.palverand.ee/kaart/>.

Mõiste palverännak (vt lisa 9) tähendus on üsna laiahaardeline vastajate nägemuses ning enamike jaoks ei ole tegemist religioosse teega, vaid rohkem füüsilise teekonnaga, mis võimaldab harjumuspärasest igapäevaelust eemalduda ning rohkem süveneda enda sisemaailma. Ometi kajastus vastustes ka palverännaku religioosne olemus, mis tähendas rännakut pühasse paika ehk n-ö jalgedega palvetamist, et saavutada teatud vaimne tase. Mõni vastaja märkis, et palverännak on matkamine looduses ning kultuuri- ja ajaloolisel teekonnal, et puhastada hingeliselt ning koguda energiat. Ühe vastaja vastusest käis läbi sõna „enesetaju retk“.

Ühe vastaja jaoks oli palverännutee /-/- vaimse õpetaja jälgedes käimine. See on keskendumise, ego puhastamise osa, õnnistuse saamine, kui liikuda kohtades, kus on mõni oluline vaimne õpetaja viibinud, mediteerinud.

Samas teine vastaja kirjutas, et *igasugune pikem jalgsimatk täidab minu jaoks "palverännutee" funktsiooni - olla looduses, igapäeva mürast eemal ja keskenduda iseendale, ümbritsevale loodusele ja retkekaaslastele.*

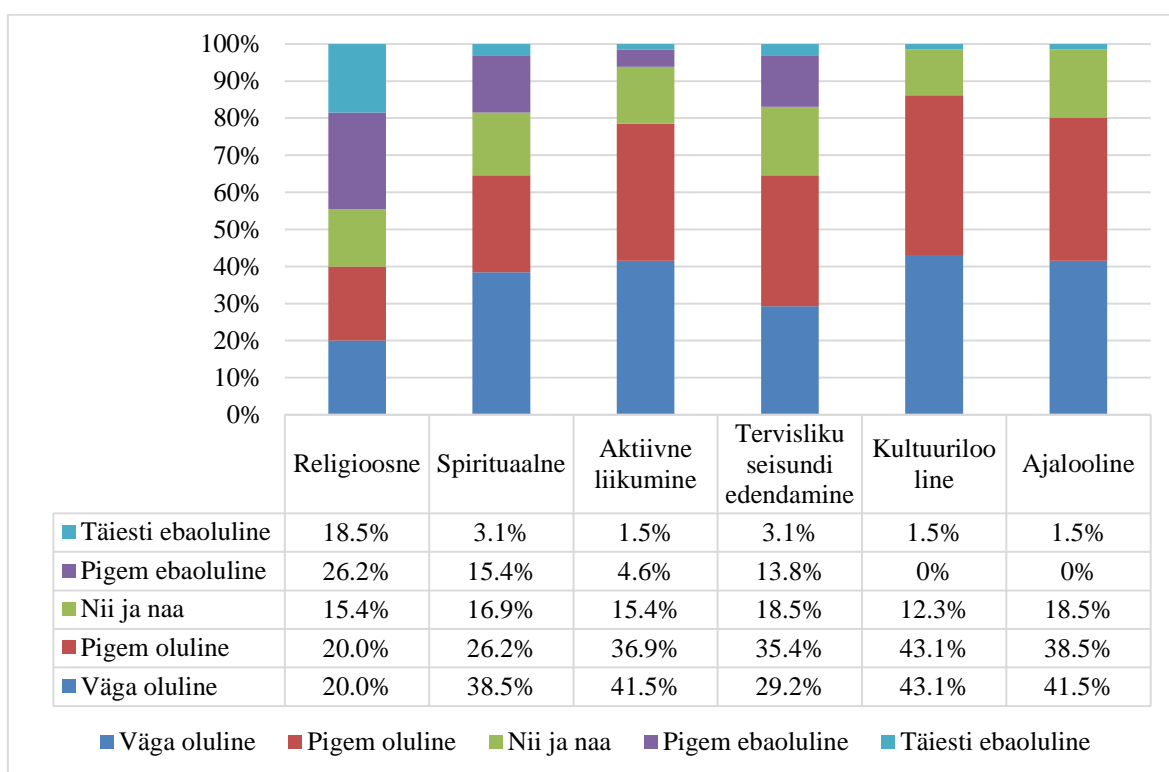
Kolmanda küsitletava vastus palverännaku tähenduse kohta on *Iseenda harimise, leidmise ja kinnitamise koht nii emotsionaalselt, kui intellektuaalselt.*

Küsitlusele 34 vastajat olid ka ise käinud varem palverännakul ja 31 vastajat ei omanud isiklikku kogemust. Kõige populaarsem palverännakutel käidav koht oli Eesti, mida mainiti 15 korda. Sellele järgnes Hispaania Santiago de Compostela palverännakutel käimine 12 korda -, Eesti Jakobi kirikute vahelised palverännakud kümnel, religioossed maailma palverännuteed seitsmel, budistlikud pühapaigad viiel korral ning Chichibu palverännak Jaapanis ühel ja palverännak Šveitsis ühel korral.

Nende palverännakute läbimise juures (vt lisa 7) pidasid vastajad kõige olulisemaks uute teadmiste ja kogemuste omandamist maa, vaimsuse, pühaduse, ajaloo ja kultuuri kohta, mida täiendas kohtumine huvitavate inimestega, eneseületus teekonnal ning väljalülitamise võimalus oma igapäeva elust. Vähesel määral toodi esile religiooniga seotud paikade tunnetuslikku avastamist.

Palverännaku eesmärkide juures oli kuus kategooriat, mida vastajad hindasid viiel võimalikul olulisuse skaalal (vt joonis 8). Religioosne eesmärk oli pigem ebaoluline (26,2%), spirituaalne eesmärk pigem oluline (26,2%), aktiivne liikumine pigem oluline

(36,9%), tervisliku seisundi edendamine oli pigem oluline (35,4%), kultuurilooline eesmärk võrdselt pigem oluline (43,1%) ja väga oluline (43,1%) ning ajalooline eesmärk väga oluline (41,5%) vastajatele. Sellest lähtub, et kõige olulisemad eesmärgid palverännakute juures on kultuuri- ja ajaloolise kogemuse saamine, seejärel aktiivse liikumise eesmärk ning spirituaalse teekonna kogemine. Kõige vähem oluline eesmärk on religioosne.

Joonis 8. Palverännaku eesmärkide hindamine olulisuse skaalal (autori koostatud).

Palverännaku võimalikeks eesmärkideks pakkusid vastajad ka järgnevat: eneseületus ja -leidmine, maailmapildi avardamine, sotsiaalsus (näiteks teiste palverändurite ja kohalikega kohtumine), tavarutiinist väljatulek ning looduses liikumine ja looduse ilu nautimine.

Kuna Eesti Palverännutee läbib paljusid maakondi ja kogukondasid, oli töö autori eesmärk uurida ka kuidas laiemalt inimesed tee olemust tajuvad ning kas see võib toetada kohalike kogukondade arengut. Vastustest selgus, et „jah, täielikult“ olid sellega nõus 17 vastajat (10,8%), „jah, osaliselt“ näeb seda 41 vastajat (63,1%) ning eitavalt vastas 7 vastajat (26,1%).

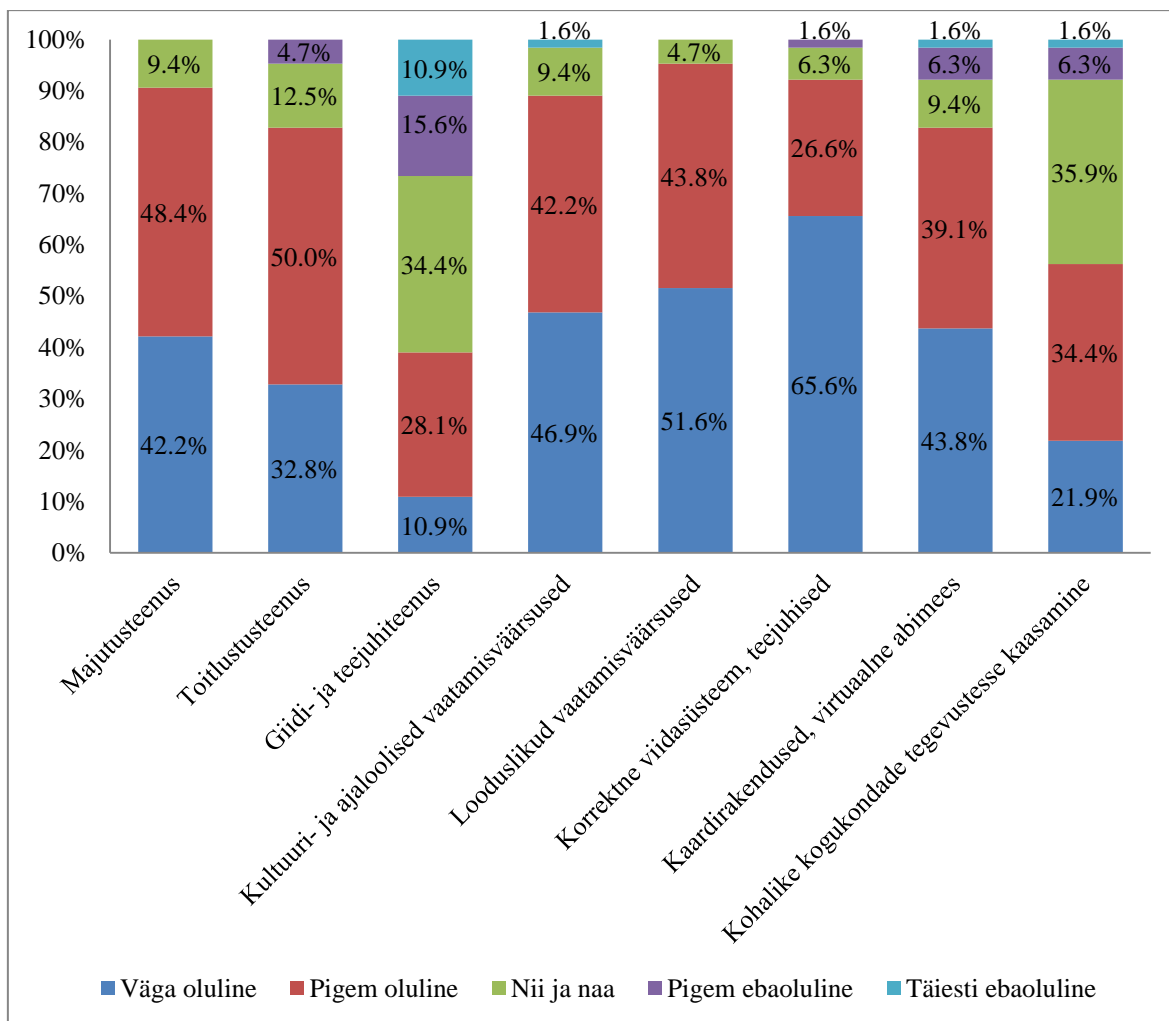
Üks vastaja vastas: *Organiseeritud tee, mis võiks toetada kohalike kogukondade elu, sest muu maailma näitel toob ikka rohkem raha sisse piirkonda.*

Teine vastaja: *Ma arvan, et see tõstab kohalike enesehinnangut või tähtsaks olemise tunnet - näe, ma mitte ei ela lihtsalt ühes mõttetuses kohas, vaid siit viib läbi palverännutee ja läbi selle on minu elukohal ka suurem väärtus.*

Kolmas vastaja: *Palverännutee saab olla religioosse, vaimse tähendusega, antud juhul tõenäoliselt kristliku tähendusega - Eestis on kristlasi minimaalselt, seega kogukondlikus tähenduses ei oska selle tähtsust hinnata. Kui siit kristlik pool maha võtta, jääb järele RMK metsarada, mis on ka tore, aga see pole enam mingil kujul palverännak.*

Kuna kohalikes kogukondades on võimalus pakkuda turismiteenuseid, uuris töö autor ka, kui oluliseks peavad potentsiaalsed palverändurid teatud turismiteenuseid (vt joonis 9). Küsitluses osalejad hindasid kaheksat turismiteenuste aspekti:

- majutusteenus oli „pigem oluline“ 48,4% ning „väga oluline“ 42,2%;
- toitlustusteenus oli „pigem oluline“ 50 % ning „väga oluline“ 32,8%, samuti peeti seda ka ebaoluliseks 15,6%;
- giidi- ja teejuhiteenuse puhul oli „nii ja naa“ vastuseid 34,4% ning „pigem oluline“ 28,1%, samas peeti seda täiesti oluliseks 10,9%;
- kultuuri- ja vaatamisväärsusi peeti „väga oluliseks“ 46,9% ning „pigem oluliseks“ 42,2%;
- looduslike vaatamisväärsuste pakkumine hinnati „väga oluliseks“ 51,6% ja pigem oluliseks 43,8%, samuti olid „nii ja naa“ seisukohal 4,7%;
- korrektse viidasüsteemi ja teejuhiste pakkumist „pidasid oluliseks“ 65,6%, samas ainult 1,6 % pigem ebaoluliseks;
- kaardirakenduste ja virtuaalsete abimeeste pakkumist pidas „väga oluliseks“ 43,8%, „pigem oluliseks“ 39,1% ning „täiesti ebaoluliseks“ pidas 1,6%;
- kohalike kogukondade tegevuste kaasamist pidas „väga oluliseks“ 21,9%, „pigem oluliseks“ 34,4%, „nii ja naa“ 35,9%, „pigem ebaoluliseks“ 6,3% ja „täiesti ebaoluliseks“ 1,6%.

Joonis 9. Turismiteenuste olulisus palverännuteel (autori koostatud).

Teenused, mida kohalikud kogukonnad võiksid väikese sissetuleku teenimise eesmärgil palveränduritele pakkuda, on mitmeid: majutamine (telgiplatsid, külakeskused ja kodumajutus), toitlustamine ning teekonnal toimivad külapoed, kohaliku ajaloo tutvustamine, käsitöeteenust pakkumine ja ka erinevate olmetingimuste (näiteks joogivee ja pesemisvõimaluste) pakkumine.

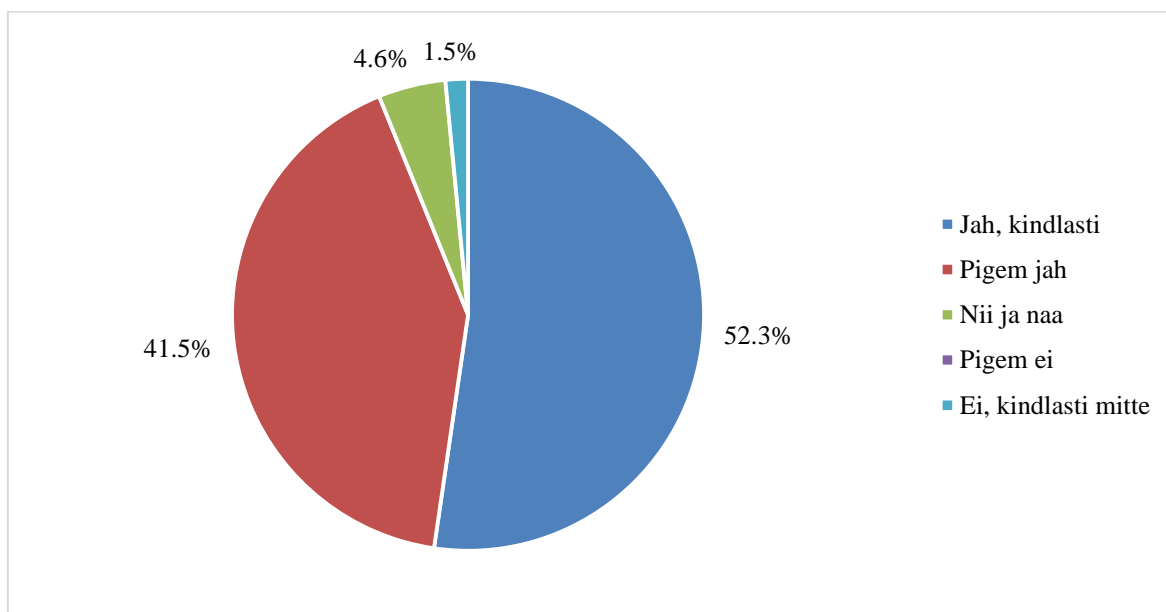
Pärandkultuuri tähendus on inimeste jaoks enamasti mõistetav, kuna seda seostatakse kultuuri ja esivanemate traditsioonidega, mida antakse edasi põlvest-põlve, ainuomase identiteetiga, enda sisemise rikkuse ja vaimsusega, mis on kaasa antud vanemate pärandi kaudu. Kõike seda on võimalik vaadelda maastikul, see kajastab ajalugu ja elu-olu, lugusid, pärimusi, ajaloolisele piirkonnale omast kultuuri. Pärandkultuuri tõlgendamisel on oluline märksõna „identiteet“.

Vastaja: *Põlvest põlve edasi antud, pärandatud kultuur, mis annab aimu, kuidas erinevatel aegadel on elatud, mis on tähtis olnud, mis olid traditsioonid, elu.*

Vastaja: *Väga oluline oma kodumaa ja looduse tundmaõppimisel, hoidmisel ja tulevikule pärandamisel. See, kuidas ja mida on erinevais paigus tehtud, et elu kohalik paremaks muuta.*

Pärandturismi edendamise kaasaegne ka kultuuripärandile tähelepanu pööramine.

Küsimusele, kas palverännutee võiks toetada pärandturismi edendamist kohalikus kogukonnas (vt joonis 11), selgus, et absoluutne enamus olid pooldajad (jah, kindlasti 52,3%, pigem jah 41,5%) ning „nii ja naa“ 4,6% vastajatest, „pigem ei“ ei vastatud ning „ei, kindlasti mitte“ 1,5%.

Joonis 10. Pärandturismi edendamine kohalikus kogukonnas (autori koostatud).

Eelmiste vastuste selgituseks täpsustati „nii ja naa“ ning „ei, kindlasti mitte“ vastuseid sellega, et palverännutee kasutajaid on vähe ning hooajaline külastus ja tuntumad pärandkultuurilised objektid juba saavad tähelepanu ka ilma palverännutee olemasoluta. Siinkohal on märkimisväärne roll palverännutee edendajatel jagada informatsiooni palverännutee kohta meedias, suhelda aktiivselt kohalike kogukondadega ning korraldada ka palverännu teemalisi üritusi, et populariseerida kultuuriloolist palverännuteed.

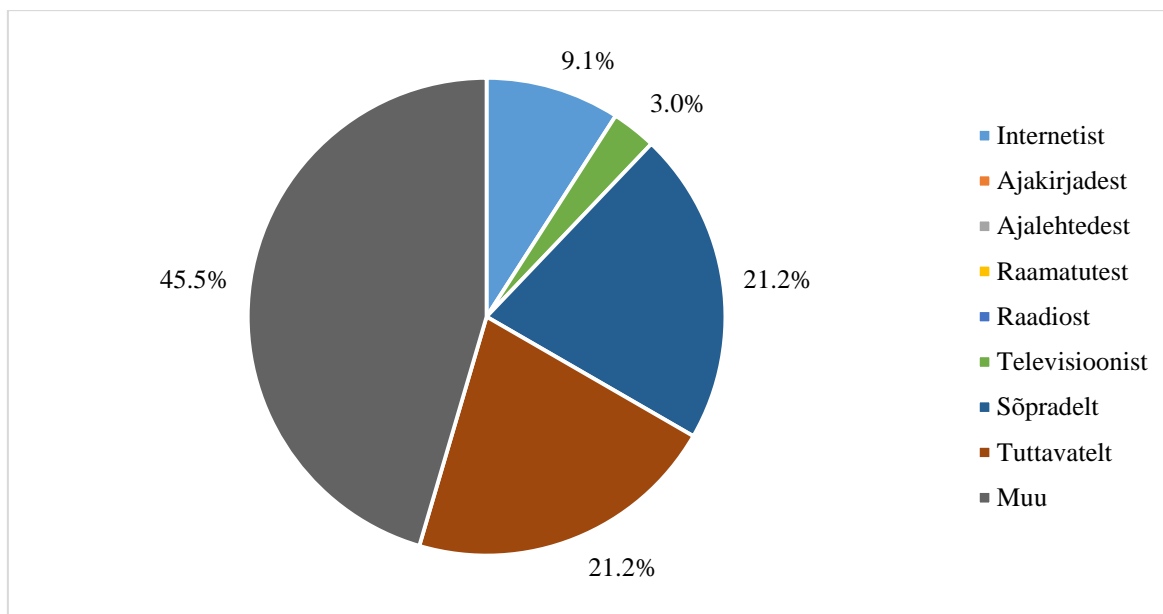
Üks vastaja selgitas pärandturismi arendamist kohalikus piirkonnas järgnevalt: *Takistuseks võib saada see, et kohalikud elanikud maal on küll tugevad, kuid elutingimused ja üldine perspektiiv võivad anda soovida. Samas peaksid kohalikud seda võimalust ära kasutama ja looma vastavaid tingimusi ning võimalusi.*

Palverännutee tuntuse kasvu järel suurt majanduslikku tulu ei pruugi tulla, kuid rahva harimine pärandkultuuri osas läbi turismi on tänuväärne. Igas piirkonnas on kultuurilise ja ajaloolise väärtusega objekte, mida on võimalik nende märgistamise ja tutvustamisega palveränduritele lähemale tuua. Palverändur, kes rändab teekonnal on teadlikult aja maha võtnud. Seega on võimalus tutvuda kohalike piirkondadega sügavuti. Teekonda peaks toetama viitamissüsteem, kuna sageli palverändurini ei jõua info kohaliku kogukonna kultuuripärandist. Turismi areng annab võimaluse pöörata tähelepanu teatud piirkondade eripärale ja teenuste pakkumisele, pakub rohkem tegevust kohaliku kogukonna liikmetele ja võimalusi töökohtade loomiseks. Toimub ka külaelu organiseerimine ning arendamine.

2.2.4. Kohalike kogukondade roll pärandturismi edendamisel

Kohaliku kogukonna küsitlusele vastanud inimeste profiil oli järgmine: alla 20 aastaseid vastajaid ei olnud, 21-35 aastaseid oli üks vastaja, 36-50 aastaseid oli 14 (41,2%), enamik küsitlusele vastajatest olid üle 51 aastased, keda oli kokku 19 (55,9%). Haridustasemelt oli keskharidusega viis inimest (14,7%), kutseharidusega kaks (5,9%) ja kõrgharidusega 27 vastajat (79,4%).

Eestit läbivast palverännuteest Pirita kloostrist Vastseliina ordulinnuseni oli kuulnud 32 vastajat ning üks vastaja ei olnud kuulnud midagi (vt joonis 11). Väga suur oli isikliku kontakti osakaal, sest 45,5% vastas „muu“ – mis tähendas märksõnaliselt „otsese kontakti loomine Lagle Parekuga“, „Vastseliina piiskopilinnus“, „majutus- ja toitlustusteenuse pakkumine“, „palverännakul osalejalt“, „Birgitta risti avamise üritus“, „kohaliku kogukonna muuseum“. Infoallikana, kust oli vastaja kuulnud palverännutee kohta märgiti Internet 9,1%, ajakirjadest, ajalehtedest, raamatutest ja raadiost ei olnud teavet saadud mitte ühtegi korda, televisioonist 3%, sõpradelt 21,2% ja tuttavatelt 21,2% vastajatest.

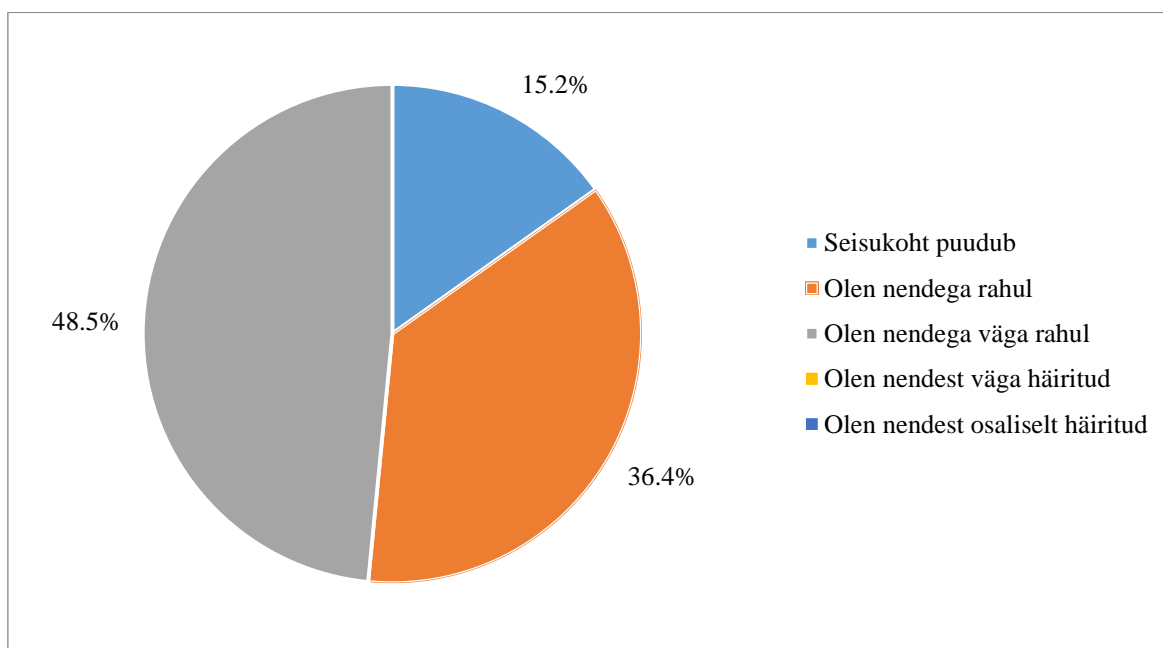

Joonis 11. Palverännutee kohta kuuldud infoallikad (autori koostatud)

Suur enamus kohalikest kogukondadest on teadlik kasvõi osaliselt palverännutee teekonnast, seega on võimalus, et kohalikud teavad vähemalt neid löike, mis läbivad nende kodukohast. Antud küsimusele vastas „jah, osaliselt“ 57,6% vastajatest ning „jah, täielikult“ 12,10%. Eitava vastuse andis 30,30%. Positiivse vastuse korral täpsustati ka marsruut ning kõige populaarsem Pirita-Rootsi-Kallavere-Jõelähtme-Pikva-Voose-Esna-Põltsamaa-Kodasema klooster ja Vastseliina.

Palveränduritega oli kokku puutunud 24 vastajat ja mitte üldse ei olnud kokku puutunud 9 vastajat. Nendest, kes on kokku puutunud, tegelevad ise juba palverändurite majutuse pakkumisega 11 inimest, tegeletakse samuti käsitöö pakkumise ja muuseumiteenustega ning pood-kohvikuga. Mainiti ka seda, et palverändurid on söömas käinud, puhanud erinevates puhkekohtades ning palverännutee märkimine on toimunud kohalikel teedel. Palverändurid on olnud ise huvitatud kohaliku kogukonna tegemistest.

Kui juba toimub kokkupuutepunkt palveränduriga, siis on oluline ka teada, et kuidas tegelikult kohalikud suhtuvad kohtumisse palveränduriga. Keegi ei vastanud, et on nendest väga häiritud või on nendest osaliselt häiritud. Kogemuse puudumist oli märkinud 15%, st seisukoht puudub. Palveränduritega on rahul 36% vastajatest ning väga rahul 49%. (vt joonis 12)

Joonis 12. Kohalike suhtumine piirkonda läbivatesse palveränduritesse (autori koostatud)

Kohalike kogukondade suhtumine põhineb arusaamadel, et reeglina on palverändurid mõistvad ja asjalikud huvilised kindla eesmärgiga ning mitmekesistavad kohalikku külaelu. Samal ajal tarbib palverändur ka kohalikke turismiteenuseid. Negatiivse suhtumisena mainiti ka seda, et info üldse palveränduri olemuse kohta puudub ning sõna „palverändur“ võib tekitada vastakaid arvamusi. Sellegi poolest on enamasti kohalikud kogukonnad kindlad, et palverändurite kaudu tundus piirkonnale kasvab.

Kohalike kogukondade jaoks tähendab sõna „palverännak“ (vt. lisa 10) enda proovile panekut füüsilisel teekonnal, mille eesmärk on iseendaga olemine. Samuti nähakse palverännakus ka võimalust matkata ja külastada erinevaid kohti. Väike osa vastajatest arvas, et palverännak tähendab usklike teekonda pühasse paika, millega kaasneb hingepuhastus, patukahetsus ja lunastus.

Vastaja: Teekond enda sees- looduslikud või inimese poolt loodud pühakodadesse, kahjustamata keskkonda ja ennast ümbritsevat.

Küsimusele, kui palju kohalike kogukondade elanikest on palverännakut teinud, vastas 3 jaatavalt ning 30 vastajat ei ole palverännakut läbinud. Palverännakuid teinud vastajad on

külastanud Santiago de Compostelat, Jõelähtme kirikut Saha kabelini ning Shamaani rännakut koos vaikuse päevade ja meditatsiooniga.

Pärandkultuur tähendab kohalike kogukondade jaoks esivanemate kultuuri, mis on ajalooliselt välja kujunenud, piirkonniti väga erinev ja pidevas muutumises. Tänapäevases kontekstis on oluline unustuse hõlma vajunud kultuuripärandi kogumine, tõlgendamine ja edastamine. Kultuuripärand jaguneb aineliseks ning vaimseks.

Vastaja: Pärandkultuur on esivanemate kultuur tänapäevases kontekstis ja traditsioonis.

Pärandturismi arendamist mõistavad vastajad kui kohaliku kandi kultuuriliste, looduslike, arhitektuuriliste, suuliste pärimuste hoidmist, säilitamist ja tutvustamist/eksponeerimist, pöörates tähelepanu teatud paikkondade erilisele identiteedile. Samuti tähendab see maaturismi arendamist piirkonnas, millega kaasnevad uued innovaatilised võimalused piirkonna, atraktsioonide, sündmuste ja tootearenduseks, mis on seotud pärandturismiga. Sellega on võimalus tõsta piirkonna tuntuks, mis toob rohkem külastajaid ning loob võimalusi kohaliku kogukonna turismiarenguks.

Vastaja: Pärimuse, kultuuri ja looduse ühendamine turismimagnetina

Vastaja: Kohalikes kogukondades on oluline ka juhtida tähelepanu pärandkultuuri seisukohast olulistele asjadele, mis on ehk unustuse hõlma vajunud. (näide Puutli kirik)

Vastaja: Kohalike kogukondade kogutud info edastamine ja jagamine ka teistele, näiteks Postitee olemasolu Põlvamaal.

Pärandturismi arendamine tähendaks pärandkultuuri tutvustamist, ligipääsetavaks muutmist, aga ka kogumist, tõlgendamist, tutvustamist ning ka propageerimist. Info kättesaadavuse parandamine, näiteks kohalikus turismiinfopunktis kättesaadav erinevates keeltes info paberil (kaardid) ning internetis (*Google Maps*) Kui kohalikus kogukonnas juba keegi pakub teenuseid, siis suhtutakse positiivselt palveränduritesse kohaliku kultuuripärandi tutvustamise eesmärgil.

Turismiteenuste pakkumisega tegeleb vastajatest kohalike kogukondade seas täielikult 15,2%, osaliselt 54,5% ning üldse ei tegele sellega 30,3%. Nende täpsustavatest vastustest tuli välja, et kõige suuremal määral tegeletakse majutusteenuse pakkumisega (mida mainiti seitse korda), millele järgnes kohaliku muuseumi tegevuse pakkumine, näiteks Meleski

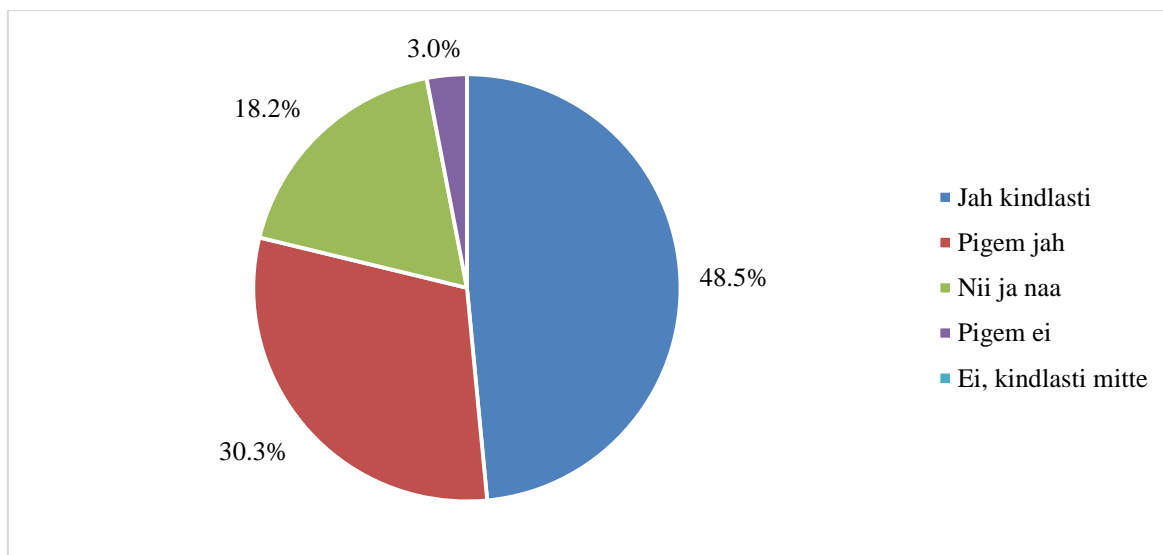
klaasivabrikus. Samuti peetakse veel turismitalu ja pakutakse loodusturismikorraldust ning käsitööteenust. Üheks eristuvaks tegevuseks oli kilplaste muistendiga seotud teemapargi arendamine koos toitlustamise ning käsitöö õpitubadega. Turismi arendamisega kaasneb ka kohaliku külaelu edendamine ning *Leader*-programmi kaudu nii rahvusvahelistes kui ka riigisisestes turismi edendavates projektides osalemine. Üks neist on "Pealinnast piirilinnani", st Tallinnast kuni Narvani, milles osalevad *Leader*-programmi edendavad kuus kohalikku tegevusgruppi. Kuid on ka neid kohalikke kogukondi, kes ise ei paku turismiteenuseid, kuigi potentsiaali on.

Küsimusele, kas palverännutee ümbrusse jäävatel kohalikel kogukondadel on võimalus palveränduritest kasu saada, vastas „jah, kindlasti“ 12,1%, „pigem jah“ 48,5%, „nii ja naa“ 33,3% ja „pigem ei“ 6,1% vastajatest. Keegi ei vastanud „ei, kindlasti mitte“. Seda kinnitab ka täpsustav küsimus, mille puhul enamik vastasid, et teenused (majutus, toitlustus, giiditeenused ja külapoodide külastamine) on tasulised ning tekib võimalus tutvustada kohalikku pärandit, kultuuri, tavaid, loodust ja ka küla elukeskkonda. Lisaks nähakse potentsiaali ka suusõnalises turunduses.

Vastaja: Kannavad head sõna edasi, piirkonna huvitavatest kohtadest.

Arvatakse ka, et palveränduril on kõik palverännakuks vajalik kaasas, mistõttu ei vajagi midagi. Samas ränduriga suheldes on alati võimalus enda ilmapilti laiendada, aga aidata ka vajadusel teda. Kasu saavad vallad ja linnad kohalikul tasemel turunduse, kohaliku kultuuri ja pärandi tutvustamisega.

Nende vastustest tuleb välja, et kogukonna toetus seisneb pärandkultuuriobjektide viidassüsteemide väljatöötamises ja korrastamises, taastamises. Koduleheküljel tutvustamisel on positiivne mõju ka kogukonna arengule ja kuvandile - pärandturismi teenused toovad kogukonnale raha juurde. Tõuseb ka kohalike endi teadlikkus, kuna sel juhul nad uurivad selle tutvustamiseks piirkonda rohkem. Pärandturismi edendamise ja pärandkultuuri hoidmise võimalusse vajalikkusesse Eesti palverännutee kaudu vastas suur osa (vt joonis 13) „jah, kindlasti“ 48,5 %, „pigem jah“ 30,3% ja „nii ja naa“ 18,2% ning „pigem ei“ 3,0%.

Joonis 13. Palverännutee toetab pärandturismi edendamist ja pärandkultuuri hoidmist kohalikus kogukonnas (autori koostatud).

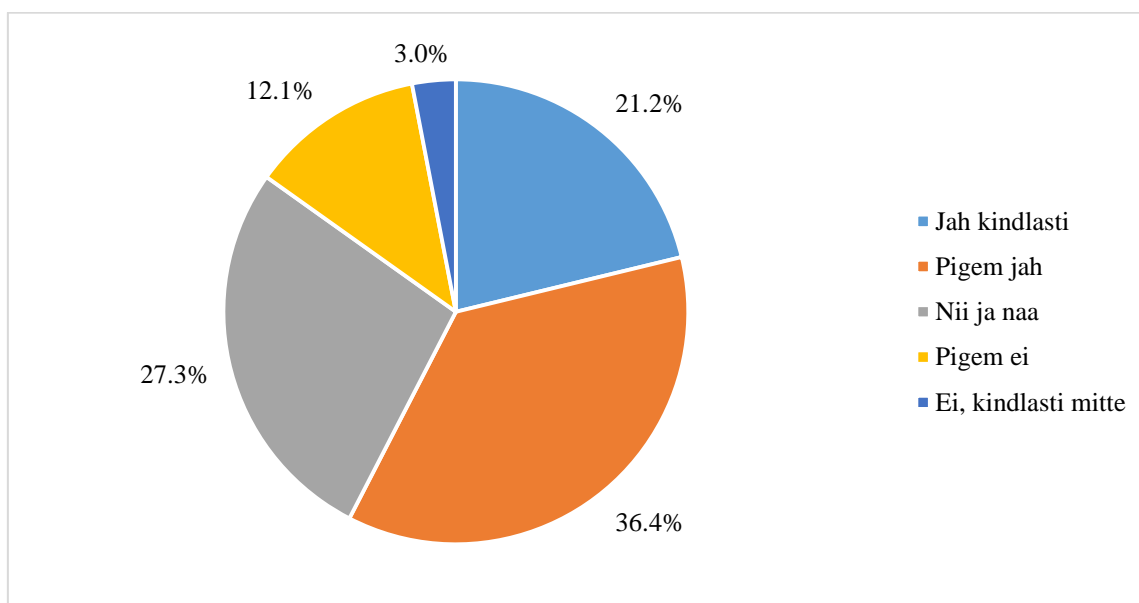
Kohalike kogukondade liikmetel on Eesti palverännutee potentsiaali hindamine kohalike kogukondade arengu toetajana üsna keeruline. Vastajad olid arvamusel, et kui palverändureid tuleb piirkonda rohkem, siis on võimalus ka neile rohkem teenuseid pakkuda. Samuti märgiti ära, et eestvedajad on küll käinud külas ja koostanud ning tutvustanud teekonda, samuti kirja pannud kodulehele, kuid hilisemad märkimisväärsed tegevused on puudunud. Siinkohal ootavad ka kohaliku kogukonnaliikmed, et nende piirkonnal tekiks palverännuteega märkimisväärsem seotus.

Üks vastaja: *Kui palverännutee toimima hakkab, on tal suur potentsiaal - majutus, toitlustus, kaubandus, kohaliku pärandi väärtustamine ja kristliku pärandi sügavam mõistmine. Sellele lisandub veel uute töökohtade tekkimine.*

Kuigi inimeste teadlikkust palverännutee kohta püütakse tõsta ning sellest räägitakse meedias, ei pea kohalike kogukondade seas teadlikkust piisavaks 63,6% vastajatest. „Ei, kindlasti mitte“ vastas 12,1%, „nii ja naa“ 21,2% ja „pigem jah“ vastas 3,1%. Sellel ühel vastajal oli olnud otsene kontakt palverännutee eestvedajatega, mistõttu võis jääda mulje, et kõik teavad sellest. Tegelikkus näitab, et kuna palveränduritest ei räägita avalikult ning see on justkui kinnine grupp vähese infoga, ei ole enamik inimesi sellest kuulnud. On mulje ja kuvand, et tegemist on sügavalt usklike teemaga, mistõttu tähelepanu sellele on kesine. On vaja teha teabepäevi, et tutvustada palverännuideo kaasaegset varianti.

Üks vastaja tõdeb: *Meie inimeste jaoks uus valdkond.*

Päranditurismi arendamisel on oluline roll kohaliku kogukonna aktiivsusel ja oma küla lugude jutustamisel. Seetõttu oli küsitluses küsimus, kas kohaliku kogukonna liige ise oleks nõus oma piirkonda tutvustama (vt joonis 14). Sellele küsimusele vastas „jah, kindlasti“ 21,2%, „pigem jah“ 36,4%, „nii ja naa“ 27,3% ning „pigem ei“ ja „ei, kindlasti mitte“ 5 vastajat - kokku 15,1%.

Joonis 14. Kohalike kogukondade liikmete motivatsioon tutvustada piirkonda (autori koostatud).

Vastaja: *Arendan Kilplaste muistenditel põhinevat teemaparki, aga minu käest saab ka infot ümberkaudsete pärandkultuuriga seotud objektide kohta.*

Eitavalt vastanud respondentide vastuse taga on asjaolu, et üldse ei taheta tegeleda turismiteenuste pakkumisega oma piirkonnas. Sageli on levinud üldmulje, et need, kellega on juba põgusalt suheldud, need on kaasatud. Seega on keeruline kaasata erinevate valdkondade tegijad, kuna nad tunnevad ennast kaugenenuna. Ka kohalikud näevad seda potentsiaalina turismiteenuse arendamiseks, kuid vähene majanduslik sissetulek võib kohati saada takistuseks.

Kohalikud pakkusid välja mitmeid olulisi objekte Harju maakonnast, Järva maakonnast, Viljandi maakonnast, Tartu ning Põlva maakonnast, mida palverändur võiks külastada. Selgus, et paljud soovitusel on juba realselt kantud Eesti palverännutee kaardile. (vt lisa 10) Kohalike soovitusel erinevate piirkondade läbimisel hõlmasid ka seda, et palverännutee võiks läbida:

- vähem kasutatavaid looduslike metsa- ja sooteid, näiteks matkaradasid Palojärvel, Tilleorus jm;
- erinevaid teemaparke nagu Kilplaste teemaparki ja Vabadussõja teemaparki;
- looduslike pühakodasid ja religioosset paiku nagu Peetri kirik, Pärnamäe hiis;
- erinevaid talukohti, näiteks Veski talu;
- haruteed Ihasalust Neemele.

Üks vastaja kirjutas: *Teha kogukondades/kantides infopäevi ja teemat tutvustavaid seminare. Loosi Kandi Seltsi (koondab 7 küla, ligikaudu 200 inimest) võiksite tulla esinema.*

Kohalikud kogukonnad loodavad rohkem sellele, et palverännutee eestvedajad teevad reklaami, tutvustavad palverännuteed laiemale publikule ning palverändurid jagavad oma kogemusi blogide kaudu.

3. ARUTELU EESTI PALVERÄNNUTEE POTENTIAALI HINDAMISEKS PÄRANDITURISMI KONTEKSTIS

3.1. Uuringute järelused ja ettepanekud

Osalusvaatlusest selgus, et teekonda on võimalik tõepoolest kogeda kultuuri- ja ajaloolisena ning palveränduril tuleb aega varuda umbes kaks nädalat, kui on soov kogu teekond korraga läbi rännata. Oma kogemuse ja osalusvaatluse põhjal võib töö autor väita, et arenguruumi on kohalike kogukondadega koostöös ning teekonnale jääb palju kultuuripärandi valdkonda kuuluvaid kohti. Antud teekonnal on kokkupuude ka religioosete pühakohtadega, kuhu on oodatud nii ilmalikud kui ka religioossed palverändurid. Osalusvaatlus andis läbilõike reaalsest palverännutee olukorrast ning aitas kaardistada kitsaskohad, mis vajaksid veel arendamist. Sellest järeldub, et kaasaegne palverännak ongi kompleksne, sisaldades ilmaliku palveränduri motivatsiooni, kohalike kogukondade kaasatust teekonna planeerimisel, erinevate turismiteenuste pakkumist, et rahuldada palveränduri vajadusi ja ootusi ning teekonna märgistust. See kajastus ka teoorias 2017. aastal läbi viidud uuringus Jaapanis (Kato, Prozano 2017: 243)

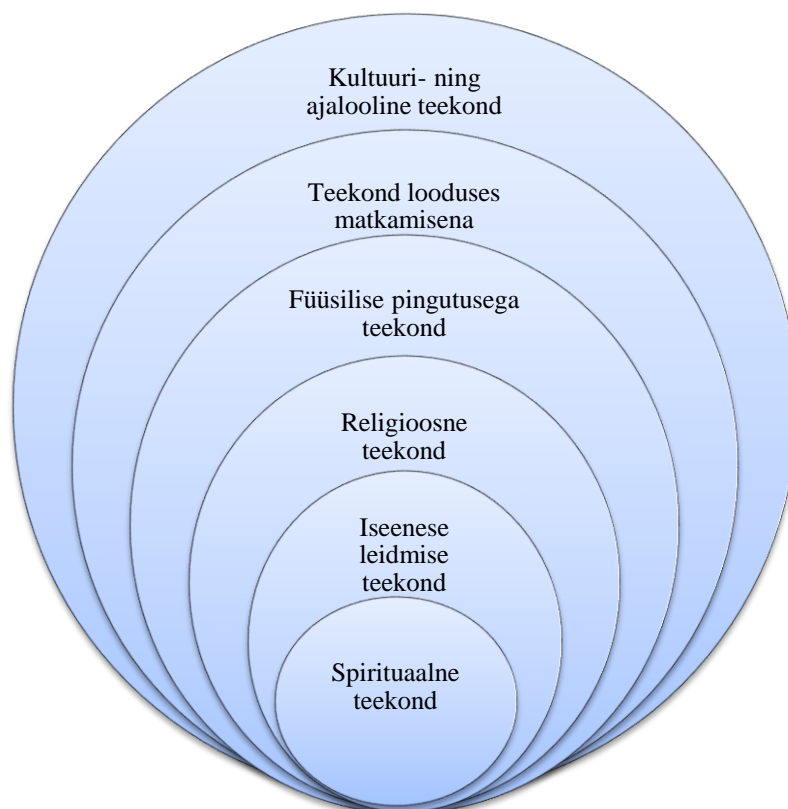
Eestvedajate intervjuudest selgus, et kultuuri- ja ajaloolise teekonna arendamist toetavad kaks erinevas suunas liikuvat osapoolt. Esmalt on Pirita kloostri sõprade selts, kelle eesmärk on eestluse ja ajaloolise info edastamine kultuuriloolise palverännutee kaudu palveränduritele. Tegemist on teekonnaga, mille jooksul palverändur eemaldub oma igapäeva elust, et leida rohkem kultuuriloolist kogemust, rännates läbi Eestimaa. Samal ajal toimub kokkupuude ka kohalike kogukondade liikmetega, kellel on võimalus tutvustada oma kultuuripärandit. Päranditurismi edendamisel piirkonnas on võimalus kohalikel kogukondade oma erilise identiteediga kasvatada ka majanduslikku tulu. Samas Vastseliina piiskopilinnuse SA on teinud palverändurite temaatikast äri, mis on osa elamusmuuseumis. Ka nende eesmärk on külastajate harimine seoses palverännu temaatikaga, kui elamuslikumal viisil. Seetõttu on ka aprillis avatud palverändurite maja täis interaktiivseid eksponaate. Palverändurite maja on hea võimalus konkreetselt ja kiiresti tutvustada külastajatele palverändurite temaatikat modernse lähenemisega. Siinkohal ongi

oluline nii Pirita kloostri sõprade seltsi kui ka Vastseliina piiskopilinnuse SA koostöö, kuna mõlema huvi on kõita potentsiaalset palverändurit, informeerida ja harida ning seejärel luua võimaluse nii palverännakuks kui ka külastuskeskuse külastamiseks. Koostöö on lisandväärtus palverännu temaatikale.

Kuna palverändurite liikuvus palverännuteel ei ole järjepidev ning palverändurite küsitlemine oleks olnud keeruline ja ressursirikas, siis teostas autor veebiküsitluse erinevates palverännu temaatikaga seotud gruppides ning potentsiaalsete palverändurite seas. Enamik küsitluses osalejatest olid kuulnud Eesti kultuuriloolise palverännutee kohta ning enamasti sõprade või tuttavate kaudu või leidnud infot Internetist Eesti Palverännutee kodulehekülje <http://www.palverand.ee/> kaudu. Samuti selgus, et küsitletud teadsid üsna hästi teatud löike teekonnast näiteks Põhja-Eestis Pirita kloostrist kuni Saha kabelini ning Lõuna-Eestis Vastseliina piiskopilinnuse ümbrust. Teadlikkust toetab see, et palverännutee koduleheküljel on üleval maa-ameti kaart, mis on ka mobiilisõbralik.

Enamik küsitlustes osalejaid määratlesid ennast kui ametlike religioonide välised spirituaalsed inimesed. Seda toetab ka teooria (Bideci, Albayrak 2016: 10), mille kohaselt on tänapäevased palverändurid järjest enam ilmalikud, neil on ehk spirituaalne eesmärk, kuid religioossusega kaasnevad rituaalid ja kohad on minimaalse tähtsusega. Mõiste „palverännak“ tähendus nüüdisajal on üsna laiahaardeline ning mitmetahuline ja seda märgitakse ka teoorias.

Järgnevalt esitab autor palverännakute tähenduse (vt joonis 15) nii sisemiste kui ka väliste tegurite alusel, mis tuleneb ka teooriast (Timothy 2011: 385-400). Autor tugineb uuringutulemustel, millest selgub, et palverännaku mõiste võib jagada kuude kategooriasse. Sisemised tegurid on need, mis ajendavad palverändurit minema palverännakule sisemiselt näiteks iseenese leidmise teekond ning spirituaalse puhastumise teekond. Religioosne teekond hõlmab nii füüsilist pingutust kui ka vaimset kirkastumist. Järgmisel tasemel on rohkem tegemist väliste teguritega, mis hõlmavad endas füüsilist kurnavat ja pikka teekonda ning matkamist looduses. Kõige laiema tähendusega on kultuuri- ajalooline teekond, kuna kultuuri- ja ajalooline teekond on kajastab väiseid aspekte.

Joonis 15. Palverännaku tähendus sisemiste ning väliste tegurite koostoimel (autori koostatud).

Kuna kaasaegses infoühiskonnas on inimesed pigem mitte niivõrd teatud religiooni esindajad, vaid pigem religioosse hoiakuga, siis on palveränduri jaoks ka järjest olulisem religiooniga seotud paikade tunnetuslik avastamine. Palverännutee on läbilõige Eestist, mis pakub avastamisrõõmu nüüdisaegsele palverändurile. Inimeste teadlikkus palveränduri olemusest baseerub ka arusaamal, et palverändur on vaid religioosne rändur. Tegelikult on lähtuvalt ka teooriast (Gladstone 2005: 172), kus turismil ning palverännakul on mitmeid ühiseid jooni, et palverändurist on kujunenud rändaja, kes hea meelega tarbib kohalikes piirkondades turismiteenuseid näiteks majutus- ning toitlustusteenus. Palveränduri liikumist piirkonnas toetab korrektne viidasüsteem, mis suunab palverändureid liikuma oluliste kultuuripärandiliste objektide vahel.

Kaks kõige prioriteetsemat majanduslikku tulu toovat valdkonda on majutus- ja toitlustusteenus ning kohaliku ajaloo ja kultuuriga seotud giiditeenused või töötod ning väljapanekud näiteks kohalike muuseumide kaudu. Võttes arvesse seda, millega kohalik

kogukond saaks lisa teenida ja mida tähendab kultuuripärand, siis on kohalikul kogukonnal potentsiaali päranditurismi edendada ning teenida selle kaudu majanduslikku tulu oma piirkonnas. See kajastus ka teoorias (Rattus 2013), kus toodi välja, et kultuuripärand äratav huvi näiteks turistides, kes tarbivad kohalikke teenuseid ja tooteid.

Enamik vastajatest suhtub positiivselt Eestit läbiva palverännutee läbimisse, kuna nad näevad potentsiaali toetada kohalike kogukondade arengut. Eestvedajad mõistavad, et koostöö võiks tihedam olla, kuid aja ja ressursi tõttu ei jõua kõiki kohalikke kogukondi külastada samal ajal. Seetõttu jagunevad kohalike kogukondade külastused pikemale perioodile. Samas kohalikud kogukonnad ootavad, et nende juures läbi mineval palverännuteel keegi tutvustaks teekonda ja võimalusi oma piirkonna kultuuripärandi kogumiseks ning päranditurismi edendamiseks. Uuringust kohalikes kogukondades tuli välja, et marsruudist on kohalikud kogukonnad väheteadlikud - teatakse selle algust Pirita kloostri ja lõppu Vastseliina piiskopilinnuse juures. Seega oleks võimalus luua võrgustik kohalike kogukondade vahel, et nad mõistaksid palverännutee tähendust laiemalt kui ainult oma piirkonnas.

Kohalike seisukoht on, et kohalike ja palverändurite kokkupuutepunkt on oluline, kuna nad saavad olla üksteisele toeks - kohalikud teenuste pakkumisega ning palverändurid nende tarbimisega. Siinkohal on oluline ära märkida ka palveränduri profiil, kes on mõistev, asjalik ning kultuuri- ja ajaloo huviga. Kuna kultuuripärand muudab piirkonna atraktiivsemaks, on kohalikud motiveeritud tegutsema ning näevad kohaliku pärandi tutvustamisel potentsiaali. Turismiarendamise seisukohast on oluline, et piirkonda esindab oma kohalik, kes on teadlik kohaliku kogukonna identiteedist.

Kõlama jäi lisaküsimuses ka mõtte, et keegi võiks käia kohalikes kogukondades rääkimas Eesti palverännuteest ja selgitamas selle võimalikke tähendusi. Piirkondade vahelise koostöövõrgustiku puhul, mida koordineerib üks keskne organisatsioon, on võimalik arendada erinevates piirkondades teenuseid süsteemselt, näiteks koondada kalendrisse ka kohalikud üritused.. Kohalikud kogukonnad loodavad rohkem sellele, et tehakse reklaami, tutvustatakse laiemale publikule ning palverändurid jagavad oma kogemusi blogide kaudu. Seda toetavadki sellised üritused nagu palverändurite päev Vastseliina piiskopilinnuses 9. septembril 2018 ning ka 25. augustil 2018 Iru Ämma tunnustusüritus, millel on kultuuripärandit hõlmav teemaatika.

Turismi arendades on vajadus ja võimalus pöörata tähelepanu ka sellistele objektidele, mis on unustusehõlma vajunud - just kultuuripärandi aasta on võimalus sellele rohkem tähelepanu pöörata. Investeeringud piirkonda kasvavad toetuste ja projektide näol ning tõstavad ka kohalike heaolu.

3.2. Arutelu

Läbitöötatud kirjanduse ja uurimistulemuste kaudu on võimalik teha ettepanekud erinevatele huvigruppidele, et Eesti palverännutee ja palverändurite potentsiaali paremini ära kasutada. Oluline on tõsta teadlikkust, tugevdada palverännuteede kuvandit, avalikult peaks propageerima Eesti palverännutee võimalust palverännakuks. Teadlikkuse kasvuga kohalikes piirkondades seoses kultuuripärandiliste objektide kogumise ning määratlemisega, luuakse eeldused ka objektide säilitamisele ja korrashoidmisele.

Kõik eestvedajad on seisukohal, et Eesti kultuurilooline palverännutee ei saa kunagi valmis - pidevalt tuleb täiendusi, uuendusi ja ilmneb huvitavaid kultuuriloolisi kohti. Kuigi ka kohalikud kogukonnad ei ole teadlikud kõigest, saab infot arhiividest, raamatutest ja kohalikega suheldes. Sel teel on võimalus kohalikel teada saada üldse palverännuteest ning eestvedajad kuuluvad piirkonna kultuuripärandist. Seega tuleks teekonna arendamisel mõelda ka sellele, et kohalikud kogukonnad oleksid kaasatud ja neid teavitataks, sest kohalikud kogukonnad on valmis oma kultuuripärandit näitama ning tutvustama, kuna päranditurismi arendamisega tuleb piirkonda ka rohkem tulu. Näiteks üks kohalike kogukondade esindajatest kutsus oma piirkonda rääkima ja esitlema seda sama magistritööd. Kuna kohalike kogukondade puhul on oluline otsekontakt, on palverännutee eestvedajatel vajalik suhelda kohalikega otse ning tutvustada rada ja selle eesmärke. Kõik see toetaks ka maine kujunemist.

Arendajate jaoks on oluline jätkata suhtlemist kohalike kogukondadega, et tutvustada oma projekti. Sellega näevad ka kohalikud potentsiaali kultuuripärandi tutvustamiseks. Ettepanekud, mis on tehtud teekonna arendamiseks, on järgmised:

- teekond peaks olema märgistatud ning kaartidel viited ka näiteks joogivee asukohtade kohta;

- tee ei peaks kulgema mööda maanteid, vaid pigem looduses, aga oleks ikkagi kergesti läbitav;
- teekonnale peaks olema kaasatud piisavalt palju objekte, et palveränduril oleks võimalus valida lühema ja pikema variandi vahel;
- kaardirakenduse edasiarendus, et teekonnal rännates oleks võimalik palveränduril määratleda oma asukoht ning mõõta vahemaa kaardil asukoha põhiselt;
- koostada infovoldik lugudega erinevatest piirkondadest, et palverändur oleks pidevalt kursis, mis tema ümbrusse jääb;
- esitleda palverännutee koduleheküljel ka kohalikke üritusi, et palverändur saaks osa võtta.

Eesti palverännutee läbib mitmeid kohalikke kogukondi Harju-, Jõgeva-, Viljandi-, Tartu-, Põlva- ja Võru maakonnas. Igal piirkonnal on ainuomane identiteet, mida on võimalik turismiseisukohast arendada ning tutvustada palveränduritele. Eesti kultuurilooline palverännutee on võimalus päranditurismi edendamiseks. Kui piirkonnas on välja arendatud infrastruktuur ja turismiteenuste läbimõeldud pakkumine, siis kasvab ka majanduslik tulu, mida on võimalik investeerida kohaliku kultuurielu arendamisse. Seetõttu võib tänapäevase põlvkonna kohta kasutada ka sõna „kultuuripärandi palverändurid“.

Palverännaku teekonnal peaks iga piirkond kaardistama enda jaoks olulised kohad, millega on ka kogukonna seotus tugevam. Kohalike kogukondades peaksid toimuma teabepäevad, et arutada erinevaid päranditurismi võimalusi. Kuigi see kõik võib jääda inimressursi taha, on kohalikega suhete loomiseks ja ka erinevate teenuste pakkumiseks vajadus, et nad mõistaksid palverännutee olemust ja eesmärki ning oleksid nõus oma piirkonda tutvustama ja näitama. Kohalike kogukondade informeerimise vajaduse näiteks on Anija vallas 12. oktoobril 2012 toimunud Pirita kloostri sõprade seltsi ja kohalike kohtumine, kus eestvedajad selgitasid oma eesmärgi ning teavitasid, et Anija vallas hakkab palverännutee läbi käima Pikva mõisast ja kabelist, Pikaveskilt, Vetlalt ja Vooselt. Kohtumisele oli tulnud 15 kohalikku ning näiteks arutleti, kas keegi oleks valmis hakkama pakkuma kodumajutust või kas seltsimajas oleks ränduritel võimalus ööbida. (Kaljuvee 2012)

Heaks alguseks oleks, kui juba kohalikus kogukonnas arendataks viidasüsteemi ja objektide tähistamist. Kuigi viidasüsteemi eesmärk on Eesti palverännuteel liigelda aidata,

siis laiemas mõttes suunab ta rohkem teatud piirkondades ringi liikuma, mis võib arendada ja elavdada kohalikke kogukondi.

Päranditurismi edendamine (vt joonis 16) algab kohaliku kogukonna poolt oma piirkonna eriilmelise kultuurilise ajaloo ja loodusliku eripära kaardistamisest. Seejärel on võimalik kujundada oma identiteet, kuna palverändurid eelistavad kogeda autentsust ning teistsugust keskkonda. Seejärel on võimalik määratleda need teenused ja tooted, mida on võimalik arendada, mis on juba olemas ning mida peaks arendama, kasutades ära kogu kohaliku ressursi. Viimane osa on tuntuks kasv rohkemate nii palverändurite kui ka väljastpoolt palverännakut tulevate külastajate arvelt. Sellega kaasnevad uued võimalused, projektid ning lisarahastus.

Joonis 16. Teekond päranditurismi arendamiseni (autori koostatud).

Eesti palverännutee potentsiaalsed külastajad on rohkem spirituaalsed ilmalikus mõttes kui mõne religioosse usu esindajad. Seda kinnitab ka palverännaku eesmärk ja palverännaku olemuse tajumine, mis suures enamuses oli ilmaliku tähendusega. Seega täidab Eesti palverännuteel kõndimine mitut eesmärki – see algab ja lõppeb pühas kohas, kuid teekonnal läbitakse nii ilmalik-kultuuriloolisi kui ka religioosseid kohti. Kõik see pakubki elamuslikku kogemust uue ajastu palverännakutele. Ka Jaapani Nakahechi teel püha

Kumano mägedes leiti, et külastajad otsivad rohkem integreeritud ja dünaamilist kogemust, mis kaasab mitmekülgseid looduslikke ning kultuurilisi elemente. Külastajad otsivad sidusust rajaga spirituaalsel teel, mis seostub nende autentsusega, samal ajal veel nostalgiliste emotsioonidega. Oluline roll on dünaamilisel suhtel kohaliku ja külastaja vahel, kus interpreteerimine toimub erinevatel tasemetel, kuna külastajate ootused on erinevad. (Gou, Shibata 2017: 31-32)

Palveränduritel on tänapäevastel palverännuteede läbimisel, mis on kultuuri- ja ajaloolised, oluline sotsiaalne keskkond ehk sõpruskondadega teel olek. Need palverännuteed, mis on ajaloolised ja religioossed, panevad palverändurit rohkem vaatama iseendasse. Siinkohal tuleb pöörata tähelepanu ka sellele, et Eesti palverännuteel on Lagle Pareki isikukultus - kui palverändur võtab ühendust kohalike kogukondade liikmetega, kes Lagle parekit tunnevad, siis loomulikult aidatakse. Teel olles on palveränduril oluline tunnetada tuge ja toetust ümbritsevatelt inimestelt ning ei tohiks tekkida olukorda, et jääb ilma olulistest kohalike kogukondade pakutavatest teenustest, näiteks värsket joogivee kättesaadavus.

Kogu palverännu teekond oleks mõeldav ka üle-eestilise võrgustikuna, kuhu on kaasatud erinevad piirkonnad. Juba on esile tõusnud näiteks Rootsi-Kallavere küla, Põlva postitee, Vastseliina piiskopilinnus. Palverännuteede võrgustik annaks võimaluse tutvuda ka vähem oluliste piirkondadega. Sellega on võimalus kaasata kohalikke, kus toimuks maaelu edendamine. Oluline on pöörata tähelepanu kogu teekonna võrdsele tutvustamisele.

Kui palverännuteel märgistus ja viidastamine puudub, mis küsitluses osalejate jaoks on oluline, on märkimisväärne roll kaardirakendusel veebis. Lisana võiks olla, et kaarti ja teekonda on võimalik kasutada liikumise ajal. Palverändurite intervjuus tuli välja ka, et Eesti palverännuteel on justkui eksitav nimi, kuna palveränd seostub kohe religiooniga, kuigi tegelikult on kultuurilooline. Samas on võimalus arendada edasi Baltimaade ühist palverännuteed, mis avab võimalused edasiliikumiseks ka mujale Euroopasse.

Puuduseks on teekonna ebaühtlane kvaliteet, kuna teatud teekonna osadele on pööratud vähem tähelepanu ja teatud osadele rohkem. Kuna osa teest on ka palverännutee tegijatel läbi käimata, siis on oluline teada palverändurite ja kohalike kogukondade tagasisidet. Palverändurite intervjuudest selgus, et Eesti palverännuteel on justkui eksitav nimi, kuna palveränd seostub kohe religiooniga, kuigi on kultuurilooline. Kohalikel on kõige enam

puudu kindlustundest, seoses päranditurismi arendamisega, kuna sageli ei ole neil toetavat tugisüsteemi.

Päranditurism on mõeldav kitsamale ringkonnale, mis tähendab seda, et Eesti palverännutee olemus ei tohiks kujuneda masspalverändurite kohaks. Eeldatavasti seda ei saagi juhtuda, sest ka juba Eesti on piiratud arv potentsiaalseid palverändureid, kes meeleldi rändaksid Eestis kui läheksid välismaale. Kuna Eesti tingimustes on teekond veel märgistamata, puuduvad paljud mugavusteenused ning tegemist on kultuuriloolise teekonnaga, mis kõnetab ehk enam eestlasest palverändurit.

Läbiviidud uuringud eestvedajate, potentsiaalsete palverändurite ja kohalike kogukondadega kinnitavad, et erinevate osapoolte vahel peaks olema tihedam koostöö. Kuigi eestvedajad on kohalike kogukondadega suhelnud, on see ressursi tõttu olnud siiski kaootiline. Kultuuripärandi arengukava ei ole lõpuni viidud, mistõttu kohalikes piirkondades ei olda mõnikord isegi teadlikud oma piirkonna kultuuripärandist. Selle teadlikkus aitaks arendada päranditurismi. Kui kohalikud kogukonnad näeksid potentsiaali kultuuripärandi kogumisel, talletamisel ja tutvustamisel, tõuseks ka väiksemate piirkondade tuntus ning sellega ka ehk majanduslik olukord.

KOKKUVÕTE

Palverännak on ümberasumine ilmalikust ruumist pühasse, mille jooksul tuleb jälgida teatud reegleid ja tavasid (Vunk 2005: 223). Viimaste aastakümnete jooksul on tekkinud mitmeid tänapäevaseid spirituaalseid ilmalikke palverännakute vorme, mille tarbeks on kujundatud ka palverännuteid. Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada Eesti palverännutee potentsiaal hoida ja tutvustada kultuuripärandit ning edendada päranditurismi. Eesmärgi täitmiseks analüüsis autor ajalooliste palverännuteede kujunemist või nende eeskujul kujunemist tänapäevasteks spirituaalseteks ja erinevatele inimgruppidele vastavateks palverännuteedeks. Autor leidis, et palverännutee olemus sobitub kenasti kultuuri- ja ajalooliste teedega kultuuripärandi edendamiseks, millesse kaasatakse ka kohalikke kogukondi. Sellega on laiemalt võimalik igal kohalikul piirkonnal tuua välja oma eripära, erinevate turismiteenustega parendada majanduslikku olukorda, säilitades samas piirkonna erinevat pärandit.

Tänapäevast ilmalikku palverännakut kui reisimise vorm on eelnevalt uuritud kui turismiteenust ja kohaliku kogukonna arengut edendavat aspekti. Järjest enam on uuritud ilmalike palverändurite profiili ja motivatsiooni ning nende majanduslikku mõju. Kultuuri-ajalooline palverännutee on oluline aspekt turismi arengus ja territoriaalses jaotuses. Eesti palverännuteel on võimalus kasvada välja osaks Euroopa palverännuteest, et rahuldada erinevate huvigruppide huve. Pirita klooster ja Vastseliina piiskopilinnus on juba ajalooliselt olulised religioossed sihtkohad, mistõttu Eestimaa palverännakutega seotud paigad muutuvad populaarsemaks. Järjest populaarsem Eesti kontekstis kultuuri- ja ajalooline rännak, näiteks Lagle Pareki ja Pirita kloostri sõprade edendatud palverännutee läbi Eestimaa. Võimalused ühendada Eesti palverännutee palverännuteedega Euroopasse, näiteks Läti, Leetu ja Poola.

Teekond on küll pikk, umbes 577 kilomeetrit, mille läbimiseks kulub 17 päeva, kuid Eesti kontekstis on võimalik valida erinevad distantsid erinevatel aegadel. Seega ei ole vajadust kõik korruga rännata, vaid vastavalt igapäevasele elustiilile ka lühendada. Paindlikkus on kindlasti Eesti palverännutee positiivne külge. Sihtgrupp võiks olla potentsiaalsed palverändurid ja kultuuri- ajalooos huvitatud huvigrupp. Eesti kultuuri- ja ajalooline

teekond on Eesti ühiskonnas olulisel kohal, kuna eesmärk on põgeneda igapäevaelust, rännata füüsilisel teekonnal ning kogeda kultuuripärandist pärit objekte. Nendega tutvumiseks tuleb võtta aega ning teekond on läbilõige Eesti ühiskonnast. Potentsiaal on suur ning järjest enam eestlasi võtab erinevatel eesmärkidel teekonna ette, kuna see erineb ka tavapärasest matkamisest, toob põnevust ja avardab silmaringi.

Kohalikel kogukondadel on tahet ja pealehakkamist oma piirkonna kultuuripärandi kogumisel ja talletamisel. Seda saaksid ära kasutada palverännutee eestvedajad, kelle eesmärk ongi kultuuri- ja ajaloolise teekonna arendamine. Kohalike kogukondadel on ka pealehakkamist näiteks turismiteenuste arendamiseks, et tuua enam rahalist ressursi piirkonda. Planeerimist peaks jätkama selliselt, et kaasatakse ja tuntakse huvi ka palverändurite ja turistide ootuste kohta ning küsitakse tagasisidet. Seega on oluline uurida palverändureid ka ajaskaalal, näiteks kui rada on sisse töötatud ning teavitada kohalikke, kuidas nemad saavad palverändureid nende teekonnal toetada. Turismi vaatepunktist on palveränduril ootused ka tänapäevastele vajadustele, mis hõlmavad majutust, toitlustust, kaubandust ja giiditeenust.

Palverännutee annab võimaluse koondada kultuuripärandi objekte nii, et külastaja saab kogeda Eestit ajaloolist teed pidi, millel on ka spirituaalne eesmärk. Palverändurid jagunevad eesmärgi mõttes erinevatesse gruppidesse. Veebist leiab erineva sisu ja kirjeldustega palverännakuid - see kirjeldab, kui erinevalt inimesed palverännakut ja palverännuteed tõlgendavad -, mistõttu leidub nii ajalooliselt keskaja ainetel kui ka tänapäevase meelelahutusliku aspektiga palverännakuid. Selles osaleja jaoks on oluline sisemine motivatsioon ning eesmärk. Tegelikkus näitab, et kuna palveränduritest ei räägita avalikult ning see on justkui kinnine grupp vähese infoga, ei ole enamik inimesi sellest kuulnud. On mulje ja kuvand, et tegemist on sügavalt usklike teemaga, mistõttu tähelepanu sellele on kesine. On vaja teha teabepäevi, et tutvustada palverännuideo kaasaegset varianti.

Edasine potentsiaal käesoleva magistr töö teemaga tegelemiseks on uurida Eesti palverännutee võimalusi kohaliku kogukonna kultuuripärandist saadavat kasu erinevates kogukonna gruppides ning ka seda, missugused võimalused ja potentsiaal on Euroopa teiste palverännuteedega ühtse võrgustiku loomiseks.

KASUTATUD KIRJANDUS

- * **Barber, R.** (1993). Pilgrimages. London: The Boydell Press, viidatud: Collins-Kreiner, N. (2010). Researching pilgrimage continuity and transformations. – *Annals of Tourism Research* Vol. 37, No. 2, pp. 440–456, lk 440 vahendusel.
- * **Dancák, F.** (2005). Turistika, náboženská turistika, púte – história a súčasnosť. *Náboženský turizmus*, viidatud: Štefko, R., Jenčová, S., Litavcová E. (2013). Selected aspects of marketing pilgrimage sites. – *Polish Journal of Management Studies*. Vol. 8, No.1, lk 281 vahendusel.
- * **Harvey, E.R.** (1997) Política cultural en Argentina. Unesco: París, viidatud **Bedate, A., Herrero, L.C., Sanz, J.A.** (2004). Economic valuation of the cultural heritage: application to four case studies in Spain. – *Journal of Cultural Heritage*. Vol. 5, lk 101 vahendusel.
- * **Nuryanti, W.** (1996). Heritage and postmodern tourism. – *Annals of tourism research*. Vol. 23, nr. 2, pp. 249-260, viidatud: Timothy, D. J., Olsen, D. H. (2006). *Tourism, Religion and Spiritual Journeys*. London: Routledge, lk 4 vahendusel.
- * **Rinschede, G.** (1992). Forms of tourism. – *Annals of Tourism Research*. Vol. 19, No. 1, pp. 51-67, viidatud: Nyaupane, C. P., Timothy, J. T., Poudel, S. (2015). Understanding tourists in religious destinations: A social distance perspective. – *Tourism Management*. Vol 48, pp. 343-353, lk. 345 vahendusel.
- About Camino Lituano. Camino Lituano. [veebileht] <http://www.caminolituano.com/about-camino-lituano/> (19.03.2018).
- Amaro, S., Antunes, A., Henriques, C.** (2018). A closer look at Santiago de Compostela's pilgrims through the lens of motivations. – *Tourism Management*. Vol. 64, pp. 271-280. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.09.007>
- Ambrosio, V.** (2015). Sacred Pilgrimage and Tourism as Secular Pilgrimage. – *Religious tourism and pilgrimage management: an international perspective*. Ed. Raj, R., Griffin, K. (2015) Wallingford: CABI. 342 p.
- Bideci, M., Albayrak, T.** (2016). Motivations of the Russian and German tourists visiting pilgrimage site of Saint Nicholas Church. – *Tourism Management Perspectives*. Vol. 18, pp. 10–13. doi: 10.1016/j.tmp.2015.12.022
- Blackwell, R.** (2010). Motivation for pilgrimage: using theory to explore motivations. – *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*. Vol. 22, pp. 24-37. Retrieved from <https://ojs.abo.fi/ojs/index.php/scripta/article/view/348>

- Božić, S., Tomić, N.** (2015). Developing the Cultural Route Evaluation Model (CREM) and its application on the Trail of Roman Emperors, Serbia. – *Tourism Management Perspectives*. Vol. 17, pp. 26–35. doi: 10.1016/j.tmp.2015.11.002
- Carbone, F., Corinto, G., Malek, A.** (2016). New Trends of Pilgrimage: Religion and Tourism, Authenticity and Innovation, Development and Intercultural Dialogue: Notes from the Diary of a Pilgrim of Santiago. – *AIMS Geosciences*. Vol. 2, No.2, pp. 152-165. Doi: 10.3934/geosci.2016.2.152
- Chaudhary, M., Aggarwal, A.** (2012). Tourist satisfaction and management of heritage sites in Amritsar. – *South Asian Journal of Tourism and Heritage*. Vol. 5, No. 2, pp. 47-61.
- Coleman, S. M.** Pilgrimage. Encyclopedia Britannica, Inc. [veebileht] <https://www.britannica.com/topic/pilgrimage-religion> (18.03.2018).
- Collins-Kreiner, N.** (2010a). The geography of pilgrimage and tourism: transformations and implications for applied geography. – *Applied Geography*. Vol. 30, No. 1, pp. 153–164. doi:10.1016/j.apgeog.2009.02.001
- Collins-Kreiner, N.** (2010b). Researching pilgrimage continuity and transformations. – *Annals of Tourism Research*. Vol. 37, No. 2, pp. 440–456. doi:10.1016/j.annals.2009.10.016
- della Dora, V.** (2012). Setting and blurring boundaries: pilgrims, tourists, and landscape in Mount Athos And Meteora. – *Annals Of Tourism Research*. Vol. 39, No. 2, pp. 951–974. doi: 10.1016/j.annals.2011.11.013
- Digance, J.** (2003). Pilgrimage at contested sites. – *Annals of Tourism Research*. Vol. 30, No. 1, pp. 143–159. doi:10.1016/S0160-7383(02)00028-2
- Durkin, J., Perić, M., Šebrek, J. K.** (2017) Addressing organisational challenges of cultural tourism in rural areas through community-based tourism model. – *Tourism in Southern and Eastern Europe*. Vol. 4, pp. 145-157.
- Engman, K.** (2012). Palverännak kui ajastuteülene fenomen. – *Kirik & Teoloogia*. [e-ajakiri] <http://kjt.ee/2012/06/palverannak-kui-ajastuteulene-fenomen/> (19.03.2018).
- Gladstone, D. L.** (2005). From pilgrimage to package tour: travel and tourism in the Third World. New York: Routledge. 256 p.
- Gou, S., Shibata, S.** (2017). Using visitor-employed photography to study the visitor experience on a pilgrimage route – A case study of the Nakahechi Route on the Kumano Kodo pilgrimage network in Japan. – *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*. Vol. 18, pp. 22–33.
- Green Pilgrimage. Interreg Europe. [veebileht] <https://www.interregeurope.eu/greenpilgrimage/> 18.03.2018.
- Hirsijärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P.** (2010). Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina.lk 412.

- Holy Years. The Confraternity of Saint James. [veebileht] <https://www.csj.org.uk/the-present-day-pilgrimage/holy-years/> 05.05.2018.
- Kalda, M.** (2015). Palveränduri päevaraamat. [Raadio saatesari] Eesti Rahvusringhääling. https://vikerraadio.err.ee/listing/palveranduri_paevaraamat#?page=1&pagesize=20&phrase=&from=&to=&path=palveranduri_paevaraamat&showAll=false (13.03.2017).
- Kaljuvee, K.** (2007). Pärändkultuuri süstematiseerimisest. Meikar, T. (toim), *Väike pärändkultuuri käsiraamat*, lk 14-18. Tartu: Eesti Loodusfoto.
- Kauküla, L.** (2016). Palveränd kõnetab aina uusi inimesi. [veebileht] Teekäija. <http://www.teek.ee/index.php/teemad/39-vaatlus/1719-palverand-konetab-aina-uusi-inimesi>. (22.03.2018).
- Kato, K., Prozano, R. N.** (2017). Spiritual (walking) tourism as a foundation for sustainable destination development: Kumano-kodo pilgrimage, Wakayama, Japan. – *Tourism Management Perspectives*. Vol. 24, pp. 243–251. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tmp.2017.07.017>
- Kivila, L.** (2017) Palverännutee marsruut 4.-9. aprill 2017. Autori blogi. [veebileht] <http://up-to-mountain.blogspot.com/2017/04/palverannutee-marsruut-4-9aprill-2017.html> (05.05.2018).
- Kloostri ajalugu. Piritaklooster. [veebileht] <http://www.piritaklooster.ee/ajalugu/> (18.03.2018).
- Kõivupu, M.** (2011) 101 Eesti Pühapaikka. Tallinn: Varrak. lk 231.
- Liutikas, M.** (2013). Experiences of Pilgrimage in Lithuania: Expressions of Values and Identity at New Destinations. – *Journal of Tourism Consumption and Practice*. Vol. 5, No. 2, pp. 43-60. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2014.890205>
- Maailmapärand. UNESCO Eesti Rahvuslik Komisjon. [veebileht] <http://www.unesco.ee/maailmaparand/> (05.05.2018).
- Meiel, K.** (2005). Aldur Vunk: Palverännakud kinkisid kaasajale turismitööstuse. Pärnu postimees. [e-ajaleht] <https://parnu.postimees.ee/2116463/aldur-vunk-palverannakud-kinkisid-kaasajale-turismitoostuse> (11.03.2018).
- Meist. Kultuurilooliste vahepeatustega Palverännutee Piritalt Vana-Vastseliina. [veebileht] <http://www.palverand.ee/meist1/> (05.05.2018).
- Merisalu, M.** (2015) Maailmarändur Maarika Traat. [e-ajaleht] Tartu Ülikooli ajaleht nr. 10. <https://www.ajakiri.ut.ee/artikkel/1631> (22.03.2018).
- Mróz, F.** (2017). Archival sources and archaeological discoveries made in different parts of Poland prove that Poles also made pilgrimages to the tomb of St. James. Dozens of Polish pilgrims were registered in Spanish documents. [veebileht] <https://www.polska.pl/tourism/traditions-and-holidays/way-st-james-poland/> (19.03.2018).
- Nicholas, L. N., Thapa, B., Ko, Y.J.** (2009). Residents' perspectives of a world heritage site the Pitons Management Area, St. Lucia. – *Annals of Tourism Research*. Vol. 36, No. 3, pp. 390–412. doi:10.1016/j.annals.2009.03.005

- Niitenberg, K.** Püha Jaakobus Vanem – palverändurite kaitsja. [veebileht] – EELK Püha Jakobi kogudus. <http://puha.eelk.ee/?Kaitsep%FChak> (05.05.2018).
- Nilsson, M., Tesfahuney, M.** (2016). Performing the “post-secular” in Santiago de Compostela. – *Annals of Tourism Research*. Vol. 57, pp. 18-30. Doi: 10.1016/j.annals.2015.11.001
- Nyaupane, C. P., Timothy, J. T., Poudel, S.** (2015). Understanding tourists in religious destinations: A social distance perspective. – *Tourism Management*. Vol 48, pp. 343-353. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tourman.2014.12.009>
- Palverännutee alguspunkt – Piritä kloostirikiriku Maarja Roosipärja kabel. Kultuurilooliste vahepeatustega palverännutee Piritalt Vana-Vastseliina. [veebileht] <http://www.palverand.ee/palver%C3%A4nnutee-alguspunkt-%E2%80%93-pirita-kloostirikiriku-maarja-roosip%C3%A4rja-kabel-2/> (05.05.2018).
- Rattus, K.** (2013) Muutuv kultuuripärand. [veebileht] – Eesti rahva muuseum. <http://blog.erm.ee/?p=1791> (23.03.2018).
- Ramires, A., Brandão, F., Sousa, A. C.,** (2016). Motivation-based cluster analysis of international tourists visiting a World Heritage City: The case of Porto, Portugal. – *Journal of Destination Marketing & Management*. pp. 1-12.
- Saateks. Kultuurilooliste vahepeatustega palverännutee Piritalt Vana-Vastseliina. [veebileht] <http://www.palverand.ee/home/> (29.03.2017).
- Sokk, E.** (2012). Palveränd Jaakobiteel: ajalugu ja tänapäev ning eestlased sellel teel. (Diplomitöö). Eesti Metodisti Kiriku Teoloogiline Seminar. Tallinn.
- Statistics. Caminoteca. [veebileht] <https://www.caminoteca.com/en/content/24-statistics> (18.03.2018).
- Surebankar, S., Hadli, M.** (2010). Heritage tourism in information age: need of historians’ active participation. – *South Asian Journal of Tourism and Heritage*. Vol. 3, No. 2, pp.116-122.
- Teekond. Kultuurilooliste vahepeatustega palverännutee Piritalt Vana-Vastseliina. [veebileht] <http://www.palverand.ee/teekond/> (05.05.2018).
- The European Year of Cultural Heritage 2018. The European Commission. [veebileht] https://europa.eu/cultural-heritage/about_en (18.03.2018).
- The most spiritual sites in Estonia. Visit Estonia. [veebileht] <https://www.visitestonia.com/en/why-estonia/most-spiritual-sites-in-estonia> (18.03.2018).
- Timothy, D.J.** (2011) Cultural heritage and tourism: and introduction. Bristol: Channel View. 509 p.
- Timothy, D.J., Boyd, S.W.** (2003). Heritage tourism. Harlow: Pearson. 327 p.
- Timothy, D. J., Olsen, D. H.** (2006). Tourism, Religion and Spiritual Journeys. London: Routledge. 285 p.

- Timothy, D.J., Boyd, S.W.** (2015). Tourism and trails. Cultural, ecological and management issues. Bristol: Channel View Publications. 328 p.
- Valk, H., Kaasik, A.** (2007). Looduslikud pühapaigad: väärtused ja kaitse. Tartu: Õpetatud Eesti Selts. 352 lk.
- Vastseliina piiskopilinnus.** Vastseliina piiskopilinnus SA. [veebileht] <https://www.vastseliinalinnus.eu/#about-us> (05.05.2018).
- Vukonic, B.** (1996). Tourism and Religion. Oxford: Pergamon. 208 p.
- Vunk, A.** (2005). Jeesus läks maal kõndimaie. Ristisõjad ja palverännakud Eesti keskajal. Tallinn: Argo. 400 lk.
- What is intangible cultural heritage? UNESCO [veebileht] <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003> (23.03.2018).
- Ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioon. (vastu võetud 15.11.1972, viimati jõustunud 27.01.1996). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/13118943> (05.05.2018).

SUMMARY

THE POTENTIAL OF ESTONIAN PILGRIMAGE AS A CULTURAL HERITAGE HOLDER AND AS A PROPONENT OF CULTURAL HERITAGE TOURISM

Liis Kivila

The pilgrimage is a religious and cultural phenomenon with a long history. Today's pilgrimage is also for secular purposes, and secular pilgrimage routes have been created with the potential to promote cultural heritage tourism. Investments in the cultural heritage are increasing as more and more attention is paid to the values of the past. The modern secular pilgrimage as a form of traveling has previously been explored as a tourist service and an aspect of promoting local community development. The profile and motivation of the secular pilgrims and their economic impact have been increasingly studied. The cultural-historical pilgrimage route plays an important role in the development of tourism and in the territorial division.

The theme of the Master's thesis is the potential of Estonia's pilgrimage route as a cultural heritage holder and as a proponent of cultural heritage tourism. The aim of the Master's thesis is to evaluate the current situation of Estonian pilgrimage route in the context of cultural heritage and the possibilities to promote cultural heritage tourism. At the expense of both the secular and religious pilgrims, the recognition of the Estonian pilgrimage route is increasing, the role of local communities and the possibilities to promote cultural heritage tourism on cultural-historical pilgrimage routes is crucial for solving the problem raised in the Master's thesis.

A significant role in the promotion of cultural heritage tourism is in local communities, whose involvement is growing in the preservation and promotion of cultural heritage. In the context of Estonia, the cultural and historical journey is becoming more and more popular. For example, the pilgrimage route promoted by Lagle Parek and the friends of Bridgettine convent through Estonia gives an overview of Estonian culture and history, offering local communities the opportunity to benefit from the promotion of cultural heritage tourism to support the economic development of the local area. Bridgettine

convent and Vastseliina Episcopal Castle are already historically important religious destinations. The journey is long, about 577 km, and it takes 17 days to pass, but in the context of Estonia it is possible to choose different distances at different times. So it's not necessary to travel all at once, but also to shorten according to the daily lifestyle. Flexibility is definitely the positive side of Estonian pilgrimage to Estonians. The target group could be potential pilgrims and interest groups those who are interested in cultural history. The cultural and historical journey of Estonia has an important place in Estonian society, because it aims to escape from everyday life, travel on a physical journey and experience the objects of cultural heritage. It takes time to get to know them, and the journey is a cross-section of Estonian society. The potential is high and more and more Estonians take a journey for various purposes because it is different from ordinary hiking, brings excitement and broadens the mind.

The results showed that local communities have a will and enterprise in collecting and storing their cultural heritage. This can be used by the pilgrimage route leaders, whose goal is to develop a cultural and historical journey. Local communities also have the enterprise of upgrading, for example, tourism services to bring more financial resources to the region. In fact, planning should be continued in such way that takes into account the expectations and feedback of the pilgrims and tourists. Therefore, it is important to actually study the pilgrims after some time after the trail has been developed. On this basis, to inform local people about how they can support pilgrims on their journey. In terms of tourism, the pilgrim has expectations of today's needs, including accommodation, catering, commerce and tour guide services. It describes figuratively how differently people interpret, therefore there can be found pilgrimages which are historically medieval as well as pilgrimages with contemporary entertainment aspects. Internal motivation and goal are important for the participant.

In the Master's thesis, the author uses combined methods, which are interviews, surveys and participant observation. The analysis of the studies was carried out as a thematic analysis, because of qualitative research. Although pilgrimages as social movements have been investigated from the standpoint of traditional pilgrimages, the secular pilgrimage from a tourist point of view has been poorly studied.

LISAD

Lisa 1. Eestlaste nägemus erinevatest palverännakutest

Palverändur	Liik	Kirjeldus
Peeter Vähi	meditatiivsed palverännakud näiteks Aasiasse, Aafrikasse, Ameerikasse ja Lääne-Tiibetisse	<ul style="list-style-type: none"> • palverännak on kui kõrvale astumine kiirest igapäeva elust pikemaks ajaks, et koguda teadlikult ja alateadlikult inspiratsiooni; • tõeline palverändur on see, kes suudab teekonnal meditatiivsesse seisundisse minna, laseb lahti tavamaailmast, et ületada teekonnal tekkivaid raskusi
Marju Kõivupuu	kultuuripalverännakud	<ul style="list-style-type: none"> • teiste kultuuride tundmiseks tuleb nendega suhestuda, kuid tänaseks on kaduma läinud palverännaku ürgne mõte; • siiski käiakse turismireisil kui palverännakul, külastades pühakodasid – see on justkui kultuuripalveränd
Andrus Mõttus	religioossed palverännakud	<ul style="list-style-type: none"> • looduslikud pühapaigad on täis väge ning aitavad inimestel oma mured ja probleemid lahendada; • palverännakud on religioossed jumala kogemise rännakud
Arne Hiob	religioossed palverännakud	<ul style="list-style-type: none"> • palverännak on Jeesus Kristuse jälgedes kõndimine ning algupärase juurde jõudmine; • pühakohtadel on miski salapärane jõud, mis paneb inimesi liikuma nende poole
Polina Tšerkassova	sufismi palverännakud (Türgis asuv Konya linn)	sufism on islami müstiline ordu, praktiseerimine ja tekstide uurimine, et läbi oma kogemuse jõuda füüsilise maailma hüvedest loobumiseni.
Mai-Liis Toivar (ehk Sat Siri Kaur)	sikhismi palverännakud pühapaikadesse indias (govindwali pühamu pandžabis)	palverännaku eesmärk on üles äratada energeetiline osa, hinge, meele ja keha tasakaalustamine, kuna kaduma on läinud tegelik mina olemus.
Liisa Berezkin	jaapani palverännakud (chichibu palverännak ja külasthanud koya kloostri mäe)	palverännaku aeg on iseenda ja oma soovide avastamise aeg
Tiina Meer	kunstipalverännakud	kunstipalverännaku korral suhtumine peab olema õige kunsti vastu. tuleb mõista, et miks minna teele, mis annab õnnejoovastuse ja sisemise pingeseisundis olemise
Ülari Kirsipuu	popmuusika palverännakud	Elvis Presley (1935-1977) ning tema palverännupaigaks muutunud kodu Gracelandis Memphises ameerika ühendriikides.
Aivo Averin	jalgpalli palverännakud	inglise jalgpalliklubi <i>Sunderland</i> ja eesti koondise palverännakutel.

Allikas: Kalda, M. (2015). Palveränduri päevaraamat. [Raadio saatesari] Eesti Rahvusringhääling. https://vikerraadio.err.ee/listing/palveranduri_paevaraamat#?page=1&pagesize=20&phrase=&from=&to=&path=palveranduri_paevaraamat&showAll=false (13.03.2017)

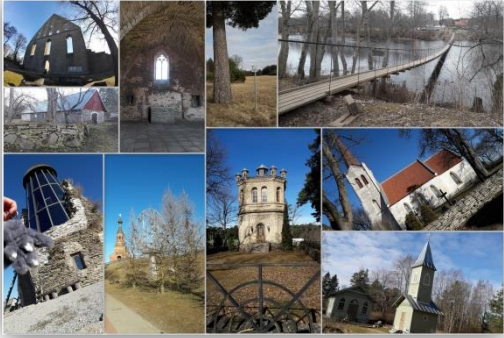

Lisa 2. Osalusvaatluse ajagraafik palverännutee läbimiseks

Periood	Aeg	Tegevus	Marsruut	Kilometraaž
04.- 09.04.2017	6 päeva	jalgsirännak	Pirita klooster-Matsimäe oosistik	135 km
15.- 16.04.2017	2 päeva	jalgsirännak	Vastseliina piiskopilinnus-Eesti Maanteemuuseum	60 km
06.- 07.05.2017	2 päeva	jalgsirännak	Eesti Maanteemuuseum- Nõo Püha Laurentsiuse kirik	55 km
10.03.2018	1 päev	motoriseeritud rännak	Püha Laurentsiuse kirik-Põltsamaa kalmistu	75 km
11.03.2018	1 päev	motoriseeritud rännak	Põltsamaa Järva-Madise kirik-Püha Matteuse kirik	75 km

Lisa 3. Osalusvaatluse tulemused

Vaadeldav aspekt	Märksõna	Kirjeldus
1. Kulunud aeg	Kokku 12 päeva	<ul style="list-style-type: none"> • 10 päeva jalgsirännak • 2 päeva motoriseeritud rännak
2. Distsants		teekond oli umbes 400 km pikk, millest 250 km toimus jalgsi ja 150 km motoriseeritult
3. Teekonna kirjeldus	<ul style="list-style-type: none"> • teekond oli kergema poolne ja nõudis baastasemel treenitust • võimalus oli kõndida enamikes kohtades turvaliselt • võimalik läbida ka teatud osa motoriseeritult 	
4. Palveränduri pass		<ul style="list-style-type: none"> • kahepoolne kaardike • tõendab palverännakul osalemist • tegemist rohkem suveniirigi kui praktilist eesmärki omava passiga • ei kasutanud kordagi palveränduritele mõeldud teenuste saamiseks
5. Maastik		<ul style="list-style-type: none"> • Põhja-Eestis tasane, Lõuna-Eestis künklik, Kesk-Eestis sood ja rabad • erineva kattega pinnas • mõnikord tuli rännata ka põldudel, et kasutada otseteed

Lisa 3 järg

<p>6. Kultuuri- ja ajaloolised vaatamisväärsused</p>		<ul style="list-style-type: none"> • igal piirkonnal oli oma eripärane kultuur ja võimalus tutvuda ajalooga • mõnes kohalikus piirkonnas oli turismiteenuseid juba üsna hästi arendatud näiteks Vastseliina piiskopilinnus, Vana-Tartu maantee ehk Eesti postitee, Päinurme muuseum
<p>7. Kohalik kultuur</p>		<ul style="list-style-type: none"> • tee läks läbi erineva kultuuripärandiga küladest näiteks Rootsi-Kallavere küla, Pikva küla, Kaaruka külaselts, Päinurme külaselts, MTÜ Tsolgo Arendusühing
<p>8. Majutusteenus</p>		<ul style="list-style-type: none"> • marsruudil enam-vähem iga päev võimalik majutada kogudustes, külade seltsimajades ja kodumajutustes näiteks Jõelähtme kogudus, margus Kirja juures • Simisalu rabas võimalik ööbida RMK majakeses
<p>9. Toitlustusteenus</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Tuleb ise vaadata ja organiseerida • teepeale jäid külapoed • toitlustuskohad näiteks Imavere kõrts

Lisa 3 järg

10. Giidi- ja teejuhiteenus	<ul style="list-style-type: none"> • teekonnal ei kasutanud giiditeenust, kuid teejuht oli esimesel päeval kaasas Pirita klooster- Iru linnamägi- Maardu
11. Viidasüsteem, teejuhised	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="margin-left: 20px;"> <ul style="list-style-type: none"> • palverännutee tähistamiseks puudus kindel viidasüsteem • teejuhiseid oli võimalik leida eelnevalt Internetist koduleheküljelt ja küsida nõu palverännutee eestvedajatelt • teisel päeval andis Jõelähtme kirikuõpetaja kaardi, kuidas liikuda Jõelähtmelt Saha kabelini • Simisalu rabas sai matkata RMK viitade järgi, Eesti postiteel liikudes oli postitee eraldi tähistatud </div> </div>
12. Lisad:	<ul style="list-style-type: none"> • Pagasi transport puudub (kõik varustus tuli endal kaasa võtta) • Kaardirakendus ei töötanud I rännaku ajal, teistel rännakutel oli võimalik kasutada • Kohalike kogukondade tegevustesse kaasamine oli puudulik, kuna puudus info, et kus ja kuidas saaks olla kaasatud • teatud kohtades oleks võinud olla majutuskohti tihedamalt. • Puudub info joogikohtade kohta.

Lisa 4. Teemaintervjuu teemad

TEEMAININTERVJUU

Teema: Eesti palverännutee potentsiaal pärandkultuuri hoidja ja pärandturismi edendajana

Antud töö eesmärk on hinnata Eesti palverännutee hetkeolukorda pärandkultuuris ning võimalusi päranditurismi edendamiseks.

Kood (Intervjueerija täidab):

Intervjuu helisalvestatakse: jah/ei

Intervjuu algusaeg:

Intervjuu lõppaeg:

Intervjuu koht:

Intervjueerija: Liis Kivila

Eesti Maaülikool, Loodusturism

Liis.k89@gmail.com

+372 50 672 80

Teemaintervjuu teemad:

1. Intervjueeritava kirjeldus: haridus, praegune tegevusala, seotus palverännuteega
2. Sõna „palverännak“ tähendus ja olemus, palverännaku roll inimese hingelises, vaimses ja füüsilises arengus (erinevad tasandid)
3. Palverännutee Eestis (üldine eesmärk ja olemus)
4. Palverändaja profiil
5. Isiklik kogemus palverännakus osalemisel (nii Eestis kui ka välismaal)
6. Sõna pärandkultuur tähendus
7. Palverännak kui osa pärandkultuurist
8. Palverännutee võimalused päranditurismi edendamiseks
9. Kohalike kogukondade kaasamine palverännutee edendamisse (võimalused, ohud, puudused) Kuidas te näete kohaliku kogukonna kaasamist palverändurite toetamisel?
10. Lisa märkused/mõtted

Kas uuringu andmeid võib kasutada töös nimeliselt või soovite jääda anonüümseks?

Vastus:

Kas soovite uuringu analüüsi järel infot uuringu tulemustest?

Vastus:

Täna intervjuus osalemast ja uuringu jaoks vajaliku teabe jagamisest!

Uuringu tulemusi on võimalik saada soovi korral personaalselt e-mailile.

Lisa 5. Struktureeritud küsitlus potentsiaalsete palverändurite hulgas

Lugupeetud küsitluses osaleja,

Olen Liis Kivila ja koostan magistritööd Eesti Maaülikoolis teemal „Eesti palverännutee potentsiaal pärandkultuuri hoidja ja pärandturismi edendajana“.

Küsimustikule vastamine võtab aega umbes 6-10 minutit. Sinu osalemine küsitluses on oluline selleks, et selguks inimeste teadlikkus kultuuri- ajaloolisest marsruudist ning Eesti palverännutee võimalikest arengusuundadest!

Ankeedi täitmiseks mõned juhised:

- punktiirjoonele on võimalus kirjutada vabas vormis omi mõtteid, tähelepanekuid;
- valikvastustega küsimuse puhul vaja märkida sobivaim variant või mõne küsimuse puhul mitu vastust, kui eraldi märgitud.

NB! Küsimustele vastamine on anonüümne!

Eesti Palverännuteega on võimalik tutvuda: <http://www.palverand.ee/home/>.

1. Kas olete kuulnud Eestit läbivast palverännuteest Pirita kloostrist Vastseliina ordulinnuseni?

- Jah
 Ei

2. Missugustest infokanalitest leidsite infot Eesti palverännutee kohta?

- Internetist
 Ajakirjadest
 Ajalehtedest
 Raamatutest
 Raadiost
 Televisioonist
 Sõpradelt
 Tuttavatelt
 Muu (täpsustage)

3. Kas teate Eesti palverännutee marsruuti?

- Jah, täielikult
 Jah, osaliselt
 Ei, ei tea

4. Kui vastasite jah, siis täpsustage Teile teadaolev marsruut või lõigud, millest olete teadlikud:

.....
.....

5. Mida tähendab Teile jaoks sõna palverännak?

.....
.....
.....

6. Kas olete ise käinud palverännakul?

- Jah
 Ei

7. Missugustel palverännakutel olete käinud ja kus?

.....
.....

8. Mis tundus kõige olulisem nende eelnevate palverännakute juures?

.....
.....

Lisa 5 järg

9. Palun hinnake kui olulised on Teie jaoks järgnevad võimalikud palverännaku eesmärgid: (sobivatesse kastidesse tehke palun rist):

Palverännaku eesmärk	Väga oluline	Pigem oluline	Nii ja naa	Pigem ebaoluline	Täiesti ebaoluline
Religioosne					
Spirituaalne					
Aktiivne liikumine					
Tervisega seotud					
Kultuurilooline					
Ajalooline					
Muu					

Kui vastasite muu, siis täpsustage, mis eesmärk:.....

10. Kas Eesti palverännutee toetab kohalike kogukondade arengut?

- Jah, täielikult
 Jah, osaliselt
 Ei, mitte üldse

11. Palun selgitage oma vastust:

.....
.....

12. Kui oluliseks peate järgnevate turismiteenuste võimalusi palverännuteel?

(sobivatesse kastidesse tehke palun rist):

Palverännaku eesmärk	Väga oluline	Pigem oluline	Nii ja naa	Pigem ebaoluline	Täiesti ebaoluline
Majutusteenus					
Toitlustusteenus					
Giidi- ja teejuhiteenus					
Kultuuri- ja ajaloolised vaatamisväärsused					
Korrektne viidasüsteem, teejuhised					
Kaardirakendused, virtuaalne abimees					
Kohalike kogukondade tegevustesse kaasamine nt käsitöö					

13. Milliseid teenuseid võiksid kohalikud kogukonnad Teie arvates palveränduritele pakkuda?

.....
.....

14. Mida tähendab Teie jaoks pärandkultuur?

.....

Lisa 5 järg

15. Kas palverännutee võiks toetada pärandturismi edendamist kohalikus kogukonnas?

- Jah, kindlasti
- Pigem jah
- Nii ja naa
- Pigem ei
- Ei, kindlasti mitte

16. Palun täpsustage oma valikut:

17. Teie ettepanekud lisaks, seoses kultuuriliste-ajalooliste objektidega, mida võiks palverännutee läbida:

18. Sugu: Naine

Mees

19. Vanus: ... ≤ 20

21-35

36-50

51-...

20. Haridustase: Põhiharidus

Keskkharidus

kutseharidus

Kõrgharidus

Mõni teine:

21. Elukoht:.....

22. Ametikoht:.....

23. Kas peate ennast religioosseks inimeseks?

- Jah, kindlasti
- Pigem jah
- Nii ja naa
- Pigem ei
- Ei, kindlasti mitte

24. Milline alltoodud määratlustest iseloomustab Teid kõige paremini?

- Olen luterlane
- Olen katoliiklane
- Olen Vene õigeusku
- Olen mõne muu usutunnistuse pooldaja
- Ei kuulu ühtegi ametlikku religiooni, kuid pean end spirituaalseks inimeseks
- Olen ateist

25. Kui esimese küsimuse järgi olete läbinud juba Eesti palverännutee, siis kas oleks teil aega ka vastata paarile täpsustavale lisaküsimusele?

- Jah
- Ei

Kui vastasite jah, siis palun jätke oma e-mail, et saaksin personaalselt ühendust võtta. E-maili kasutatakse vaid eesmärgipäraselt:

.....
Täna vastamast!

Liis Kivila

Liis.k89@gmail.com, 50 672 80

Lisa 6. Struktureeritud küsitlus kohalikes kogukondades

Lugupeetud küsimustikule vastaja,

Olen Liis Kivila ja koostan magistritööd Eesti Maaülikoolis teemal Eesti palverännutee potentsiaal pärandkultuuri hoidja ja pärandturismi edendajana. Antud uuringu eesmärk on välja selgitada palverännutee võimalused ja hetkeolukord pärandturismi edendajana kohalikes kogukondades.

Küsimustikule vastamine võtab aega umbes **10 min.**

Ankeedi täitmiseks mõned juhised:

- punktiirjoonele on võimalus kirjutada vabas vormis omi mõtteid;
- valikvastustega küsimuse puhul vaja märkida sobivaim variant või mõne küsimuse puhul mitu vastust

NB! Küsimustele vastamine on anonüümne!

1. Kas olete kuulnud Eestit läbivast palverännuteest Pirit kloostri Vastseliina ordulinnuseni?

- Jah
 Ei

2. Kui vastasite jah, siis missugusest infoallikast kuulsite palverännutee kohta?

- Internetist
 Ajakirjadest
 Ajalehtedest
 Raamatutest
 Raadiost
 Televisioonist
 Sõpradelt
 Tuttavatelt
 Muu (täpsustage).....

3. Kas teate Eesti palverännutee marsruuti?

- Jah, täielikult
 Jah, osaliselt
 Ei, ei tea

Kui vastasite jah, siis täpsustage Teile teadaolev marsruut:

4. Kas teil on olnud kokkupuudet palveränduritega?

- Jah
 Ei

Kui vastasite jah, siis palun täpsustage olukord:

5. Kuidas suhtute piirkonda läbivatesse palveränduritesse?

- Olen nendest väga häiritud
 Olen nendest osaliselt häiritud
 Seisukoht puudub
 Olen nendega Rahul
 Olen nendega väga Rahul

Täpsustage oma vastust:.....

6. Mida tähendab Teile jaoks sõna palverännak?

.....
.....

Lisa 6 järg

7. Kas olete ise käinud palverännakul?

Jah

Ei

Kui vastasite jah, siis palun täpsustage eelnevad palverännakud:.....

8. Mida tähendab Teie jaoks pärandkultuur?

.....

9. Mida tähendab Teie jaoks pärandturismi arendamine antud piirkonnas?

.....

10. Kas olete seotud turismiteenuste pakkumisega antud piirkonnas?

Jah, täielikult

Jah, osaliselt

Ei, ei ole üldse

Palun täpsustage oma valikut:.....

11. Kas palverännuteele jäävad kohalikud kogukonnad saavad kasu palveränduritest?

Jah kindlasti

Pigem jah

Nii ja naa

Pigem ei

Ei, kindlasti mitte

Palun täpsustage oma valikut:.....

12. Kas palverännutee võiks toetada pärandturismi edendamist kohalikus kogukonnas?

Jah kindlasti

Pigem jah

Nii ja naa

Pigem ei

Ei, kindlasti mitte

Palun täpsustage oma valikut:

.....

13. Milline on Teie arvates hetkel Eesti palverännutee potentsiaal kohalike kogukondade arengu toetajana?

.....

14. Kas palverännuteele jäävate kogukondade teadlikkus palveränduritest ja pärandturismist on piisav?

Jah kindlasti

Pigem jah

Nii ja naa

Pigem ei

Ei, kindlasti mitte

Palun täpsustage oma valikut:.....

15. Missuguseid kohti võiks kindlasti palverändur külastada siin piirkonnas?

.....

Lisa 6 järg

16. Kas Te ise sooviksite tutvustada oma piirkonna kultuuripärandilisi kohti ja arendada päranditurismi?

- Jah kindlasti
- Pigem jah
- Nii ja naa
- Pigem ei
- Ei, kindlasti mitte

Palun täpsustage oma valikut:.....

17. Ettepanekud, ideed seoses palverännutee läbimisega siit piirkonnast, et kohalikud kogukonnad saaksid rohkem kasu:

.....
.....

18. Vanus: ... ≤ 20

- 21-35
- 36-50
- 51-...

19. Haridustase: Põhiharidus

- Keskkharidus
- Kutseharidus
- Kõrgharidus
- Mõni teine.....

20. Elukoht:.....

21. Tegevusvaldkond ja võimalusel ettevõtte nimi:.....

Soovi korral edastatakse tulemused e-mailile, mida kasutatakse vaid tulemuste edastamiseks:.....

Tänan vastamast!

Kontaktandmed:

Liis Kivila

Liis.k89@gmail.com

50 672 80

Lisa 7. Eelnevalt läbitud palverännakute eesmärk

Eesmärgi olemus	Läbitud palverännakute puhul kõige olulisem:
Kultuuri- ja ajalooline eesmärk	Uute teadmiste saamine Eesti ajaloo ja kultuuri kohta, sõpradega teelolek, pühaduse tunne, kohtumine huvitavate inimestega, mis kõik koos rikastasid hinge. Oluline on ka uudsus kohtadega tutvumisel, mida muidu ei näeks/kogeaks, selle maa vaimsus, pühadus, ajalugu.
Sisemine, spirituaalne eesmärk	Mugavustsoonist väljaminek ja kogetu väärtustamine, Eneseületus, järjekindlus, areng läbi kogemuse. Enese usaldamine kliima, kaasinimeste ja Jumala hoolde. Väljalülitamine argipäevast ja aja võtmine Jumala, inimeste ja enda jaoks. Igapäeva elust välja lülitamine. olla kohal. Sellega ka inimesena kasvamine.
Väline kogemuslik eesmärk	Saadud elamused ja kogemused, kõige avastamine, * Arusaam, et iseenda eest ei põgene mitte kuhugi, isegi maailma lõppu mitte :) Kogemine, kuivõrd erinevad on inimesed, nende motiivid ja arusaamad, kuid samas seda, kui ühesugused me kokkuvõttes kõik ikkagi oleme.
Religioosne eesmärk	Maailmatasemel religioosse taustaga palverännuteede läbimisel on olulisel kohal ka Piibliga seotud paikade tunnetuslik avastamine, palvetamine
Väline tehniline eesmärk	Tehniline pool: Toimetulek rajalpüsimisel, kuna eksimused tähendavad lisakilomeetreid/aega/energiat. Teekond ise, füüsiliselt pika teekonna läbimine, kulgemine, hea ilm, turvalisus.

Lisa 8. Palverännutee võimalus toetada kohalike kogukondade arengut

<p>Rohkem külastajaid maapiirkonda</p>	<p>Toob inimesed piirkonda, kes edastavad sõna meeldivast paigast ka pärast seda, kui rännak on läbitud. Seega võivad tekkida uued kohad, mida inimesed hakkavad külastama ka väljaspool palverännuteed. Rännakul olev palverändur on tänulik koduloo kuulaja, mis aitab ka kohalikel tähele panna, mis nende kandis oluline või eriline. Võib tekkida ka uusi kohalike kogukondade kultuuriloolisi tegevusi, mis tutvustavad piirkonda ja samas aitavad arendada. Eesti palverännutee tähendab pidevat suhtlemist inimestega, kes tee läheduses elavad ja töötavad; see võib sisse tuua ka raha, Siinkohal on oluline ka ränduri enda valmisolek suhelda kohalikega, koha väärtustamine ja teadmiste jagamine, uued inimesed, uued mõtted</p>
<p>Elavneb turismiteenuste pakkumine</p>	<p>Turismiteenuste pakkumine, mida rändur vajab, näiteks toitlustus, majutus, kaubandus, elamusteenused. Kui kõige sellega käib kaasas oma kohaliku piirkonna tutvustamine erilisel viisil, siis võib veel enam majanduslikku tulu tulla</p>
<p>Kogukonna sidustamine</p>	<p>Kogukonna sidustamine. Teisalt avardab ta oma infoga kohalike inimeste silmaringi ning võib anda impulsi kohalikule, minna oma palverännuteele (reaalselt mitme inimese puhul see huvi tekkis). Teadlikkuse kasv nii kohalike kui ka Eestlaste seas. Vastastikune toetus. Palverändurite silmaringi laiendamine</p>
<p>Palverännutee tunnus kesine</p>	<p>Tuntuse puudus, et veel toetaks (kogukonnad ka) Palverännutee saab olla religioosne, vaimse tähendusega, antud juhul tõenäoliselt kristliku tähendusega - Eestis on kristlasi minimaalselt, seega kogukondlikus tähenduses ei oska selle tähtsust hinnata. Kui siit kristlik pool maha võtta, jääb järele RMK metsarada, mis on ka tore, aga see pole enam mingil kujul palverännak. Potentsiaali on, kuid läheb aastaid ja tegutsemistahet, kuni on midagi pakkuda ja teha. Mõned üksikud vastajad ei tea sellest tõesti midagi, mis viib selleni, et sageli tõmmatakse paralleeli religioossete rännakutega.</p>

Lisa 9. Mõiste palverännak tähendus erinevatele sihtgruppidele

Valdkond	Palverändurid	Kohalikud kogukonnad
Füüsiline teekond	Füüsiline teekond, mis võimaldab harjumuspärasest kontekstist lahti rebida ja pideva ringirabelemise asemel pisut enam süveneda nii endasse (rännak iseendaga) kui ümbritseva jälgimisele, samal ajal eemaldud igapäevasest rutiinist (sisemine puhastumine) ning avastad rännuteel uusi kohti ja inimesi. Sellega kaasneb vaimne puhastumine ja paranemine: meditatsioon, mõtiskelu, mõne usuliselt või kultuuriliselt tähtsa koha külastamine, moraalses mõttes paremaks saamine või iseenda tundma õppimine. Kulgemine vastavas tempos ajas, ruumis, vaimus, hinges.	Kõige rohkem vastajaid, et palverännak on enda proovile panek katsumustega teekonnal, et korrastada omi mõtteid. Oluline on iseendaga olemine, eneseotsing. Eesmärgistatud teelolek.
Religioosse sisuga teekond	Religioosne taust: Religioosse inimese igapäeva elust välja astumine, millega kaasneb rännak Püha sihtmärgi poole, millega kaasneb n.ö. jalgedega palvetamine. Päevi kestev (üksinda) liikumine mingi (püha) koha poole, mida miskipärast peetakse oluliseks (a la Santiago ...) Palverännaku läbimisel teatud vaimse taseme saavutamine.	Teisel juhul käsitletakse palverännakut matkana, mille eesmärk on külastada erinevaid kohti.
Matkamise looduses	Matkamise ja loodus. Huvitavat matkamist värskes õhus valdavalt looduses ja uusi teadmisi ajaloost ning elust tänapäeval kunagise palverännu teel. Kuna ei ole usklik inimene, siis kasutaksin palverännuteed lihtsalt kui põnevat loodus- ja kultuuriloolist rada matkamiseks. Kirikuid, mälestisi, surnuaedu ja Eesti ajaloo seisukohast olulisi tee äärde jäävaid paiku või pühakohti. Looduses laadimist, hingelist puhastust, oma sisemaailma rahu toomist. Olla üks osa loodusest. <i>Samas teine vastaja kirjutas: Igasugune pikem jalgsimatk täidab minu jaoks "palverännutee" funktsiooni - olla looduses, igapäeva müürist eemal ja keskenduda iseendale, ümbritsevale loodusele ja retkekaaslastele.</i>	Vastajatest väike osa selgitasid palverännaku tähendust, et see on usklike teekond mingisse pühasse paika, jumala ja iseenda otsimiseks, hingepuhastus usklikele, kõndimine koos jumalaga, patukahetsus ja lunastus.

Lisa 9 järg

<p>Hingeline ja spirituaalne taust</p>	<p>Hingelist puhastust. Kui inimene soovib oma muredele/küsimustele lahendust, asjad enda jaoks selgeks mõelda ning arvab, et parim viis seda teha on matkamise kaudu. Sel ajal saab ta olla ainult omaette, mõelda omi mõtteid. Võimalust mõtiskleda ajaliste ja igavikuliste sündmuste üle. Retke, kus võetakse aega vaimsete teemade üle mõtlemiseks ja jumala otsimiseks/tunnetamiseks. iseendasse vaatamine Spirituaalsus: Matk mööda teatud spirituaalselt olulist teed, mis viib vastava pärimusega seotud olulisse lõpp-punkti ja raja läbinud peaksid saama mingit teatavat rahuldust selle läbimisest, kogema õndsustunnet vms.</p> <p><i>Ühe vastaja jaoks oli palverännutee: Vaimse õpetaja jälgedes käimine. See on keskendumise, ego puhastamise osa, õnnistuse saamine, kui liikuda kohtades, kus on mõni oluline vaimne õpetaja viibinud, mediteerinud.</i></p>	
<p>Kultuurilooline rännak</p>	<p>Antud palverännutee on kultuurilooline kuid siiski ajaloolise taustaga. Palverännutee seostub religiooniga, mistõttu võiks Eesti rajal olla mõni teine nimi.</p>	<p>Eestimaa paikade läbimine, kuhu muidu ei satuks, mis on osa pärandkultuurist, ajaloolis-kultuurilised vaatamisväärsused. Samas on ta ka erinevate paikade ja maade läbimine üle maailma.</p>
<p>Iseenese leidmine</p>	<p>Teekond iseenesest on oluline rändurile endale. Teatud vahemaa läbimine (eeldatavalt jalgsi) usulistel või vaimsetel põhjustel. Ei pea olema märgistatud või muul viisil palveteena tunnustatud marsruut, piisab kui subjekti ehk ränduri jaoks on objekt ehk teekond teatud põhjustel oluline.</p> <p>Enesetajuretk</p> <p><i>Kolmas vastaja palverännaku tähenduse kohta: Iseenda harimise, leidmise ja kinnitamise koht nii emotsionaalselt, kui intellektuaalselt.</i></p>	

Lisa 10. Kohalike kogukondade liikmete soovitud objektide külastamiseks nende piirkondades

Piirkond	Objekt	Olemas/ ei ole veel palverännuteel
Harju maakond	Püha Birgitta imeteo mälestusrist Ihasalus	olemas
	Pärnamäe hiis	ei ole veel palverännuteel
	Harju-Jaani kirik	olemas
	Jõelähtme pärnamaastike kultuur	ei ole veel palverännuteel
	Iru Ämm	olemas
	Kiviloo külakeskus	olemas
	Kiviloo mõis	olemas
	Rätla dendropark	olemas
	Jägala linnamägi	olemas
Järva maakond	Eistvere järv ja mõisapark	olemas
	Kodasema Katoliku Keskus	olemas
	Esna vana vallamaja	olemas
	Kareda küla kivi	olemas
	Kilplaste teemapark	olemas
	Müüsleri Vabadussõja mälestusmärk	olemas
	Vabadussõja teemapark	olemas
Viljandi maakond	Pilistvere kirikutee	olemas
	Võrtsjärve väravad	ei ole veel palverännuteel
	Roosna-Alliku mõis	olemas
	Kaaruka seltsimaja	olemas
Tartu maakond	Kavilda ohvriallikas	olemas
Põlva maakond	Taevaskoja	ei ole veel palverännuteel
	Jänuk järv	olemas
	Postitee äärsed vaatamisväärsused	olemas
	Veski talu	ei ole veel palverännuteel
	Palojärve matkarada	ei ole veel palverännuteel
	Maanteemuuseum	olemas
	Tilleoru matkarada	olemas

